

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİTLİS TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

HAZIRLAYAN
Umut KARACAR

VAN 2020

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

BİTLİS TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
UMUT KARACAR

DANIŞMAN
PROF. DR. ZEKİ TAŞTAN

VAN - 2020

KABUL VE ONAY SAYFASI

<p>Umut KARACAR tarafından hazırlanan “Bitlis Türküleri Üzerine Bir İnceleme” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Prof. Dr. Zeki TAŞTAN</p>	
<p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Başkan: Prof. Dr. Zeki TAŞTAN</p>	
<p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye: Prof. Dr. Akif ARSLAN</p>	
<p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye: Doç. Dr. Metin EREN</p>	
<p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Yedek Üye:</p>	
<p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Tez Savunma Tarihi:</p>	12/06/2020
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p>.....</p> <p>Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (12.06.2020)

Umut KARACAR

(Yüksek Lisans Tezi)

Umut KARACAR

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2020

BİTLİS TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

Türküler halk edebiyatının sözlü ürünleridir. Toplumunu derinden etkileyen bir olay yaşandığında insanlar çalgı aletlerine sarılıp türküler yakmışlardır. Kullanılan çalgılar zaman içerisinde değişse de türküler her zaman varlığını sürdürmüştür. Nesilden nesile aktarılan türküler toplum mirasının da taşıyıcısı olmuştur. Bir topluma ait türküler bakılarak o toplumun yaşayışına ait birçok veri elde edilebilir. Bu çalışmada TRT Türk Halk Müziği Repertuarı ve diğer kaynaklarda bulunan Bitlis yöresine ait türküler edebî açıdan incelenerek halk bilimi metotlarına göre tasnif edilmiştir. Bu zamana kadar Bitlis türkülerinin tamamını kapsayan bilimsel bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Çalışmanın ilk amacı Bitlis yöresine ait türkülerin tamamını kapsayan bilimsel bir çalışma yapmaktır. Bunun yanı sıra Bitlis yöresi türkülerini tasnif edip gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalar için bir kaynak oluşturmaktır. Çalışmada TRT Repertuarı, basılı ve dijital kaynaklar taranıp sekten yedi türküye ulaşılmıştır. Çalışmada dağınık halde bulunan Bitlis yöresine ait türküler bir araya getirilmiştir. Ayrıca Bitlis türkülerinin özellik, şekil ve yapılarına göre tasnif edilmiştir. Çalışmanın başında Bitlis yöresine ait genel bilgiler sunulmuştur. Türküler hakkında gerekli bilgiler verilmiş, metinler sıralanmış, sözlük ve dizin çalışmasıyla tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Türkü, Bitlis, Türkü Geleneği, İcra, Şekil.

Sayfa Sayısı : viii + 176

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

(Master Thesis)

Umut KARACAR

YUZUNCU YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June, 2020

A REVIEW OF BİTLİS SONG

ABSTRACT

Folk Song are oral products of folk literature. Whenever there was an event that deeply affected society, people hugged and sang folk instruments. Although the instruments used over time have changed, folk songs have always existed. The folk songs that have been passed down from generation to generation have also been the carriers of the legacy of the societies. Many data about the life of that society can be obtained by looking at the folk songs of a society. In this study, the folk songs of the TRT Turkish Folk Music Repertoire and other sources of Bitlis region were examined literally and classified according to folklore methods. Since no scientific study gathering Bitlis folk songs has been carried out until now, the first aim of our thesis is to carry out such a study. In addition, it is the source of other studies to be carried out on this subject by classifying the folk songs of Bitlis region. In our study, eighty seven folk songs were reached by scanning TRT Repertoire, printed and digital resources. In addition to bringing together all the folk songs that we can reach from the Bitlis region, Bitlis folk songs were classified according to their characteristics, shapes and structure. The scattered texts were brought together. At the beginning of our study, necessary information about folk songs was given, texts were ordered, and our study was completed with dictionary and index study.

Key Words : Folk Song, Bitlis, Folk Song Tradition, Perform, Shape.

Quantity of Page : viii + 176

Supervisor : Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	5
1. TÜRKÜ GELENEĞİ VE BU GELENEK İÇİNDE BİTLİS	
TÜRKÜLERİNİN YERİ	5
1.1. Kelime ve Kavram Olarak Türkü	5
1.2. Türkünün Tarihçesi ve Oluşumu	7
1.3. Bitlis Türküleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	10
1.4. Bitlis Türkülerinin Yapısal Özellikleri.....	11
BÖLÜM II	13
2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE BİTLİS TÜRKÜLERİ	13
2.1. İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri	29
2.1.1. Bağlantıları Olmayan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri	29
2.1.2. Bağlantıları Olan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri	30
2.2. Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri	31
2.2.1. Bağlantıları Olmayan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri.....	32
2.2.2. Bağlantıları Olan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri.....	32
2.3. Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri	34
2.3.1. Bağlantıları Olmayan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri	34
2.3.2. Bağlantıları Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri	36
2.4. Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri	46
2.4.1. Bağlantıları Olmayan Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri	46
2.4.2. Bağlantıları Olan Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri	47
2.4.3. Yapısında Kararlılık Bulunmayan Bitlis Türküleri	48
BÖLÜM III.....	51
3. KONULARINA GÖRE BİTLİS TÜRKÜLERİ.....	51

3.1. Aşk ve Sevda Türküleri	62
3.2. Gurbet, Ayrılık ve Hasret Türküleri	63
3.3. Ölüm Türküleri (Ağıtlar).....	63
3.4. Kahramanlık Türküleri	64
3.5. Çocuk Türküleri (Ninniler)	64
3.6. Tabiat Üzerine Söylenen Türküler	65
3.7. Şehirler ve Yörelere Üzerine Söylenen Türküler	65
3.8. Dinî ve Tasavvufî Türküler	65
3.9. Kişiler Üzerine Söylenen Türküler.....	66
3.10. Askerlik Üzerine Söylenen Türküler.....	66
3.11. Karşılıklı Söylenen Türküler	67
3.12. Nispetsiz Evlilikler Üzerine Söylenen Türküler.....	67
BÖLÜM IV	68
4. SÖYLENDİKLERİ ORTAM VE KULLANILDIKLARI YERLERE GÖRE	
BİTLİS TÜRKÜLERİ	68
4.1. İş Türküleri	68
4.2. Tören Türküleri	69
4.2.1. Düğün Türküleri	69
4.2.2. Dini Törenlerde Söylenen Türküler	70
4.3. Oyun ve Dans Türküleri	70
BÖLÜM V.....	72
5. EZGİLERİNE GÖRE BİTLİS TÜRKÜLERİ	72
5.1. Bitlis Yöresinde Yaygın Olarak Kullanılan Enstrümanlar	73
BÖLÜM VI.....	58
6. BİTLİS TÜRKÜLERİNDE DİL VE ÜSLUP.....	74
6.1. Kişi Nitelemeleri.....	74
6.2. Güzellik Motifleri.....	74
6.3. Renk Motifi.....	76
6.4. Doğa Motifleri.....	78
6.5. Meyve Motifleri.....	83
6.6. Hayvan Motifleri.....	85
6.7. Çiçek ve Bitki Motifleri	86

6.8. Akrabalık Adları.....	88
6.9. Sayı Motifleri.....	90
6.10. Yer Adları.....	91
6.11. Giyim–Kuşam–Takı.....	93
6.12. Yeme–İçme.....	94
BÖLÜM VII.....	96
7. METİNLER.....	96
SONUÇ.....	163
KAYNAKLAR	165
DİZİN	167
SÖZLÜK.....	171
ÖZGEÇMİŞ	
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

Age	:	Adı geçen eser
Agb	:	Adı geçen bildiri
Haz	:	Hazırlayanlar
K.K	:	Kaynak kişi
S	:	Sayı
s.	:	Sayfa numarası
TDK	:	Türk Dil Kurumu
THM	:	Türk Halk Müziği
TRT	:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
Yay	:	Yayımları
Yy	:	Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarılan kültürün en önemli unsurlarından biri olan türküler yüz yıllar boyu Türk milletinin duygu, düşünce ve hislerinin taşıyıcı olmuştur. Türküler bazen ferdi konuları işler gibi görünse de toplumun tamamını ilgilendiren konuları işlemiştir. Bu özelliği türkünün tüm halka hitap etmesini sağlamıştır. Türkülerde aşk, hasret, özlem, sitem, ölüm gibi birçok konu işlenmiştir. Yani Türk milletinin yaşamına dair ne varsa türkülerde dile getirilmiştir. Kültürün taşıyıcısı olan türküler toplumun tarihini, yaşantısını, inanışını göz önüne sermiştir.

Bitlis Anadolu şehirleri içerisinde farklı kültürü, dil yapısı ile dikkat çekmektedir. Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Bitlis birçok kültürden izler taşımaktadır. Bu kültürel renk cümbüşü elbette ki türkülerde de yansımıştır. Bitlis türkülerdeki yüksek estetik bu kültürel zenginliğin ürünüdür.

Çalışmamızın özünü türküler oluşturmaktadır. Türküler şekil ve konu özellikleri bakımından incelenmiştir. Türkü metinleri için derleme çalışması yapılmamıştır. Bitlis türkülerini ile ilgili yapılmış çalışmalarda elde edilen veriler kullanılmıştır. Türkülerin kaynak kişilerine ulaşılmaya çalışılmış ancak derleme 1940 yapıldığı ve eski olduğu için kaynak kişilere ulaşılabilmiştir. Çalışmada ilk olarak Bitlis yöresi türkülerini saptanmaya çalışılmıştır. Bulunan türküler TRT repertuarındaki türkülerle karşılaştırılarak varyantlaşma durumunun söz konusu olup olmadığı belirlenmiştir. Söz konusu durumun olduğu türküler numaralandırılmıştır.

Bu çalışma ile TRT THM Repertuarında, yazılı ve dijital kaynaklarda bulunan Bitlis yöresine ait türkülerin tahlil ve tasnifinin yapılması amaçlanmıştır.

Çalışma giriş ve yedi bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde araştırma bölgesi, araştırmanın konusu, araştırmanın amacı ve araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezin Birinci Bölümünde, türkü geleneği ve bu gelenek içinde Bitlis türkülerinin yeri anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, Bitlis türkülerinin şekil özellikleri üzerinde durulmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde, Bitlis türkülerinde işlenen konular incelenmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde, Bitlis türkülerinin söylendikleri ortamlar incelenmiştir.

Tezin beşinci bölümünde, Bitlis türkülerinin ezgileri üzerinde durulmuştur.

Tezin altıncı bölümünde, Bitlis türkülerinin dil ve üslup özellikleri incelenmiştir.

Tezin yedinci bölümünde, incelemeye esas olan 87 türkünün metinleri verilmiştir.

Çalışmamız Bitlis türkeleri üzerine akademik anlamda yapılan ilk çalışmadır. Dolayısıyla birçok eksiği olacaktır. Daha iyi çalışmaların yapılması temennisi ile.

Beni çalışma boyunca yüreklendiren, engin bilgileri ile yoluma ışık olan, desteğini daima hissettiğim, öğrencisi olmayı şans saydığım değerli hocam sayın Prof. Dr. Zeki TAŞTAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Metin EREN'e, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen abim, hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahir KARACAR'a ve tecrübesi, birikimi ile çalışmama katkı sunan Arş. Gör. Dr. Ramazan ERGÖZ hocama emekleri için teşekkür ederim. Ayrıca hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, araştırma süresince bana destek olan ailem ve sevgili eşime en içten şükranlarımı sunuyorum.

Umut KARACAR

Van 2020

GİRİŞ

Urartu, Pers, Makedonya Krallığı, Roma ve Bizans İmparatorluğuna ait izler taşıyan Bitlis'in 2000 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. (Çelebi, 1999: 15) Bitlis isminin anlamı kesin bilinmemektedir. Bitlis tarih boyunca değişik isimlerle anılmıştır. Asurlar Bit-Liz, Persler Bad-Lis ve Bad-Lais, Bizanslılar Babaleison, Ermeniler Pageş veya Pagişi şeklinde adlandırmışlardır. Bitlis isminin kaynağı üzerine genel kanı Bitlis Kalesi'ni yaptıran İskender'in komutanlarından Bedlis'ten geldiği yönündedir. (Akt. Serdar, 2000: 1)

Hz. Ömer döneminde İslamiyet ile tanışan Bitlis bir süre Emevi ve Abbasiler'in yönetiminde kalmıştır. Abbasilere bağlı olduğu dönemde Mervaniler'e bağlı olarak idare edilmiştir. Türk akınları Anadolu'ya ulaşana kadar Mervani ve Bizans arasında sınır şehri olarak kalmıştır. Türkmen akınları Anadolu'ya ulaşınca Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Alparslan'ın yanında savaşa giren Dilmaçoğlu Mehmed Bey'e iktâ edilmiş böylece Selçuklu'ya bağlı olarak kurulan Dilmaçoğlu Beyliği'nin merkezi olmuştur. (Tuncel, 1992: 226)

Osmanlı dönemine kadar birçok devlet Bitlis'e sahip olmuştur. Kanuni döneminde kesin olarak Osmanlı toprağı haline gelmiştir. Osmanlı hâkimiyetindeki Bitlis, Muş sancağına bağlı bir kaza olmuştur. (Tuncel, 1992: 227)

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı toprağı olarak varlığını sürdüren Bitlis 1915 yılında Rus işgaline uğramış ancak sert bir savunma ile karşılaşan Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. (Serdar, 2000: 35)

Günümüzde TÜİK 2018 verilerine göre 349.396 nüfusa sahip Bitlis ilinin Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan, Mutki ve Tatvan olmak üzere altı ilçesi bulunmaktadır.

42° 06' doğu boylamı ve 38° 22' kuzey enleminde yer alan Bitlis Doğu Anadolu'yu Güney Doğu Anadolu'ya bağlayan dar geçitler üzerine kurulmuş oldukça dağlık bir şehirdir. Doğusunda Van, kuzeyinde Muş, kuzey doğusunda Ağrı, batısında Batman ve Siirt illeri bulunmaktadır. (Serdar, 2000: 50)

Bitlis 6706 km² yüzölçüme sahiptir. Van Gölü'nün büyük kısmı sınırları içerisinde kalan Bitlis'in yüzölçümüne bu rakam da ilave edildiğinde toplam yüzölçümü 8582 km² olmaktadır. (Serdar, 2000: 50)

2000 yıllık tarihi geçmişi olduğu bilinen Bitlis tarih boyunca değişik kavimlerin yerleşim yeri olmuştur. Bu kavimlerin izlerini günümüzde de görmek mümkündür. (Çelebi, 1999: 15)

Geçmiş uygarlıklardan kalan beş minare, hanlar, çeşmeler, köprüler, kervansaraylar şehrin tarihi ve kültürel simgesi durumundadır.

Bitlis'te kültürel yapı üzerinde en büyük tesire sahip olan faktörler; gelenek, görenek, örf ve âdetlerdir. İslamiyet öncesi inanışlar İslami bir şekle bürünerek varlığını sürdürmektedir.

Doğu Anadolu bölgesinin çoğunda olduğu gibi Bitlis'te de toplumsal yapı içinde büyük bir yer tutan aşiret sistemi kültürel yapı üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. (Şen, Yurtkuran, 2004: 72)

Kültürel yapı üzerinde etkiye sahip diğer önemli bir kavram da akrabalık ve komşuluktur. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri varlığını sürdürmeye ve bütün toplumsal alanlarda karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Akraba ve komşu ziyaretleri, ihtiyacı olanın ihtiyacının giderilmesi, imece kültürü varlığını sürdürmektedir.

Yaşamlarını köylerde sürdürenler tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Toprakların ve hayvanların bölünmesini engellemek için birlik aile düzenine önem verilmektedir. (Serdar, 2000: 57)

Günümüzde haberleşme araçlarının yaygınlaşması, görsel ve yazılı basına erişimin kolaylaşması, çekirdek aile yapısının yaygınlaşması gibi faktörler bütün alanlarda olduğu gibi kültürel alanlarda da karşımıza çıkmakta ve kültürel değişimlere neden olmaktadır.

Bitlis'in topraklarının büyük bir kısmının dağlık olması, ikliminin sert ve tarıma uygun olmaması, coğrafi konumu, insanları sanayiden uzaklaştırarak kısıtlı alanlarda tarım ve hayvancılığa itmiştir. (Çelebi, 1999: 33)

Nüfusun büyük bir kısmı tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sürdürmektedir. Kısıtlı tarım alanlarında genel olarak tahıl yetiştiriciliği yapılmaktadır. Hayvancılık genel olarak büyük baş hayvan yetiştiriciliği şeklinindedir. Hayvancılığın gelişmiş olması süt ve süt ürünlerinin üretimini desteklemiştir. Bitlis'te gelişmiş bir süt ve süt ürünleri üretim tesisleri bulunmaktadır. (Çelebi, 1999: 35)

Bitlis'te arıcılık büyük bir potansiyele sahiptir. "Zengin flora ve endemik bitkilerden elde edilen Bitlis balı ÷lkedeki en kaliteli ballar arasında yer almaktadır. Bölge illeri arasında arı ekolojisinin en elverişli olduğu arıcılık merkezlerinden birisidir." (Çağlıyan, 2015: 15)

Bitlis ÷lkemizin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Turizm açasından büyük bir potansiyele sahiptir. Kentin hemen her mahallesinde tarihi eserlere rastlanabilir. İl genelinde kaleler, hanlar, kervansaraylar, camiler, medreseler ve türbeler bulunmaktadır. Ancak tarihî eserlerin birçoğu dış etkenler ve ilgisizlik nedeniyle yok olmak üzeredir. Yeterli tanıtım yapılamadığı için de turizm istenilen seviyede değildir. (Arınç, 1995: 91)

Çalışmamızın konusunu, kültürel değerler bakımından oldukça zengin olan Bitlis ilinin türkü geleneği ve bu geleneğin kaynağını oluşturan türküler oluşturmaktadır. Bitlisli olarak yörede yaşayan türkü kültürünün zenginliğini bilmemiz ve bu değerleri ortaya çıkarma konusunda duyduğumuz istek konu seçimimizi etkilemiştir. Bu alanda kapsamlı bir çalışmanın bulunmayışı konu üzerinde çalışma yapmak için bizi teşvik etmiştir.

Esas itibariyle çalışmamızın konusu, literatür taraması yaparak dağınık halde bulunan Bitlis türkülerini tek kaynaktan toplamaktır. Toplanan türkülerini halk bilim yöntemleri açasından incelenmek ve şekil, konu ve özellikleri bakımından tasnife tabi tutmaktır. Çalışmamızda derleme yapılmamıştır.

Toplumları ayakta tutan en önemli unsur sahip oldukları kültürel değerlerdir. Ancak teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkili olduğu bir bu dönemde toplumlara ait birçok değer varlığını yitirmeye başlamıştır. Özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ile kendi kültürüne yabancı bir nesil ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan kültür hayatımızın önemli parçası olan ürünlerin tespit edilerek kayıt altına alınması büyük bir önem teşkil etmektedir.

Şüphesiz kültürümüzün en önemli unsurlarından birisi de türkülerimizdir. Toplumsal hafızamız olan bu eşsiz sanat eserlerimiz maalesef günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız; Bitlis kültüründe önemli bir yere sahip olan, geçmişten günümüze varlığını sürdürmüş ancak unutulmaya yüz tutan, halk kültürü öğeleriyle bezeli Bitlis türkülerini tespit ederek kayıt altına almak, tek kaynak altında birleştirmek ve bilimsel bir metot çerçevesinde ele alınıp incelenmektir.

Bitlis türkülerinin tespiti amacıyla ilk önce TRT Repertuarı taranmış, Bitlis yöresine ait kayıtlı türküler belirlenmiştir. Sonra günümüze kadar yayımlanmış olan çalışmalar ile türkü siteleri gözden geçirilerek bu kaynaklarda TRT Repertuarı dışında kalan türkü metinleri tespit edilmiştir. Tarama sonucunda elde edilen 87 türkü analitik düşünce çerçevesinde bugüne kadar yapılan tasnifler dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca bu türküler yapılarına, konularına, söylendikleri ortama ve ezgi özelliklerine göre incelenmiştir.

Bunların haricinde Bitlis yöresine ait türküler ek metinler bölümünde tasnife tabi tutulmadan sadece metin olarak verilmiştir.

BÖLÜM I

1. TÜRKÜ GELENEĞİ VE BU GELENEK İÇİNDE BİTLİS TÜRKÜLERİNİN YERİ

1.1. Kelime ve Kavram Olarak Türkü

Türkü halk edebiyatının en yaygın türlerinden birisidir. Türkü kelimesi köken olarak “Türk” kelimesinden gelmektedir. “Arapça ilgi (nispet) ekinin getirilmesiyle “Türk’e has”, “Türk’e özgü” anlamına gelen Türkî kelimesinin halk ağzında oluşmuş şeklidir. (Ekici, 2013: 43). Bu tanımdan hareketle türkünün Türk milletine has bir tür olduğu söylenebilir. Bu tanım dışında türkü birçok değişik şekilde tanımlanmıştır.

Türkü, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde, “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” (Türkçe Sözlük, 2005: 2021) şeklinde ifade edilmiştir.

Pertev Naili Boratav türküyü “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere, (zenginleşmelere, bozulmalara, kırpımalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiyle koşulmuş olarak söylenen şiiirlerdir.” (Boratav, 1969: 162) şeklinde açıklamıştır.

Özkul Çobanoğlu türkünün tanımını ve diğer dillerdeki karşılıklarını şu şekilde ifade etmiştir: “Türk halk şiiirinin en eski ve türlerinden biri olan ‘türkü’, aynı zamanda Türk müziğinde kendi içinde sistematik bir bütünlüğe sahip ezgiler topluluğunun da müzikal bir form olarak adıdır. Türkü, Divanü Lugati’t Türk’te ‘ır’ ve ‘yır’ şeklinde yer alır. Azerbaycan Türkçesinde ‘mahnı’, Başkurt Türkçesinde ‘halk yırı’, Kazak Türkçesinde ‘Türki’ (türik halık anı), Kırgız Türkçesinde ‘eldik ır’, Tatar Türkçesinde ‘halık cır’, Özbek Türkçesinde ‘Türki’ veya ‘halk koşigi’, Uygur Türkçesinde ‘nahşa’ veya ‘koça nahşisi’, Türkiye Türkçesinde ‘halk aydımı’ türkü karşılıklı terimleri olarak adlandırılır.” (Çobanoğlu, 2010: 46)

Yine Özkul Çobanoğlu türkü kelimesinin kökeni hakkında, “Bugün ‘türkü’ olarak söyleyip yazdığımız bu kelime, yaygın olarak bilindiği gibi, eski cönk ve mecmualarda ‘türkiy’ şeklinde dar ünlüyle söylenmekte ve yazılmaktadır. Bizim

kanaatimize göre ‘türkiy’in daha önceki formu ‘Türk ezgileri’ veya ‘havaları’ anlamında ‘türk küy’ olmalıdır. Ancak arka arkaya gelen ‘kk’ sesleri ‘y’ sesinin daraltıcı tesirleriyle bitişerek ‘önce türkiy’e, daha sonra da ‘türkî’ye dönüşmüştür.” (Çobanoğlu, 2010: 47) demiştir.

Edebiyat Lügati’nde türkü “Çoğu 11 hece ile nazmedilmiş ve umumiyetle Anadolu’da beslenip söylenilmeğe başlanmış olan milli nağmeli şarkılardır.” (Tahir’ül Mevlevi, 1994: 176) şeklinde tanımlamaktadır.

M. Fuad Köprülü, “Türklere mahsus bir besteyle söylenen ve diğer halk şiiri türünden ezgisi ile ayrılan halk şarkıları” (Köprülü, 1976: 246) şeklinde bir tanımla yapmıştır.

Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş adlı kitabında “Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sâde ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte ve yazılmaktadır, başlangıçta ferdî birer yaratma eseridir; zamana ve muhite bağlı olarak anonimleşirler” (Elçin, 1993: 195) şeklinde bir tanımla yapmıştır.

Turan Karataş türküyü Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde “Daha çok söyleyeni belli olmayan ve çeşitli ezgilerle, değişik makamlarla icra edilen halk şiiri türü.” (Karataş, 2001: 440) olarak tanımlamıştır.

Doğan Kaya türkünün tanımını “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen ad” (Kaya, 2010: 733) şeklinde yapmıştır.

Mehmet Özbek, Folklor ve Türkülerimiz adlı eserinde “Sözlü folklor ezgilerinin her çeşidi için en çok kullanılan terim türküdür. Türkü söylemek ruhî bir ihtiyaç olduğundan, yeryüzündeki her halk türkü (halk şarkısı mânâsına) söyler. Türkü teriminin kaynağının Türk sözcüğü olduğu bugün artık kesindir. Böylece Türkü, Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünler” (Özbek, 1994: 63) olarak ifade etmiştir.

Cahit Öztelli, “Toplumun iç âlemini yaşatan, beşikten mezara dek bütün yaşantısını kapsayan en dikkate değer sanat verisi türküleridir.” (Öztelli, 1972: 10) şeklinde bir tespitte bulunmuştur.

Salahaddin Bekki, Baş Yastıkta Göz Yolda Sivas Türküleri adlı eserinde “Diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, millî nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılarındaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünlere türkü denir.” (Bekki, 2004: 26-27) şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

Bu tanımlamalardan hareketle türküyü zaman içerisinde söyleyeni unutulmuş hece ölçüsü ve sade bir dil ile yazılan, içinde vücut bulduğu toplumun izlerini taşıyan nağmeli milli halk şarkıları şeklinde tanımlamak mümkündür.

1.2. Türkünün Tarihçesi ve Oluşumu

Toplumların sahip oldukları edebi türlerin yaşı, toplumların yaşı ile paralellik göstermektedir. Tarihi çok eskilere dayanan Türk toplumunun edebi türleri de bu nispette eskiye dayanmaktadır. Konu türkülerin tarihi olunca bu konuda birçok araştırmacı çalışma yapmıştır.

Ensar Aslan Türk halk şiirlerinin tarihini M.S. V. yüzyıla dayandırmaktadır. Attila’ın aldığı zaferler, kahramanlıkları üzerine söylenen şiirler ve ölümü üzerine yazılan ağıtları Türk halk şiirlerinin ilk örneği olarak göstermektedir. (Aslan, 2003: 5)

Mahmut Ragıp Gazimihal, türkülerin tarihi ile ilgili “Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey’in tetkikleri, Asyalı cetlerimiz kurtların uluması gibi titrek bir sesle türkü söylediklerini, içtimâî teşkilata uygun musıkî nevileri bulunduğunu, ‘kopuz’un o zamanki halk musikişinaslarının millî saz olduğu meydana çıkarmıştır.” (Gazimihal, 2006: 35-36) demiştir.

Burhan Özbakır türkülerin tarihi ile ilgili “Turfan kazılarında Uygurlardan kalan koşma ve türküyü hatırlatan şiirler ortaya çıktığı ve bu şiirlerin hem konu hem de şekil, vezin bakımından türkü özellikleri taşıdığı, bu nedenle de türkünün ilk

örneklerinin bunlar olduğu, dolayısıyla türkünün Uygur dönemine kadar uzandığı belirtmektedir.” (Özbakır, 1988: 10) ifadelerini kullanmıştır. Uygurların yerleşik yaşama geçerek bir alfabe oluşturmaları o döneme ait edebi birikimin günümüze ulaşmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Bu durum ilk türkü örneklerinin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Orta Asya'dan günümüze kadar geçen süre içerisinde zengin bir kültürel birikimimiz olmuştur. Halkın yaşam tarzına bağlı olarak şekillenen bu birikim zengin bir türkü geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. (Taş, Turhan, 2004: 19)

Salahaddin Bekki Türk halk türkülerinin tarihinin Türk halk şiirine kadar dayandığını, bu anlamda Türk halk şiirinin ve türkülerinin Türk tarihi kadar eski olduğunu belirtmiştir. (Bekki, 2004: 27)

Merdan Güven Türküler Dile Geldi kitabında türkülerin tarihi ile ilgili “Türküler, tarihin en eski çağlarında Şamanların (kamların) mitolojik dönemlere dönüşünü simgeleyen törenler esnasında Tanrı'yı anmak, ona övgüler düzmek, ondan çeşitli dileklerde bulunmak için icra edilen ritüel seanslarındaki ezgi eşliğinde söyledikleri bugünkü manadaki ilahileri andıran ilkel şiirlerle ortaya çıkmıştır.” (Güven, 2009: 23) demiştir. Bu tanım türkülerin dini mahiyetinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Ancak türkülerin ortaya çıkışını sadece dini sebeplere dayandırması eksik bir değerlendirmedir.

Nihat Sami Banarlı'nın “Destan devri edebiyatında şiir sazla söylenmiştir. Henüz yazı yokken, yüzyıllarca, sazla ve sözle söylenen bu şiir, Türk tarihinde şifahi edebiyat geleneği kurmuştur. Şifahi edebiyat geleneği o kadar köklüdür ki asırlarca taşlara kazılan yazılar, İslamiyet'ten sonra aydınların yazdığı kütüphaneler dolusu yazmalar, şiir divanları, halk şiirinin geçirildiği cönkler, nihayet Türk topraklarında matbaanın gelişmesi, bilhassa halk arasında sazlarla terennüm edilen bu şifahi geleneği durduramamıştır” (Banarlı, 2001: 40) tespiti türkülerin tarihinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Armağan Coşkun Elçi kaleme aldığı makalesinde türkülerin tarihi ile ilgili “Kaynaklarda yer alan bilgilerde Hunların birbirleriyle karşılıklı türküler söyleyerek at üstünde savaşa gittiklerinden söz edilir. Dinî ayinler idare edenler ile (bunların

kam, baksı, oyun, ozan gibi adlarla anıldığı bilinmektedir.) mevsim merasimlerini yönetenlerin cezbeye girdikleri sırada terennüm ettikleri şiir veya ilahi tarzındaki türküler şüphesiz, Türk sözlü gelenek şiir sanatının bir cephesinin gelişmesine hizmet ediyorlardı. Daha Hun çağında yapılan merasimlerde, eğlencelerde, mevsim merasimlerinde yer alan ilahi, türkü ve oyun türküleri sözlü şiir sanatında köklü bir geleneğin teşekkül ettiğine işaret eder ki, buna dayanarak Türklerde, Milat öncesi senelerden itibaren, bu sanatın çok gelişmiş bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.” (Elçi, 2008: 38) demiştir. Türkülerin hayatın her alanında yer alan bir ritüel olduğunun anlaşılması bakımından oldukça önemli olan bu tespit türkülerin icra alanının genişliğinin ve hayatın her alanına nüfuz ettiğinin açık bir göstergesidir.

Eski Türklerde şaman, kam, ozan deniler kişiler ki bunlar türkü geleneğinin ilk icracıları olarak kabul edilebilir. Şölen ve yuğ törenlerinde kopuz eşliğinde şiir söylemişlerdir. Çalıp söyledikleri şiirler ilk şiir ve türkü örnekleri olarak kabul edilmektedir. Köprülü bu dönemi “Türkler arasında, daha İslamiyet’in kabulünden önce, dini mahiyeti haiz musikiden başka, kutsilik hassasını bırakarak tamamen bedii bir mahiyet almış başka bir musiki mevcuttu; şairler ellerinde kopuzları ile dolaşarak, umumi içtimalarda, yahut hususi toplanmalarda eski kahramanların menkıbelerini terennüm ederler; Oğuz Han efsanelerini söyler, yahut yeni hadiseler hakkında yeni türküler bağlarlardı. Eski Uygur metinlerinde bu terennümlere yır denildiğini görüyoruz ki, Abdü’l Kâdir Merâği’nin Ir dediği ve bugün birçok Türk lehçelerinde cır şeklinde ve chant karşılığı olarak kullanılan kelime budur; bizdeki ırlamak mastarının da esası budur. Türkler arasında asırlardan beri devam eden ölenklere, yani düğün merasiminde söylenen türkülere gelince, bunların mahiyeti ve tamamıyla halka mahsus bulunduğu düşünülürse, herhalde başlangıcını bilemediğimiz eski bir maziden beri devam ettiği eski devirlerde âdeta izdivaç merasiminin levazımından sayıldığı anlaşılır; gerek eski bir izdivaç ilahisi kalıntısı olan bu ölenkler, gerek yuğ ayininde terennüm edilen sagular, önceleri, dini sihirbazâne mahiyeti haiz Baksılar, Kamlar tarafından icra edilirken, İslâmiyetin Türkler arasında yerleşmesinden sonra, pek tabii olarak daha ziyade kadınlara intikal etmiştir” (Köprülü, 2004: 115-116) şeklinde açıklamıştır.

Bu bilgiler neticesinde türkülerin tarihinin içinde olduğu milletin tarihi eski olduğu, doğuşlarının milletin doğuşu ile bir sayılabileceği sonucu çıkmaktadır. Bu bağlamda Türk halk türkülerinin başlangıcı da Türklerin tarihi ile başlatılabilir. Türkülerin içinde doğduğu milletin yaşantısından izler taşıması da tarihi boyunca Türklerin yaşantısına ışık tutması bakımından önem teşkil etmektedir.

1.3. Bitlis Türküleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bitlis türküleri üzerine çeşitli aralıklarla kurum ve kişiler tarafından derleme çalışmaları yapıldığı yapılan literatür çalışmasından anlaşılmaktadır. Bu çalışmalardan en önemlisi; Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken ve Rıza Yetişen tarafından 1952 yılında yapılan çalışmadır. Bu ekip tarafından derlenen ezgilerin bir kısmı Muzaffer Sarısözen tarafından notaya geçirilmiştir. Bir kısmı ise halen Ankara Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Folklor Arşivinde saklanmaktadır. (Öcal, 2005: 3)

Ahlat ilçesi Bitlis'in ilçeleri içerisinde kültürel zenginlik açısından ayrı bir öneme sahiptir. Sahip olduğu kültürel zenginlik sayesinde birçok araştırmaya konu olmuştur. Öyle ki sadece Ahlat Türküleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. 1999 yılında Mehmet Öcal tarafından Ahlat türküleri üzerine bir çalışma yapılmış ve birçok türkü derlenmiştir. Çalışma alanının Ahlat ile sınırlı kalması daha çok türkünün derlenmesi önünde engel teşkil etse de Ahlat türkülerinin büyük kısmının yazıya ve notaya geçirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Mehmet Öcal tarafından yapılan bu çalışma 2005 yılında kitap haline getirilerek basılmıştır. Kitapta Ahlat yöresine ait 37 türkü bulunmaktadır. Ezgilerin Mehmet Öcal tarafından notaya alınması da çalışmanın değerini ayrıca arttırmaktadır.

2001 yılında Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) Yayınları'ndan çıkan Yaşayan Kültür Ahlat isimli kitap Mehmet Öcal'ın çalışmalarından büyük ölçüde yararlanılarak hazırlanmıştır. Kitapta Ahlat türküleri ve sazları üzerine de bir bölüm bulunmakta ancak bu bölümde sadece Ahlat türkülerinin isimlerinden bahsedilmektedir. Türkülerin içeriği üzerine herhangi bir bilgi yer almaktadır. Kitapta Ahlat yöresine ait 35 türkü yer almaktadır. Türkü

metinlerini içermeyen çalışmada türkülerin isimleri, ritim ve karar eksenleri yer almaktadır.

Söz konusu Bitlis türküleri olunca Niyazi Ateşli için ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. 1925 Bitlis doğumlu Niyazi Ateşli, Bitlis türkülerinin önemli belleklerinden biridir. Muzaffer Sarısözen tarafından keşfedilip Ankara'ya çağrılmıştır. 1950 yılında Yurttan Sesler Korusuna alınmıştır. Muzaffer Sarısözen ve ekibinin Bitlis türkülerini derlemesinde büyük bir katkısı bulunmaktadır. Bugün TRT repertuarında yer alan türkülerin büyük bir kısmında kaynak kişi olarak geçmektedir. 1952 yılında kaleme alınan Bitlis'ten Sesler Havalide Söylenen ve Her Biri Altın Değeri Taşıyan Türkü, Maya, Hoyrat ve Atasözleri kitabının hazırlanmasına büyük bir katkı sağlamıştır.

1.4. Bitlis Türkülerinin Yapısal Özellikleri

Bitlis türkülerinde bölgeye ait bazı söyleyişler, ses değişimleri ve kelimeler vardır.

Ses değişimleri genelde, k>g, k>ğ, b>m, y>g, y>ğ, t>d şeklinde olmaktadır. kız>gız, uşak>uşağ, ben>men, oynamaya>oynamağa, taş>daş.

Ünlülerden a>e, u>o, ü>ö, e>i, u>i, ı>a dönüşümünü gösteren örnekler vardır. kızıza>kızıze, dudak>dodak, güzel>gözel, kenar>kinar, ufak>ifağ, ağacıyım>ağacıyam

Bazı türkülerde ölçü gereği ve ağız özelliği olarak ek kayıplarının olduğu görülmektedir: olayım>olam, buradadır>burdadır, olayım>olum.

Bitlis ilinin kendine has ve bölgenin diğer illerinde rastlanmayan bir ağız yapısı vardır. Bu ağız yapısı Bitlis türkülerinde de kendini göstermekte ve bu ağza ait kelimeler ve ekler sıkça karşımıza çıkmaktadır: mahalle>mahle, geliyorum>gelirem, erimem>erimenem, ağladılar>ağledile, vebal>nabal.

Bitlis türkülerinde bazı söz ve yapı bozuklukları vardır. Ancak bunlar hece eksikliği/ fazlalığı ve kafiye uyumsuzluğundan ibarettir. Bu tür hatalar kaynak kişilerden doğabileceği gibi derleyicilerden de kaynaklanmış olabilir.

Bitlis türküleri şekil açısından genellikle tutarlı yapıya sahiptir. Bunun haricinde güfteye eklenen kelime ve kelime grupları vardır.

Pertev Naili Boratav “de, da, aman, leyli aman aman, yavru, haydi vb. gibi kelime ve ünlem gruplarının türkülerin güftelerine yepyeni bir ifade zenginliği verdiğini âdeta melodiyi tamamlama vazifesini gördüklerini dile getirir.” (Boratav, 1992: 337) Biz de böyle ilâve gibi görünen kelimeleri metinler içerisinde ayraç içinde gösterdik.

Bitlis türkülerinin büyük çoğunluğunu dörtlüklerden oluşmuştur. Bitlis türküleri içerisinde değişik yapıya sahip olanlar da vardır. 36 türküde bağlantı kıtası bulunmaktadır.

Bitlis türküleri isimlerini genelde metinlerin ilk bentlerinden almışlardır. 8, 61, 64, 66, 70, 74, 77, 83, 88 numaralı türküler isimlerini bağlantılardan almıştır.

Bitlis türkülerinin genel olarak 7 heceli ve mani kıtalıdır. Konu bakımından kesin bir ayırım yapmak mümkün değilse de türkülerin çoğunlukla aşk, seveda ve hasret konularını işlediği görülmektedir. Ezgisine göre Bitlis türkülerin çoğunluğunun 2/4, 4/4 ve 10/8’lik yapıda olduğu görülmüştür.

Türküler genel özelliklerine göre diğer başlıkta daha detaylı inceleneceği için bu bölümde sadece genel sayısal veriler üzerinde durulmuştur.

BÖLÜM II

2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE BİTLİS TÜRKÜLERİ

Türküler, bütün hece kalıpları ile söylenebildiği, bazen de belli bir düzen taşımadığı için yapı bakımından değişiklik gösterdiği için kesin bir sınıflandırma yapmak mümkün değildir.

“Türküleri şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlamak zordur; çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Halk, ezgiyle söylenen manzum parçaları türkü olarak adlandırır.” (Dizdaroğlu, 1969:103)

Mehmet Özbek türküleri belirleyen şeyin ezgi olduğunu, müziğin yapı üzerinde büyük bir etkisi olduğunu belirtmiştir. (Özbek, 1994: 69)

Salahaddin Bekki, türkünün şekil özelliği ile ilgili: “hece vezniyle ortaya konan anonim halk şiirlerinden türkü’yü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi dış unsurlar bakımından belirli bir şekilde karşılaşmamaktayız.” (Bekki, 2004: 53) demiştir.

Bize göre de türküde belirleyici özellik türkünün ezgisidir. Onun için türkülerin tasnifi yapılırken ezgi yönü de ön plânda tutmak gerekmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde çalışmamızda türkünün şekil bakımından gösterdiği özellikleri tasnif etmeye çalıştık.

Günümüze kadar türkülerin şekil özelliklerini ortaya koyan birçok tasnif çalışması yapılmıştır. Biz de yapılan bu tasnif çalışmalarından en önemlilerini şu şekilde aldık:

Hikmet Dizdaroğlu’nun tasnifi şu şekildedir:

“a) Mâni kıtalarından kurulu türküler

b) Dörtlüklerle kurulu, dördüncü dizeleri kavuştak olan türküler

c) Dörtlüklerle kurulu türküler

d) Bentleri dörtlük kavuştağı tek dize olan türküler

- e) Bentleri dörtlük kavuştağı iki dize olan türküler
- f) Bentleri dörtlük kavuştağı üçlük olan türküler
- g) Bentleri de kavuştakları da dörtlük olan türküler
- h) Üçlüklerden kurulu türküler
- i) Bentleri üçlük kavuştağı tek dizeli türküler
- j) Bentleri üçlük kavuştakları iki dizeli türküler
- k) Bentleri de kavuştakları da üçlüklerle kurulu türküler
- l) Bentleri üçlük kavuştakları dörtlük olan türküler
- m) İki dizeli türküler
- n) Bentleri iki kavuştakları bir dizeli olanlar
- n) Bentleri de kavuştakları da iki dizeli türküler
- o) Bentleri iki kavuştakları altı dizdi olanlar” (Dizdaroğlu, 1969: 107-119)

Mehmet Özbek’in tasnifi şu şekildedir:

“1. Bentleri mâni dörtlüklerinden meydana gelen türküler

2. Bentleri iki mısralı türküler

3. Bentleri üç mısralı türküler

4. Bentleri dört mısralı türküler

5. Bağlantıları her mısradan sonra tekrar edilen türküler

6. Bağlantısı başta olan türküler

7. Her bentten sonra değişik kalıpta iki ayrı bağlantısı olan türküler”

(Özbek, 1994: 7084)

Nevzat Gözaydın’ın tasnifi şöyledir:

“I/a. İki dizeli türküler

I/b. İki dizeden oluşan, bağlantıları bir dizeli türküler

I/c. İki dizeden kurulmuş bağlantısı da iki dize olan türküler

I/d. İki dizeden oluşan bağlantısı üç dize olan türküler

I/e. İki dizeden oluşan bağlantısı dört dize olan türküler

I/f. İki dizeden oluşan bağlantısı beş dize olan türküler

I/g. İki dizeden oluşan bağlantısı altı dize olan türküler

II/a. Üçlüklerle kurulmuş olan türküler

II/b. Üçlüklerle kurulmuş ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler

II/c. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler

II/d. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı iki dize olan türküler

II/e. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı üç dize olan türküler

II/f. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı iki+dört dize olan türküler

II/g. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı dört dize olan türküler

II/h. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı beş dize olan türküler

III/a. Dörtlüklerle kurulmuş olan türküler

III/b. Mâni dörtlüklerinden kurulmuş olan türküler

III/c. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler

III/d. Dörtlüklerle kurulup bağlantısı bir (aynı) dize olan türküler

III/e. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı iki dize olan türküler

III/f. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları üç dize olan türküler

III/g. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları dört dize olan türküler

III/h. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları beş dize olan türküler

III/i. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları altı dize olan türküler

IV. Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dize olan türküler

V. Bağlantısı başta yer alan türküler

Ek olarak mâninin dört dizesinin ayrılması ve aralarına bağlantının girmesiyle oluşan bir türkü örneği vermiştir.” (Gözaydın, 1989: 53-103)

Fuat Özdemir daha az ayrıntılı ve daha net olması bakımından türkülerini bentlerindeki değişikliklerine göre kümelendirmeyi, bağlantıları da bu kümelendirme içerisinde değerlendirmeyi uygun görmüştür:

“1. Yapılarında kararlılık gösteren türküler

2. Yapılarında kararlılık bulunmayan türküler” (Özdemir, 1999: 9-20)

Türkülerin yapısına göre tasniflerine bakıldığında Doğan Kaya'nın tasnifinin daha detaylı olduğu görülmektedir. Kaya: “Biz, önceki tasnifleri de göz önünde tutarak ve kendi tespitlerimizi de ortaya koyarak türkü tasniflerini yeniden tasnif etmek istiyoruz. En doğru tasnifin bu olduğu iddiasında değiliz ama gözden kaçan ve tespit ettiğimiz pek çok unsurun değerlendirilmesi gerekiyordu. Düşüncemiz odur ki, bundan sonraki tasnifler, pek az değişiklik gösterecek ve bizim tasnifimize birkaç ilâve maddeler şeklinde olacaktır.” (Kaya, 1999: 138) diyerek şu şekilde bir tasnif yapmıştır:

“1. Bentleri Bir Mısra Olan Türküler

2. Bentleri İki Mısra Olan Türküler

3. Bentleri Üç Mısra Olan Türülüler

4. Bentleri Dört Mısra Olan Türküler

5. Karşılıklı Türküler/Atma Türküler” (Kaya, 1999:138-139)

Ali Yakıcı'nın tasnifi şu şekildedir:

“1. Vezinleri Bakımından Türküler

1.1 Hece Vezinli Türküler

1.2. Aruz Vezinli Türküler

2. Yapıları Bakımından Türküler

2.1. Bentleri Bir Mısradan Oluşan Türküler

2.2. Bentleri İki Mısradan Oluşan Türküler

2.3. Bentleri Üç Mısradan Oluşan Türküler

2.4. Bentleri Dört Mısradan Oluşan Türküler

2.5. Bentleri Beş Mısradan Oluşan Türküler

2.6. Bentleri Altı Mısradan Oluşan Türküler

2.7. Bentleri Yedi Mısradan Oluşan Türküler

2.8. Bentleri Sekiz Mısradan Oluşan Türküler” (Yakıcı, 2013: 198-206).

Yukarıya verdiğimiz bu tasniflerde anlaşılan Mehmet Özbek, türkülerini sınıflandırırken, bentleri esas almıştır. Bağlantısı bulunmayan bentleri dört dizeli türkülerini kafiye çeşitlerine göre de sınıflandırmıştır. Ayrıca bağlantıları her dizeden sonra tekrar edilen türküler; bağlantısı başta olan türküler ve her beyitten sonra değişik kalıpta iki ayrı bağlantısı olan türküler olmak üzere üç farklı yapıya da yer vermiştir. Nevzat Gözaydın da bentleri esas almış bağlantılardaki çeşitliliğe vurgu yaparak bağlantı bölümlerinin altı dizeye kadar çıkabileceği söylemiştir. Dizdaroğlu ve Özbek'in tasnifinde bulunmayan altılıklarla kurulmuş türküler ve metnin dört dizesinin ayrılması ve aralara bağlantının girmesiyle oluşan bir türkü metni vermiştir. Doğan Kaya da türkülerin bentlerini esas alarak tasnif oluşturmuştur. Ancak diğerlerinden farklı olarak, bentleri bir dizeden oluşan türkülerin olduğunu belirtmiştir. Fuat Özdemir'in yaptığı tasnif çalışmasının derinlemesine bir çalışma

olmasa da yapısında kararlılık bulunmayan türkölere yer veren ilk tasnif olması açısından önem taşımaktadır. Ali Yakıcı'nın vezni ölçüt edinerek sınıflandırma yaptığı, bent sayısı sekiz mısraya varan türkölerin yanı sıra bentler ve bağlantılar hususunda detaylı bir tasnif yaptığı görölmektedir. Çalışmamızda Selahaddin Bekki'nin tasnifi kullanılacağı için diğer tasniflerin sadece ana başlıkları verilmiş, detaya girilmemiştir.

Bekki'nin tasnif ise şu şekildedir:

“1. İkiliklerle Oluşan Türköler

1.1. Bağlantıları Olmayan İkiliklerle Kurulu Türköler

1.2. Bağlantıları Olan İkiliklerle Kurulu Türköler

1.2.1. Bağlantıları Dize Başlarında Olan İkiliklerle Kurulu Türköler

- a. Bağlantıları dize başlarında bir dize olan ikiliklerle kurulu türköler
- b. Bağlantıları mısra başlarında iki dize olan ikiliklerle kurulu türköler

1.2.2. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan İkiliklerle Kurulu Türköler

- a. Bağlantıları dize sonlarında bir dize olan ikiliklerle kurulu türköler
- b. Bağlantıları dize sonlarında iki dize olan ikiliklerle kurulu türköler

1.2.3. Bağlantıları Dize Aralarında Olan İkiliklerle Kurulu Türköler

- a. Bağlantıları dize aralarında bir dize olan ikiliklerle kurulu türköler
- b. Bağlantıları dize aralarında iki dize olan ikiliklerle kurulu türköler
- c. Bağlantıları dize aralarında üç dize olan ikiliklerle kurulu türköler
- d. Bağlantıları dize aralarında dört dize ya da mâni kıtaları bulunan ikiliklerle kurulu türköler
- e. Bağlantıları dize aralarında beş ve daha fazla dize olan ikiliklerle kurulu türköler

1.2.4. Bağlantıları Dize Aralarında ve Sonlarında Olan İkiliklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları dize aralarında iki dize olan ikiliklerle kurulu türküler
- b. Bağlantıları dize aralarında iki dize olan ikiliklerle kurulu türküler
- c. Bağlantıları dize aralarında üç dize olan ikiliklerle kurulu türküler
- d. Bağlantıları dize aralarında dört dize ya da mâni kıtaları bulunan ikiliklerle kurulu türküler
- e. Bağlantıları dize aralarında beş ve daha fazla dize olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.5. Bağlantıları Bent Aralarında Olan İkiliklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan İkiliklerle Kurulu Türküler
- b. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan İkiliklerle Kurulu Türküler
- c. Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan İkiliklerle Kurulu Türküler
- d. Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan ya da Mâni Kıtalarından Oluşan İkiliklerle Kurulu Türküler
- e. Bağlantıları Bent Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan İkiliklerle Kurulu Türküler

1.2.6. Bağlantıları Dize Başlarında ve Bent Aralarında Olan İkiliklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler
- b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler
- c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler

d. Bağlantıları Dört Dize Olan veya Mâni Kıtalarından Oluşan Türküler

e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

1.2.7. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan İkiliklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler

b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler

c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler

d. Bağlantıları Dört Dizeden ya da Mâni Kıtalarından Oluşan Türküler

e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

2. Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.1. Bağlantıları Olmayan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2. Bağlantıları Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2.1. Bağlantıları Dize Başlarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Başlarında Bir Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Başlarında İki Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Başlarında Üç Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2.2. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Sonlarında Bir Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Sonlarında Üç Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2.3. Bağlantıları Dize Aralarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Aralarında Bir Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Aralarında İki Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Aralarında Üç Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Aralarında Dört Dizeden ya da Mâni Kıtalarından Oluşan Üçlüklerle Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Dize Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2.4. Bağlantıları Dize Aralarında ve Sonlarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Aralarında Bir Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Aralarında İki Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Aralarında Üç Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Üçlüklerle Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Dize Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2.5. Bağlantıları Bent Aralarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Üçlüklerle Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Bent Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.2.6. Bağlantıları Dize Başlarında ve Bent Aralarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler

b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler

c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler

d. Bağlantıları Dört Dize Olan ya da Mâni Kıtalarında Oluşan Türküler

e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

2.2.7. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler

b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler

c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler

d. Bağlantıları Dört Dize Olan ya da Mâni Kıtalarında Oluşan Türküler

e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

3. Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.1. Bağlantıları Olmayan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2. Bağlantıları Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2.1. Bağlantıları Dize Başlarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Başlarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Başlarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Başlarında Üç Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Başlarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2.2. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Sonlarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Sonlarında Üç Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Sonlarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2.3. Bağlantıları Dize Aralarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Aralarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Aralarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Aralarında Üç Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Dize Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2.4. Bağlantıları Dize Aralarında ve Sonlarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Aralarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Aralarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Aralarında Üç Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Dize Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2.5. Bağlantıları Bent Aralarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler
- b. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler
- c. Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler
- d. Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler
- e. Bağlantıları Bent Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.2.6. Bağlantıları Dize Başlarında ve Bent Aralarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler
- b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler
- c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler
- d. Bağlantıları Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Türküler
- e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

3.2.7. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler
- b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler
- c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler

d. Bağlantıları Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Türküler

e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

4. Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.1. Bağlantıları Olmayan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2. Bağlantıları Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2.1. Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Bağlantı Olarak Tekrar Edildiği Türküler

4.2.1.1. Bentleri Dörtlük Bağlantıları Her Dörtlüğün Son İki Dizesinin Bağlantı Olarak Tekrar Edilmesiyle Oluşan Türküler

4.2.1.2. Bentleri Dörtlük Bağlantı Olan İkinci Dizenin Daha Sonra Gelen Dörtlüğün Birinci Dizesi Olarak Tekrar Edildiği Türküler

4.2.2. Bağlantıları Dize Başlarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Dize Başlarında Bir Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Dize Başlarında İki Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Başlarında Üç Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Başlarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Dize Başlarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2.3. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Dize Sonlarında Bir Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- b. Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- c. Bağlantıları Dize Sonlarında Üç Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- d. Bağlantıları Dize Sonlarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2.4. Bağlantıları Dize Aralarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Dize Aralarında Bir Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- b. Bağlantıları Dize Aralarında İki Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- c. Bağlantıları Dize Aralarında Üç Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- d. Bağlantıları Dize Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- e. Bağlantıları Dize Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2.5. Bağlantıları Dize Başlarında ve Sonlarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Dize Başlarında Bir Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler
- b. Bağlantıları Dize Başlarında İki Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Dize Başlarında Üç Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Dize Başlarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2.6. Bağlantıları Bent Aralarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

b. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

c. Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

d. Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

e. Bağlantıları Bent Aralarında Beş ve Daha Fazla Dize Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.2.7. Bağlantıları Dize Başlarında ve Bent Aralarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler

b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler

c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler

d. Bağlantıları Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Türküler

e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler

4.2.8. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Türküler

- a. Bağlantıları Bir Dize Olan Türküler
- b. Bağlantıları İki Dize Olan Türküler
- c. Bağlantıları Üç Dize Olan Türküler
- d. Bağlantıları Dört Dize Olan ve ya Mâni Kıtalarından Oluşan Türküler
- e. Bağlantıları Beş ve Daha Fazla Dizeden Oluşan Türküler” (Bekki, 2004: 67-76)

Yapısına göre tasnif çalışmalarının en kapsamlısını Salahaddin Bekki yapmıştır. Bitlis türküleri incelediğinde türkü metinlerinin Salahaddin Bekki'nin tasnifi ile uyumlu olduğu tespit edilip, türkülerin bu tasnif çerçevesinde incelenmesi bilimsel açıdan uygun bulunmuştur.

2.1. İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

Genel olarak türkülerde görülen yapı çeşitliliğinin dört dizeden oluşan şeklin değişikliğe uğramasıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Bunda yukarıda da bahsettiğimiz türkülerin ezgi ile okunması etkili olmuştur. Bentleri iki dizeden oluşan türküler dört dizelik bentlerden iki dizenin düşmesiyle oluşmuştur.

2.1.1. Bağlantıları Olmayan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

İncelediğimiz metinler içerisinde sadece 1 ve 2 numaralı türküler bu tasnife uymaktadır. 1 numaralı türkünün bentleri 10 hecelidir ve düzenli bir kafiye şeması bulunmamaktadır.

Elimde oya gidiyo toya

Dodağı boya Menşure hanım (1)

2 numaralı türkünün kafiye şeması ab, ab şeklindedir ve serbest ölçü ile yazılmıştır.

Can meral can yar eylen eylen eylen

Dur gelin dur yaralı bülbülüm meralim gel (2)

2.1.2. Bağlantıları Olan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

2.1.2.1. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Dize Sonlarında Bir Dize Olan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

3 numaralı türkü bu tasnife uygundur. Bentleri 7 hece olan türkü aa, bb şeklinde kafiyelidir.

Bitlis'in dağlarında

Bülbülüm bağlarında ray ray ram (3)

2.1.2.2. Bağlantıları Bent Aralarında Olan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

4 ile 7 numaraları arasında bulunan türküler bağlantısı bent aralarında iki dize olan türkülere örnektir.

4 numaralı türkü aa, bb, cb şeklinde kafiyelidir ve bentleri 11 hecedir. Bağlantısı aa şeklinde kafiyelidir.

Ahlat'ın altında küçük iskele

On sekiz yaşında gittim askere

Yol ver oy yol ver oy başı dumanlı dağlar

Yol ver oy yol ver oy göğsü çimenli dağlar (4)

5 numaralı türkü serbest ölçü ile yazılmıştır ve aa, bb şeklinde kafiyelidir. Bağlantıları da aa şeklinde kafiyelidir.

Yeri yeri han bağına

Gözeller yığnağına

Mende gelem mende gelem

Mende gelem heyran olam (5)

6 numaralı türkü serbest ölçü ile yazılmıştır ve belirli bir kafiye düzeni bulunmamaktadır. Bağlantıları aa şeklinde kafiyelidir.

Yavaş yürü gelirem

Yoncalar hanım yoncalar

Yoncalar hanım yoncalar

Sallansın beli inceler (6)

7 numaralı türkünün bentleri 11 hecelidir ve aa, bb şeklinde kafiyelidir. Bağlantıları aa şeklinde kafiyelidir.

Bitlis'in yolları bükülür gider

Zülüf ak gerdana dökülür gider

Edalı gelin elleri koynunda

Hızmalı gelin halhallı gelin (7)

2.1.2.3. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan İkiliklerle

Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında İki Dize Olan

İkiliklerle Kurulu Bitlis Türküleri

8 numaralı türkü bu tasnife uygundur. Türkünün bentleri 7 hecelerdir ve aa, bb şeklinde kafiyelidir. Bağlantıları da aa şeklinde kafiyelidir.

Bağa vardım nar için   ben yandım yar yandım

Gül kopardım yar için   yandım gül bir tanem

El vurma diz kırma yüreğim yaralı

Beni baştan çıkartan o göz karalı (8)

2.2. Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

Halk arasında bentleri üç dizeden oluşan türkülere üçleme de denilmektedir.

2.2.1. Bağlantıları Olmayan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

9 numaralı türkü bağlantısı olmayan üçlüklerle kurulu türkülere örnektir. Türkü serbest hece ölçüsü yazılmıştır ve kafiye şeması aaa şeklindedir.

*Teşiyi eğir eğir eğir eğir dedin eğiremedim
A benim külli başım ah akılsız bu başım
Ere gitti yoldaşım evde kaldı tek başım (9)*

2.2.2. Bağlantıları Olan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

2.2.2.1. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Dize Sonlarında Üç Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Türküler

10 numaralı türkü bu tasnife uygundur. Türkünün bentleri 7 hecelidir. Belirli bir kafiye şeması bulunmamaktadır.

*Bir ay doğdu iraktan meralım
Öldüm yar ağlamaktan ömrümün
Öldüm yar ağlamaktan can can can can can heyran (10)*

2.2.2.2. Bağlantıları Bent Aralarında Olan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Üçlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

11 ile 15 numaraları arasında yer alan türküler bağlantıları bent aralarında iki dize olan türkülere örnektir.

12, 13 ve 14 numaralı türkülerin bentleri 11 hecedir. Kafiye şeması aaa, bbb şeklindedir.

*Bitlis'in dağları kardır geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez*

*Anadan geçilir yardan geçilmez
Atma bu taşları ben yaralıyam
El alem al giymiş ben karalıyam (12)*

*Bin naz ile bağladılar başını
Al yağlığı sil gözünün yaşını
Kudret kalemiyle çekmişler kaşını
Ağlama anam belki gelirim
Eğer ölmezsem seni görürüm (13)*

*Bitlis'in yolları taşdır geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez
Anadan geçilir yardan geçilmez
Karadır saçların sırmadan telden
Ağlarım sızlarım ne gelir elden (14)*

15 numaralı türkünün bentleri ise 10 hecelidir ve aaa, bbb şeklinde kafiyelidir.

*Estere bindim oldum suvari
Bir çavuş düştü bende yaralı
Bir nenem vardı bahtı karalı
Ağlama anam belki gelirem
Eğer ölmezsem seni görürem (15)*

11 numaralı türkü serbest ölçüyle yazılmıştır ve kafiye şeması aaa, bbb şeklindedir. Bu tasnifte yer alan bütün türkülerin bağlantıları aa şeklinde kafiyelidir.

*Ahlat'ın önünde küçük iskele
On sekiz yaşında düştüm askere
Seferberlik vermez teskere
Yol ver oy yol ver başında dumanlı dağlar
Dağların ardında nazlı yar ağlar (11)*

2.2.2.3. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan Üçlüklerle

Kurulu Bitlis Türküleri

16 numaralı türkü bu tasnife uyan tek türküdür. Bentleri 11 heceye sahip olan türkü aaa, bbb şeklinde kafiyelidir. Bağlantıları da aa şeklinde kafiyelidir.

Ahlat'ın evleri yontma taş olur anam taş olur yaman taş olur

Gider yazı gelir yaman kış olur anam kış olur yaman kış olur

Güzeldir kızları kalem kaş olur anam taş olur yaman kaç olur

Neyleyim de kara gözlüm neyleyim aman neyleyim yaman neyleyim

Neyleyim de derdim kime söyleyim aman söyleyim yaman söyleyim

(16)

2.3. Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

Mani ve koşma Türk halk şiir geleneğinin ana biçimidir. Halk şiirindeki hemen hemen bütün biçimler bu iki biçimden doğmuştur. Bu iki biçim Türk halk şiir geleneğinin bir parçası olan türkülerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür türkülerde, türkü yakıcıları mâniler sıralayarak türkülerini meydana getirirler. Bu işi yaparken belli bir ezgiyle uydurmaları da söz konusudur. Bu bakımdan mâni kıtalarından kurulu türkülerde konu birliği olmadığı gibi kıtalar arasında kafiyeye bütünlüğü de yoktur. Genellikle her kıta kendi içinde kafiyelidir.

2.3.1. Bağlantıları Olmayan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

17 ve 27 numaraları arasında yer alan türküler bu tasnife uygundur.

17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 ve 27 numaralı türkülerin bentleri 7 hecelidir.

Bir ay doğar kınarsız

Niçin beni kınarsız

Öyle bir ah çekerim

Memleketçe yanarsınız (17)

Bizim bağlar borandır

Zülüf sıra sıradır

*El sevdiğim götürdü
Gözüm ardı sıradır (18)
Bitlis'in ortası kale
Kaleden seslendim yare
Yar elin vurmuş yüzüne
Düşünüyor kara kara (19)
El el epenek
Evden çıktı kepenek
Kepeneğin içi yok
Süleyman'ın saçı yok (20)
Kayada laçın oynar
Gölde göğercin oynar
Yar salınıp gezende
Dalında saçı oynar (21)
Papuri here varam
Halım yok seni alam
Anan hizmetim dutsun
Seni sinama saram (22)
Bu dağın karı menem
Gün vura erimenem
Yedi yıl yerde yatam
Civanem çürümenem (23)
Mendilim dolu yemiş
O yar bana yollemiş
Selamı başüstüne
Niye özü gelmemiş (24)
Kınayı getir aney
Parmağın batır aney
Bu gece misafirem
Koynunda yatır aney (27)
26 numaralı türkünün bentleri 8 hecelidir.*

Yüksek konağın gelini

Gelin sallanı sallanı

Göster konağın yolunu

Almayınca gitmem seni (26)

25 numaralı türkünün ilk bendi serbest ölçü ile diğerleri ise 7 heceli yazılmıştır.

Ha şirin nar ağacıyam

Kesmede bar ağacıyam

Ha şirin ha şirin nar ağacıyam

Kesmede bar ağacıyam (25)

17, 18, 21, 22, 23, 24 ve 27 numaralı türküler mani kafiye düzeni olan aaxa, bbxb şeklinde kafiyelidir. 19 numaralı türkü aaab, ccde şeklinde kafiyelidir. 20 numaralı türkü aabb, cddd şeklinde kafiyelidir. Son bent belirli bir kafiye düzenine sahip değildir. 25 numaralı türkü abab, cddd şeklinde kafiyelidir. 26 numaralı türkü aaaa, bbba şeklinde kafiyelidir.

2.3.2. Bağlantıları Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

2.3.2.1. Bağlantıları Dize Başlarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu

Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Dize Başlarında Dört Dize Olan Mâni Kıtalarından

Kurulu Bitlis Türküleri

Elimizde bu tasnife uyan tek türkü 28 numaralı türküdür. Bu türkünün bentleri 7 hecelidir. Mani kafiye düzeni aaxa, bbxb şeklinde kafiyelidir.

Emman yemman   *Dağdan kestim değenek*

Emman yemman   *Ortası benek benek*

Emman yemman   *Yeniden bir yar sevdim*

Emman yemman   *Eskisine ne gerek (28)*

2.3.2.2. Bağlantıları Dize Sonlarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Dize Sonlarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

29 numaralı türkü elimizde bu tasnife örnek tek türküdür. Türküde belirli bir kafiye şeması ve hece sayısı bulunmamaktadır.

*Yoldan geçen yolcu kardeş
Eylen bir sual sorem sana
Sorem de muradım alem
Men mi güzelem gız mı güzeldir yar güzeller (29)*

b. Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

30 numaralı türkü bu tasnife uyan tek türküümüzdür. Türkünün bentleri 8 hecedir. Türkü aabb, ccdd şeklinde kafiyelidir.

*Horozu kattım ayvana deh ayvana
Dedim değme şu heyvana
Budur ki kilsadan gelir emma gelir
Nazlı yar arkadan gelir (30)*

c. Bağlantıları Dize Sonlarında Dört Dize Olan veya Mâni Kıtalarından Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

31 ile 45 numaraları arasında yer alan türküler bu tasnife uygundur. 42 numaralı türkü serbest hece ölçüsüne sahiptir. Bütün türküler mani kafiye şeması olan aaxa, bbxb şeklinde kafiyelidir ve bentleri 7 hecelidir.

*Avig yolu incedir oy oy
Ne karanlık gecedir dayanamam ben
Kuşlar hayranız olam oy oy
O yarin hali nice dir dayanamam ben (31)*

Bağa gel boyun görem   *loy loy loy loy malım*
Kolçaklı kolun görem   *loy loy loy loy malım*
Dudak senden diş benden   *loy loy loy loy malım*
Yar seni nerde görem   *loy loy loy loy malım (32)*
Avul meydanın düzü   *hele yar zalim yar*
Devriye sardı bizi   *ben neyleyim dünyayı*
Ceht edin arkadaşlar   *hele yar zalim yar*
Belki kurtarah kızı   *ben neyleyim dünyayı (33)*
Bitlis'te beş minare   *beri gel oğlan beri gel*
Yüreğim dolu yare   *beri gel canan beri gel*
İsterem yanan gelem   *beri gel oğlan beri gel*
Cebimde yok beş pare   *beri gel canan beri gel (34)*
Bu dere buz bağlamış   *yeri yeri can*
Dibi yarpuz bağlamış   *kolları dolu mercan*
Beni bir gelin vürmüş   *yeri yeri can*
Yaramı kız bağlamış   *kolları dolu mercan (35)*
Değirmen üç dolaşır   *aman da gardaşım*
Suyi serhoş dolaşır   *canım yoldaşım*
Anam bir guşak vermiş   *aman da gardaşım*
Belime üç dolaşır   *canım yoldaşım (36)*
Dideban üstündeyim   *loy loy loy loy loy malım*
Dal boyun kastındayım   *loy loy loy loy loy malım*
Erenler dua edin   *loy loy loy loy loy malım*
Ben murad üstündeyim   *loy loy loy loy loy malım (37)*
Gulahsız'da guyi var   *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Güzellerin toyi var   *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Eller güllüp oynuyor   *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Menim ah-ü zarım var   *hanım yâr canım yâr gülüm yâr (38)*
Su gelir taşa değer   *Hele düğme vay vay düğmelendi*
Kirpikler kaşa değer   *Ela gözler vay vay sürmelendi*
Öyle bir yar sevmişem   *Hele düğme vay vay düğmelendi*
Yeddi kardaşa değer   *Ela gözler vay vay sürmelendi (39)*

<i>Kayada yılan öter</i>	<i>dost nenni nenni</i>
<i>Bağdat'ta hurma biter</i>	<i>dost aylar aylar</i>
<i>Ergen kızın koynunda</i>	<i>dost nenni nenni</i>
<i>Yapraksız meyva biter</i>	<i>dost aylar aylar (40)</i>
<i>Kayalar gölgelendi</i>	<i>yar nenni nenni</i>
<i>Gözeller suya indi</i>	<i>dost nenni nenni</i>
<i>Her gözelden bir öpüş</i>	<i>yar nenni nenni</i>
<i>İmanım tezelendi</i>	<i>dost nenni nenni (41)</i>
<i>Kız saçların</i>	<i>yar yar yar aman</i>
<i>Oynar omuz başların</i>	<i>ninna ninna ninna yar</i>
<i>Kız seni alır kaçarım</i>	<i>yar yar yar aman</i>
<i>Öldürür kardaşların</i>	<i>ninna ninna ninna yar (42)</i>
<i>Oynama yorulursun</i>	<i>hah ha hah ha ha ninna</i>
<i>Civansın kırılırsın</i>	<i>hah ha hah ha ha ninna</i>
<i>Sen bir dünya güzeli</i>	<i>hah ha hah ha ha ninna</i>
<i>Her yerde bulunmazsın</i>	<i>hah ha hah ha ha ninna (43)</i>
<i>Su gelir ark uyanır</i>	<i>hey naze naze</i>
<i>Çimen kana boyanır</i>	<i>şuşa gerdan beyaze</i>
<i>İkimizin anından</i>	<i>hey naze naze</i>
<i>Gökte melek uyanır</i>	<i>şuşa gerdan beyaze (44)</i>
<i>Tut ağacı merdiven</i>	<i>hımı hummi torivan</i>
<i>Dibinde kurdum divan</i>	<i>hımı hummi torivan</i>
<i>Beni yardan edeni</i>	<i>hımı hummi torivan</i>
<i>Ne din bulsun ne iman</i>	<i>hımı hummi torivan (45)</i>

2.3.2.3. Bağlantıları Bent Aralarında Olan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu

Bitlis Türküleri

46 numaralı türkümüz bu tasnife uygundur. 9 heceli olan türkünün kafiye şeması aaxa, bbxb şeklindedir.

*Gülüm bizim bağın başını
Gülüm seçdim ifak taşını
Gülüm öyle bir göynüm ister
Gülüm kaynımın kardaşını*

Gülüm hoy nar hoy nar hoy nare (46)

b. Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu

Bitlis Türküleri

47 ile 53 numaraları arasında yer alan türküler bu tasnife uygundur.

47, 48, 49 ve 51 numaraları türküler 7 hecelidir.

Bir cenderme geliyor (lo)

Kaymakam konağından

Fiske vursam kan damlar (lo)

O yarin yanağından

Haydi malım haydi canım

şinanay aslan yârim (47)

Bugün bir dere geçtim

Yitirdim bıçağımı

Kız sana küçük derken

Söndürdün ocağımı

Oy niye hanım niye

Öldüm yar diye diye (48)

Bu dağın karı menem

Gün vursa erimenem

Yedi yıl yerde kalsam

Gün vursa erimenem

Dolani ah dolani

Getir götürme balamı (49)

Hay sunalar sunalar

Göl üstüne konalar

Menim mezar taşımı

So köyünde yonarlar

Hırlı hışırlı kızlar

Boynu da yeşilli kızlar (51)

50 ve 52 numaralı türküler ise 8 heceden oluşmuştur.

Eyvanın altından geçtim

Eğildim suyundan içtim.

Ben bu ele garip düştüm.

Garibem yoktur vatanım (yoktur elimden tutanım)

Oğlan valami valami

Getir götürme balami (50)

Süphan Dağının eteği

Eteği gülle biteği

Anacan kurbanın olam

Yarım baldır men peteği

Hey ceylanım benim maralım

Başı moralı Süphan Dağı (52)

53 numaralı türkü serbest hece ölçüsüne sahiptir.

Erik ağacı çift açar

Dola kollarını boynuma

Telli kurban telli can

He can ay can

Telli kurban telli can le can

Telli kurban telli can hey can (53)

51 ve 52 numaralı türkü aaxa, bbxb şeklinde, 47 numaralı türkü abab, ccxc şeklinde kafiyelidir. 48 numaralı türkü abxb, ccxc şeklinde kafiyelidir. 49 numaralı türkü aaxa, bbbc şeklinde kafiyelidir. 50 numaralı türkü belirli bir kafiye düzenine sahip değildir. 53 numaralı türkünün ilk bendinde belirli bir kafiye şeması yokken diğer bentler mani kafiye şeması ile kurulmuştur. Bu tasnifte yer alan bütün türkülerin bağlantıları aa şeklinde kafiyelidir.

c. Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Mâni Kıtalarından Kurulu

Bitlis Türküleri

54 numaralı türkü bu tasnife uyan tek metindir. Türkü serbest hece ölçüsü ile yazılmıştır. Kafiye şeması aaxa, bxbx şeklindedir. Bağlantıları aaa şeklinde kafiyelidir.

Yeşil sütey yaylası

Van Gölünün havası

Defli davullu olur

Ahlat'ın toyi hınası

Oy narin, narin, narin

Can narin, narin, narin

Toydadır benim yârim (54)

d. Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan veya Mâni Kıtalarından

Oluşan Mâni Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

55 ile 60 numaraları arasında yer alan türküler bu tasnife uymaktadır.

55, 58 ve 59 numaralı türküler 7 hecelidir.

Ahlat'ın başındayım

On altı yaşındayım

Kınamayın vay dostlar

Gül kızın peşindeyim

Güley güley gül hanım

Gel otur benim canım

Sensin benim dermanım

He canım he malım (55)

Giderem kırağinen

Gül biçtim orağınan

Yitirdim nazlı yari

Ararım çırağınan

Hay hori, hori, hori
Vay yad ellerin yari
Var sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var (58)

Vur testiği gümlerin
Arif olan dinlesin
Sevdiğini almayan
Hiç evlendim demesin

Gızlar gızlar gelim mi
Fistan köynek alim mi
Siz anazın koynunda
Men savuktan ölim mi? (59)

56 ve 57 numaralı türküler 8 hecelidir.

İndim çamın deresine
Balta vurdum kurusuna
Nazlı yarin havasıyla
Kazyın kızlar mezarımı
Kazyın kazyın derin olsun
Gül suyunan serin olsun
Kızlar kılsın namazımı
Sevdiğim kız imam olsun (56)

Şu dağları aşabilsem
Gezip gezip görebilsem
Ben istemem ölüp gidem
Yar koynuna girebilsem
Aman aman aman aman
Ne güzeldir Bitlis Tatvan
Aman aman aman aman
Ne güzeldir şu Dideban (57)

60 numaralı türkü ise serbest hece ölçüsüne sahiptir.

Hop hopun olsun oğlum

Gül topun olsun oğlum
Sıralı gavak dibinde (oy)

Toyluğun olsun oğlum

Atem tutem men seni

Şekere gatem men seni

Akşam baben gelende oy

Ogüne atem men seni (60)

55, 57, 58 ve 59 numaralı türküler aaxa, bbbx şeklinde kafiyelidir. 56 numaralı türkü aaab, ccxc şeklinde kafiyelidir. 60 numaralı türkünün kafiye şeması aaxa, bbbx şeklindedir. Bu tasnifte yer alan bütün türkülerin bağlantıları aaaa şeklinde kafiyelidir.

2.3.2.4. Bağlantıları Dize Sonlarında ve Bent Aralarında Olan Mânî

Kıtalarından Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları İki Dize Olan Bitlis Türküleri

61 ile 65 numaraları arasında yer alan türküler bu tasnife uygundur.

61, 63 ve 64 numaralı türküler 7 hecelidir.

Bitlis çayı bulanuk   *memyane memyane*

İçinde oynar baluk   *memyane kim yane*

Eğer yarım yoh ise   *memyane memyane*

Men her gece uyanuk   *memyane kim yane*

Memyane memyane oy memyane memyane

Memyane kim yanemem oy memyane memyane (61)

Dideban üstüneyim   *memmi*

Dal boyun kastındayım   *memmi*

Erenler dua edin   *memmi*

Ben murad üstüneyim   *memmi*

Memmi hayranın olam memmi

Memmi yesirin olam memmi (63)

Kar yağmış dize değin   *men de gelim men de gelim*

Burdan Bitlis'e değin men de gelim hayran olim
Gidin o yare deyin men de gelim men de gelim
Beklesin gze değin men de gelim hayran olim
Yeri yeri han bağına (men de gelim men de gelim
Gzeller yığnağına (men de gelim hayran olim (64)

65 numaralı trk 8 hecelidir.

Bitlis'in önünde bağlar hanımey le le
O yar oturmuş gl bağlar belalım le le
Bu dertlere dayanamaz hanımey le le
Ne hastalar ne de sağlar belalım le le
Vay hanım hanım hanım hanım hanımey le le
Sensin benim yar dermanım belalım le le (65)

62 numaralı trk de serbest lldr.

Çıranın burnunu kes koy çıran yansın
Severem bilmezmişen dilber oynasın
Yana yana kl oldum koy çıran yansın
İmana gelmezmişen dilber oynasın
Çıranın burnunu kes koy çıran yansın
Lebi koy lebin üstüne dilber oynasın (62)

62 numaralı türkü abxb ccxc Şeklinde kafiyelidir. Diğer türküler ise aaxa, bbxb Şeklinde kafiyelidir. Bu tasnifte yer alan bütün türkülerin bağlantıları aa Şeklinde kafiyelidir.

b. Bağlantıları ç Dize Olan Bitlis Türküleri

Bu tasnife uyan tek türkü 66 numaralı türküdür. Türkü 7 heceli olup kafiye düzeni aaxa, bcbb, ddxđ Şeklinde kafiyelidir. Bağlantıları aa Şeklinde kafiyelidir.

Odun attım mutvağa hah hah hah hah ha ninna
Su doldurdum bardağa hah hah hah hah ha ninna
Men avratlık etmenem hah hah hah hah ha ninna
Senin gibi hottağa hah hah hah hah ha ninna
Ninna ellerin malı hah hah hah hah ha ninna

Çürük beylerin malı hah hah hah ha ninna
Beyler netsin bu malı hah hah hah ha ninna (66)

2.4. Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

2.4.1. Bağlantıları Olmayan Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

67 ile 73 numaraları arasında bulunan türküler bu tasnife uymaktadır.

67, 68, 71, 72 ve 73 numaralı türküler serbest ölçü ile yazılmıştır.

Arkasına kum çeker
Göz yaşınan yoğuran
Kabe'ye bir yüz sürem
İbrahim Halil yatar (67)
Doğuluyum doğruyum
Anadolu çocuğuyum
Mertlik bende sükut bende
İyilemez ki yara bende yara bende (68)
Kara gözlüm çiçeklenmiş gül ile
Gidem gören lale sümbül müdür?
Çevirdi yolumu tatlı diliyle
Şeker midir şerbet midir bal mıdır bal mıdır? (71)
Yollarına bakarım
Di gel gülüm Meyre
Görmezsem ah çekerim
Canım gülüm Meyre (72)
Muharrem der ki ben alâyım
Nergiz başına belayım
Deli Sinco'dan alayım
Benden başka erkek var mı ihvan var mı? (73)

69 ve 70 numaralı türküler 11 hecelidir.

Getme ağam getme seni yetirem

Sen abdal ol ben keşkülün götürem

Gel ey (...) karşan bir ses getirem

Odlu Kerem beni rüsvay eyleme (69)

Gözyaşım mürekkep mızrabım kalem

Yare mektup yaza yaza usandım

Gönül postasından hayale selam

Dertlerimi yaza yaza usandım (70)

67 ve 68 numaralı türkülerin belirli bir kafiye düzeni bulunmamaktadır. 71 ve 72 numaralı türküler abab, cbc b şeklinde, 69, 70 ve 73 numaralı türküler ise aaab, ccbb şeklinde kafiyelidir.

2.4.2. Bağlantıları Olan Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

2.4.2.1. Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Bağlantı Olarak Tekrar Edildiği

Bitlis Türküleri

74 numaralı türkü bu tasnife uyan tek metindir. Türkü 13 hecelidir, aaab, ccbb şeklinde kafiyelidir.

Obamızı götür beyim Nemrut Dağına

Orda binim canım canım yağız atlara

Adaklar adayın anam büyük zatlara

Ben de bu dünyadan anam murad almadım (74)

2.4.2.2. Bağlantıları Bent Aralarında Olan Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

a. Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan veya Mâni Kıtalarından

Oluşan Dörtlüklerle Kurulu Bitlis Türküleri

75 ve 76 numaralı türküler bu tasnife uygundur.

75 numaralı türkü 11 hecelidir. Kafiye şeması aaab, ccbb şeklindedir.

Dayamış sırtını Nemrut Dağına

Doyum olmaz güzeline bağına

*Güzelleri gelmiş bahar çağına
Toprağım oy Bitlis'im oy canım oy
Oy dilber oy, oy güzel oy, gelin oy
Yüreğimin yarası çok, derin oy
Altun kalbur suyun melhem dediler
Yüreğime bir avuç su serpin oy (75)*

76 numaralı türkü ise serbest hecelidir ve belirli bir kafiye şeması bulunmamaktadır.

*Geceler sessiz sessiz yağar
Yağar sabahlara kadar
Ağlama gönül ağlama
Bu sevda seni de yakar
Geceler uzun geceler sensiz
Geceler çekilmiyor sensiz
Geceler hüsrana geceler ayaz
Geleceksen artık etme naz (76)*

Her iki türkünün de bağlantıları aaaa şeklinde kafiyelidir.

2.4.3. Yapısında Kararlılık Bulunmayan Bitlis Türküleri

Türküleriz içerisinde bentleri arasında bütünlük bulunmayan türkülerini bu başlık altında vermeyi uygun bulduk. 77 ile 87 numaraları arasında bulunan türküler bu yapıdadır.

*Hanım senin sinelerin
Ben bilirim neye benzer
Biri güldür gül abıdır
Biri mısır şarabıdır
Biri şirin bala benzer (77)
Can maral can can sunam can   Aya bah yıldız bah
Can maral can can sunam can   Suya giden kıza bah
Can maral can can sunam can   Yüzün dönder bize bah” (78)
“Bin nazınan bağlamışlar bu gelinin başını*

Al yağlığı nazlı nazlı sil gözünün yaşını
Ane diyer men kızımı vermenem
Baba diyer men sözümnden dönmenem
Kardaş diyer günahına girmenem (79)
(Koro) Deli kız sinin geliyor
(Deli) İçinde neler geliyor
(Koro) Başına leçek geliyor
(Deli) Haniye niye gelmedi
(Koro) Başına keçel demişler
(Deli) Haniye hayranız olam (80)
Dudu'nun bağında laleler biter
Lalenin kokusu Duduma yeter
Bu ayrılık bize ölümden beter (81)
Yeter Allahın seversen
Gel şimdi dilber gel şimdi
Hasretinden ciğerlerim eridi şimdi eridi
Can seni görmezse eğer
Ne rahmin ne tesellin var
Bencileyin seni seven
Bu şimdi dilber bu şimdi (82)
Karlı dağlar aşa aşa
Belimi vermişem daşa
Sığınmışam kırk kardaşa
Sen de bize imdat eyle (83)
Şu Ahlat'ın evleri ley ley leylim yar
Büklüm büklüm yolları ley ley leylim yar
Pek hoşuma gidiyor ley ley leylim yar
Tezek kokan kızları ley ley leylim yar
Çörek kokan kızları ley ley leylim yar (84)
Çobanım oturmuş taşın üstüne
Taramış zülfünü kaşın üstüne
Yardan gelen selam başım üstüne (85)

Emrah 'im der o günündür

Arşa çıkan tütünündür

Yare gidecek günündür

Düşem yollara yollara (86)

Kemerini takmış beline (Anası kurban olsun)

Gülüne de gülüne

Şalını giymiş çıkmış düze (Anası kurban olsun)

Bu kize de bu kize

Yatağını sermiş hasire (Anası kurban olsun)

Yesire de yesire (87)

BÖLÜM III

3. KONULARINA GÖRE BITLİS TÜRKÜLERİ

Türküler konularına göre tasniflenirken işledikleri konular, doğuş nedenleri, işlevleri gibi ölçütler kullanılmıştır. Türküler konuları bakımından pek çok şekilde tasnif edilmiştir. Bu tasniflerden bazılarını aktarılıp ardından da Bitlis türküleri konuları bakımından tasnif edilecektir.

Atınç Emnalar, türküleri türleri ile konu ve söylenme amaçlarına göre iki ana grupta sınıflandırmıştır:

“1. Sözel Türlerine Göre Türküler: Buradaki sınıflandırmada esas, halk edebiyatındaki türlerin dikkate alınmasıdır. (...) Buna göre yapılan tasnif, sadece şiirsel yapı ile ilgilidir. Örneğin, mani, semai, koşma, hoyrat, kalenderi, destan, nefes, tecnis, satranç gibi. Şöyle ki şiirsel yapısı mani olan bir türküye mani denmekte, diğerleri de bu şekilde adlandırılmaktadır.

2. Sözel İçeriklerine ve Ezgilendiriliş Amaçlarına Göre Türküler: Bu tür sınıflandırmada esas, sözlerin içerdiği konular ve ezgilendiriliş amaçlarına göre olmaktadır. Örneğin;

- a. Ölüm veya doğal afetlerden sonra yakılan ve konuları anlatan türkülere; ağıt
- b. Güzellik konularını içerenlere; güzelleme,
- c. Aşk ve sevdâ konularını anlatanlara, sevdâ türküleri,
- d. Kahramanlık ve yiğitlik olaylarını anlatanlara, yiğitleme veya koçaklama,
- e. Güldürücü ve komik olayları anlatanlara, satirik türküler,
- f. Dua içerenlere, alkış,
- g. Çeşitli meslekleri konu edenlere, iş ve meslek türküleri,
- h. Eşkîyalarla ilgili konuları anlatanlara eşkıya türküleri,
- j. Düğün ve kına törenlerini konu edenlere, düğün ve kına türküleri,

- k. Bebekleri uyutmak için kullanılanlara, ninni,
- l. Sohbet toplantılarında okunanlara, sohbet türküleri,
- m. Askerlikle ilgili olanlara, asker türküleri
- n. Yolda okunanlara, yol türküleri,
- o. Çeşitli halk oyunları ile okunanlar, o oyunun adı ile ilgili, horon veya bar türküsü gibi adlandırmalar yapılmaktadır.” (Emnalar, 1998: ?)

Pertev Naili Boratav: Türküleri konuları ve kullanıldıkları yere göre A ve B şeklinde ikiye ayırmıştır. A başlığı altında türküleri konuları bakımından ele almış, B başlığı altında da türküleri kullanıldıkları yere göre ele almıştır. Konumuz konularına göre tasnif olduğu için sadece A başlığı ele alınmıştır.

“1- Lirik Türküler:

- a) Ninniler
- b) Aşk Türküleri
- c) Gurbet Türküleri, Askerlik Türküleri, Hapishane Türküleri
- ç) Ağıtlar
- d) Çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler

2. Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri

3. Anlatı Türküleri:

- a) Efsane konulu türküler
- b) Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler
- c) Tarihlik konuları olan türküler” (Boratav, 2014:172)

Hikmet Dizdaroğlu şu şekilde tasnif yapar:

“1. Ninniler ve çocuk türküleri

- 2. Doğa üzerine türküler**
- 3. Aşk türküleri**
- 4. Kahramanlık türküleri**
- 5. Askerlik türküleri**
- 6. Tören türküleri**
- 7. İş türküleri**
- 8. Eşkıya türküleri**
- 9. Acıklı olaylarla ilgili türküler**
- 10. Güldürücü türküler**
- 11. Karşılıklı (diyaloglu) türküler**
- 12. Oyun türküleri**
- 13. Ölüm türküleri (ağıtlar)” (Dizdaroğlu, 1969:69)**

Doğan Kaya şu şekilde tasnif yapar:

- “1. Tabiat Türküleri**
- 2. Aşk Türküleri**
- 3. Yiğitlik Türküleri ve Tarihi Olayları Konu Edinen Türküler**
- 4. Tören Türküleri**
  - a. Düğün Türküleri
    - aa.Kına Türküleri
    - ab.Baş Öğme/ Duvak Türküleri
    - ac.Gelin Alma Türküleri
    - aç.Gelin Karşılama Türküleri

ad.Güvey Türküleri

ae.Halk Oyunlarında Türküler (Halay, Bar, Horon, Zeybek)

b .Âyin-i Cem Türküleri

c. Sayacı Türküleri

ç. Oturak Türküleri

5. Askerlik Türküleri

6. Yiyecekler Üzerine Söylenmiş Türküler

7. Hayvanlar Üzerine Söylenmiş Sözler

8. Olay Türküleri

9. Bitki ve Çiçeklerle İlgili Türküler

10. Satıcı Türküler

11. Ekin Türküleri

12. Ramazan Davulcusu Türküleri

13. Kişiler Üzerine Söylenmiş Türküler

14. Keder, Dert ve Hastalık Türküleri

15. Gurbet ve Hasret Türküleri

16. Meslek ve İş Türküleri

17. Eşkıya Türküleri

18. Ölüm Türküleri

19. Ninniler ve Çocuk Türküleri

20. Hapishane Türküleri

21. Mizahî Türküler

22. Yergi Türküleri

23. Öğretici ve Öğüt Verici Türküler” (Kaya, 2010:139-140)

Ali Yakıcı şu şekilde tasnif yapar:

“1. Aşk/Sevda Konulu Türküler

2. Gurbet/Ayrılık/Hasret Konulu Türküler

3. Beşik/Bebek/Çocuk Türküleri/Ninniler

4. Ölüm Türküleri/Ağtlar

5. Tören Türküleri

5.1. Düğün Türküleri

5.1.1. Kına Türküleri

5.1.2. Gelin Alma/Karşılama/Kutlama Türküleri

5.1.3. Güvey Türküleri

5.2. Bayram Türküleri

6. Asker/Askerlik Türküleri

7. Hapishane Türküleri

8. Olay Türküleri

8.1. Tarihî Olayları Konu Alan Türküler

8.1.1. Savaş Türküleri

8.1.2. Yiğitlik/Kahramanlık Türküleri

8.1.3. Eşkîya Türküleri

8.2. Sosyal Olayları Konu Alan Türküler

8.2.1. Toplum ve Aile İçi Olayları Konu Alan Türküler

8.2.2. Göç Türküleri

8.2.3. Hastalık Türküleri

9. Doğal Çevre İle İlgili Türküler

9.1. Doğayı Konu Alan Türküler

9.2. Bitki ve Çiçekleri Konu Alan Türküler

9.3. Hayvanları Konu Alan Türküler

10. Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler

11. İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler

12. Övgü Türküleri

13. Yergi/ Alay/ Eleştiri Türküleri

14. Şikayet Türküleri

15. Eğitici/Öğretici Türküler

16. Arzu/İstek Türküleri

17. Dinî/Tasavvufî Nitelikli Türküler

18. Oyun Türküler

18.1. Çocuk Oyunlarındaki Türküler

18.2. Kadın Oyunlarındaki Türküler

18.3. Erkek Oyunlarındaki Türküler” (Yakıcı, 2007:247-278)

Cahit Öztelli şu şekilde tasnif yapar:

“I. Olaylı türküler

II. Duygusal türküler

1. Ninniler, çocuk türküleri

2. Doğa ve çoban türküleri
3. Aşk türküleri,
4. Tören ve mevsim türküleri
5. İş ve esnaf türküleri
6. Derebeyi, eşkıya, cinayet türküleri
7. Kahramanlık türküleri
8. Ağıtlar (ölüm türküleri)
9. Güldürü türküleri (mizahi)
10. Oyunumsu (dramatik) türküler,
11. Oyun (dans) türküleri” (Öztelli, 1972: 15-16)

Haydar Avcı şu şekilde tasnif yapar:

- 1. Ask, sevda türküleri**
- 2. Gurbet, ayrılık, hasret türküleri**
- 3. Ağıt türküleri**
- 4. Ninni yapısı gösteren türküler**
- 5. Mizahi türküler - güldürücü türküler**
- 6. Eleştiri türküler ve taslamalar**
- 7. İş ve meslek türküleri**
- 8. Töre ve tören türküleri (a. Düğün türküleri, b. Kına türküleri)**
- 9. Olay türküleri**
- 10. Tarihi türküler**
- 11. Eşkıya ve başkaldırı türküleri**

12. Askerlik türküleri

13. Evlilik türküleri

14. Karşılıklı türküler - atışma türküleri

15. Çocuk türküleri

16. Doğa türküleri

17. Hayvan türküleri

18. Öğretici ve öğüt verici türküler

19. Oyun türküleri

20. Hapishane türküleri” (Avcı, 1992: 16-17)

Salahaddin Bekki'nin şu şekilde tasnif yapar:

“1. Aşk ve Sevda Üzerine Söylenen Türküler

2. Gurbet, Hasret, Ayrılık Türküleri

3. Ölüm Türküleri (Ağtlar)

4. Çocuk Türküleri (Ninniler)

5. Güzellik ve Güzeller Üzerine Söylenen Türküler (Güzellemeler)

5.1. İnsan Güzellemeleri

5.2. Hayvan Güzellemeleri

5.3. Şehirler ve Toprak Üzerine Söylenen Türküler

6. Kahramanlık Türküleri (Koçaklamalar)

7. Tabiat Türküleri

7.1. Bitki ve Çiçekler İle İlgili Türküler

8. Güldürücü Türküler

9. Öğretici ve Öğüt Verici Türküler

10. Dinî İçerikli Türküler” (Bekki, 2004:97-107)

Mehmet Özbek, türkülerin konu yönünde çok çeşitli olduğunu, bir türkünün tek konu içerdiğini söylemenin güç olduğunu belirterek konularına göre türkülerini, ana başlıklar ve alt başlıklar halinde ayrıntılı bir sınıflandırmaya tâbi tutmuş ve şu şekilde bir tasnif yapmıştır:

“A. LİRİK TÜRKÜLER:

1. İnsanî duyguların çok etkili ve coşkulu bir şekilde anlatıldığı türküler bu gruba girer.

2. Aşk, sevdâ türkülerini,
3. Gurbet türkülerini (ayrılık, asker, mapushane türkülerini),
4. Ağıtlar (ölüm, tabîî afetler üzerine),
5. Ninniler.

B. SATİRİK TÜRKÜLER:

6. Kişiyi veya toplumu kınayan, yeren türölüler bu gruptadır.
7. Güldürücü türküler (Mizahî türküler)
8. Taslamalar, ilenmeler.

C. OLAY TÜRKÜLERİ:

9. Tarihi türküler (Destanlar, kahramanlık ve serhat türkülerini)
10. Eşkîya türkülerini (Derebeyi, cinayet türkülerini).

D. TÖREN VE MEVSİM TÜRKÜLERİ:

11. Kına, düğün, esvap giydirme töreni türkülerini,
12. İtikat ve mezhep törenleri türkülerini.

E. İŞ VE MESLEK TÜRKÜLERİ:

13. Esnaf türküleri.

F. PASTORAL TÜRKÜLER:

Çoban ve kır yaşamını anlatan, tabiat güzelliklerini konu edinen bu türküler bu gruba girer.

14. Tabiat türküleri

G. DİDAKTİK TÜRKÜLER:

15. Dinleyene bir şeyler öğreten, ders veren türkülerdir.

H. OYUN TÜRKÜLERİ:

16. Ritmik dans türküleri

17. Temsilî oyun türküleri” (Özbek, 1994: 85-86)

Yerli araştırmacıların yanı sıra yabancı araştırmacılar da türkülerin tasnifi konusunda araştırmalar yapmıştır. Yabancı araştırmacıların birkaçına ait tasnifler şu şekildedir.

Millien:

“I. Hikâye şarkıları (kıssalı şarkılar):

1. Hayalî ya da şairane konular
2. Savaş ve kışla şarkıları
3. Aile konuları, küçük serüvenler
4. Eğlenceli ve gülünç şarkılar

II. Kasideler (yanık ve dindarca türküler):

1. Dini konular, mucizeler
2. Efsanevî dramatik konular

3. Tarihi şarkılar” (Dizdaroglu, 1969: 261-274)

Frayliç:

“1. Mevsim şarkıları

2. Kahramanlık şarkıları

3. Aşk şarkıları

4. Ölüm şarkıları

5. Doğum şarkıları

6. Evlenme şarkıları

7. Çocuk ninnileri

8. Gençlik şarkıları” (Dizdaroglu, 1969: 261-274)

Jerom Bujeand:

“1. Ninniler

2. Çocuk türküleri

3. Tabiat ve hayvan türküleri

4. Aşk türküleri

5. Evlenme türküleri

6. Askerlik türküleri

7. Zeybek ve derebeyi türküleri

8. Cinayetler ve acıklı olaylarla ilgili türküler

9. Ölüm türküleri” (Dizdaroglu, 1969: 261-274)

Yapılan bu tasnifleri incelediğimizde birbirlerinden farklı oldukları görülmektedir. Bu durum sözlü geleneğin önemli bir taşıyıcısı olan türkülerin

konularını tam anlamıyla tasnif etme güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Türküler bölgelere, yörelere ve yaşam tarzına göre farklılık gösterebilmektedir. Bir türkü birden çok konuya sahip olabilmektedir. Bir doğa türküsü, aşk türküsü niteliği de taşıyabilir. Bundan dolayı türküleri konularına göre tasnif ederken esneklik payı olmalıdır. Burada belirttiğimiz duruma rağmen Bitlis türkülerini konu bakımından şu şekilde tasnif edebiliriz:

3.1. Aşk ve Sevda Türküleri

Aşk ve sevda konusu türkülerde en çok işlenen konulardandır. Bitlis türkülerinde de aşk ve sevda konusu en çok işlenen konudur. Bu türkülerde sevgiliye duyulan sevgi yoğun bir şekilde dile getirilmiştir.

Bitlis türkülerinde âşık *Anadan geçilir yardan geçilmez* diyerek sevdiğine duyduğu büyük aşktan, *Anne diyer men kızımı vermenem* diyerek sevgilisiyle arasında engel oluşundan, *Güzeldir kızları kalem kaş olur* diyerek sevdiğinin kaşlarının güzelliğinden, *Çok da güzel değilsin/ Kendini övme güzel* diyerek sevdiğine sitemden, *Yar salınıp gezende/ Dalında saçı oynar* diyerek sevdiğinin güzelliğinden bahseder. *Zülüf ak gerdana dökülür gider, Ahlatlı güzele olaydım yoldaş, Kaşların eyleme güzel/ Hatırıma değme güzel, Zülüf sıra sıradır, Dağdan geldim yorgunam/ Men de sana vurgunam, Bu dere kaldı kar/ Sevdan beni aldı yar, Su gelir daşa değer/ Kirpikleri kaşa değer, Dideban üstüneyim/ Dal boyun kastundayım, Yeniden bir sevdim/ Eskisine ne gerek, Eski yar böyle dursun/ Can kurban tezze yâre, Hanım senin sinelerin/ Ben bilirim neye benzer* şeklinde birçok dizede aşk ve sevda göndermelerine rastlamak mümkündür.

Bitlis türkülerinde konusunu aşk ve sevda olarak ele aldığımız türkülerin metin numaraları şu şekildedir:

2, 3, 6, 8, 12, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 52, 53, 54, 56, 62, 66, 71, 77, 78, 84, 87.

3.2. Gurbet, Ayrılık ve Hasret Türküleri

İnsanlar sevdiklerinden, ailelerinden, vatanlarından, memleketlerinden ayrı kaldığında içine düştükleri duygularla baş etmek için türkülere sarılmıştır. Gurbet ellerde ayrılık hasreti ile yakılan türküler bu türkülerini meydana getirmiştir. Sevgiliye, memlekete duyulan özlem her dizede ilmek ilmek dokunmuştur.

Gurbet, ayrılık ve hasret birbirini doğuran olgulardır. Gurbete giden ayrılık acısı çeker ve sevip kavuşamadığı her şeye hasret kalır. Hasret kimi zaman sevgilidir, kimi zaman aileye. Kimi zaman ise eşe, dosta, toprağa. Kime ve neye duyulursa duyulsun insanın içinde kopardığı fırtına aynıdır. İnsanoğlu içinde kopan bu fırtınadan kurtulmak için kalemine, sazına, kopuzuna, kavalına sarılagelmiştir.

Bitlis türkülerinde gurbet, ayrılık ve hasret, aşk ve sevdadan sonra en çok işlenen konudur. Gurbet, hasret ve ayrılık Bitlis türkülerinde şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Sevdiği başkasına yar olan *El sevdiğim götürdü/ Gözüm ardı sıradır* şeklinde hasretini dile getirmiştir. Gurbete gelin gidecek kız annesine *Bu gece misafirem/ Koyununda yatır aney* şeklinde seslenmiştir. Sevdiğini özleyen âşık *Öyle bir özlemişim/ Kaynımın kardaşını* diyerek özlemini dile getirmiştir. Âşık gurbetten sevdiğine *İsterem yanan gelem/ Cebimde yok beş pare* şeklinde seslenerek gurbetten ve yoksulluktan şikayet etmiştir. Yâr hasreti ve kavuşamama acısı *Ne golum ne kanadım/ Nasıl gidem o yâre* şeklinde dile getirilmiştir. Hasret acısı ile geçen bir gecede âşık özlemini *Sandım ki yar koynumda/ Yastığı kucakladım* şeklinde ifade edilmiştir. Vatan hasreti *Men bu yere garip düştüm/ Garibem yoktur vatanım* şeklinde ifade edilmiştir. Sevdiği gurbete giden sevdiğinin ardından *O yar burdan gideli/ Durmaz gözümün yaşı* şeklinde seslenmiştir.

5, 7, 9, 10, 13, 18, 24, 26, 27, 31, 34, 38, 44, 48, 49, 50, 55, 57, 58, 61, 64, 65, 69, 70, 72, 76, 73, 81, 82, 86 numaralı türkülerde gurbet, hasret ve ayrılık ağırlıklı olarak işlenmiştir.

3.3. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)

Ağıt insanların kaybettiği değerini arkasından acısını dile getirmesi olarak tanımlanabilir. Ağıt bir insanın kaybı için söylenebileceği gibi vatan gibi doğal afet gibi göç gibi durumlarda da söylenebilir. Eski Türklerden bu yana ağıt söyleme

geleneği varlığını sürdürmüştür. Ağıt toplumların acılarına dile getiriş biçimi olmuştur. Bu nedendir ki ağıtlar yas türküleri olarak aklımıza kazınmıştır. Türkü için söyleme tabiri kullanılırken ağıt için yakma tabirinin kullanılması bu nedenden kaynaklanıyor olabilir.

Ağıtlar ölenin eşi, çocukları, akrabaları tarafından yakılabildiği gibi ölenin kendi ağzından da yakılabilir. Ağıt yakanların büyük bir kısmını kadınların oluşturması kadınların yaşadıkları duygu yoğunluklarının erkeklere oranla fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Bitlis türküleri içerisinde ağıt olarak değerlendirebileceğimiz bir türkü bulunmaktadır. Bu ağıt kişinin kendi ağzından söylenen ağıtlara örnektir. Kendi ölümünün yasını *Umudum da kaldı mahşer gününe/ Ben de bu dünyadan anam murad almadım* şeklinde dile getirmiştir. Yine türkünün devamında *Tabipler de biçaredir ölüm derdinde/ Ben de bu dünyadan anam murad almadım* şeklindeki ifade ölüm karşısındaki çaresizliği belirtmektedir.

3.4. Kahramanlık Türküleri

Konusu kahramanlık olan türkülere halk arasında koçaklama da denilmektedir. Koçaklamalar coşku ile söylenen şiirlerdir. Konuları kahramanlık, zafer, yiğitlik olan koçaklamalar milli duyguları kabartan bir yapıdadır.

Bitlis türkülerinden 15 numaralı türkü kahramanlık ağırlıklı bir türküdür. Bu türküde Rusların Bitlis ve Muş'u işgalini alan bir konu alan bir türküdür. Türküde *Ordumuz geldi Muş'a dayandı/ Taşı toprağı kana boyandı/ Bitlis'i gördüm yüreğim yandı* kısmı ordumuzun gelip bu vilayetleri işgalden kurtarmasını işlemektedir.

3.5. Çocuk Türküleri (Ninniler)

Ninniler annelerin bebekleri uyutmak için söyledikleri ezgili şiirlerdir. Ninniler genellikle belirli kalıplarla söylenir. Kalıplaşmış bir ifade olan "Uyusun da büyüsün ninni" ifadesi Bitlis türküsünde "Atem tutem men seni" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Türküde *Hop hopun olsun oğlum/ Gül topun olsun oğlum* şeklinde çocuk için iyi temennilerde de bulunmaktadır. Yine türkünün *Sıralı gavak dibinde*

(oy)/ *Toyluğun olsun oğlum* çocuk ile ilgili iyi temenniler sıralanmaktadır. Bitlis türküleri içerisinde ninni özelliği taşıyan tek türkü 60 numaralı türküdür.

3.6. Tabiat Üzerine Söylenen Türküler

Tabiat güzelliklerini konu alan türkülerdir. Bu türkülere pastoral türküler de denilmektedir. Pastoral türkülerde doğa ait öğelere yoğun şekilde rastlanmaktadır. Dağlar, ovalar, denizler, yaylalar, çiçekler, ağaçlar sıkça işlenen malzemelerdir.

Bitlis türküleri içerisinde konusu tabiat ağırlıklı olan bir türkü bulunmaktadır. 85 numaralı türküde *Çobanın yatağı dağın eteği/ Çobanın yediği arpa ekmeği* diyerek çobanlık ve yaşam şekillerinden bahsetmektedir. *Çobanım oturmuş taşın üstüne/ Taramış zülfünü kaşın üstüne/ Yardan gelen selam başım üstüne* bendinden anlaşıldığı üzere çoban aynı zamanda sevgilidir.

3.7. Şehirler ve Yörelere Üzerine Söylenen Türküler

Türküler doğal güzellikleri, sevgilinin güzelliğini konu alabileceği gibi bir şehrin veya yörenin güzelliğini de konu alabilir.

Bitlis türkülerin içerisinde şehir ve yörelere güzelliği üzerine yazılmış iki türkü bulunmaktadır. *Doğusunda Süphan Dağı/ Batısında Nemrut Dağı/ Güneyinde Van Gölü var/ Açılır Ahlat gülleri* dörtlüğünde hem Ahlat'ın konumu hem de güzelliği konu alınmıştır. *Dayamış sırtını Nemrut Dağına/ Doyum olmaz güzeline bağına/ Güzelleri gelmiş bahar çağına/ Toprağım oy Bitlis'im oy canım oy* türküsü de Bitlis'in güzelliğinden bahsetmektedir.

Şehirler ve yörelere konu alan Bitlis türküleri 68 ve 75 numaralı türkülerdir.

3.8. Dinî ve Tasavvufî Türküler

İçinde vücut bulduğu topluma dair bütün değerleri içerisinde taşıyan türkülerin dini öğeleri taşımaması düşünülemez. Din gibi toplumların hayatında önemli bir yer tutan olgunun türkülere konu olması kaçınılmazdır. Bitlis türküleri içerisinde din konulu iki türkü bulunmaktadır. İslamiyet'in gerekleri ve bu gereklere uyulması *Kurban için emrola/ Emre itaat kıyıla* şeklinde dile getirilmiştir. Bazen de

Sığınmışam kırk kardaşa/ Sen de bize imdat eyle şeklinde şehirde medfun bulunan ulu zatlardan imdat talep edilmektedir.

Metinler içerisinde 67 ve 83 numaralı türküler dini tasavvufi konuları ele alan türkülerdir.

3.9. Kişiler Üzerine Söylenen Türküler

Belirli bir kişi veya birkaç kişi üzerine yazılmış türkülerdir. Türküde kişi veya kişilerin fiziksel veya kişilik özellikleri konu alınabilir. Kişiler üzerine yazılan türkülerde bu kişi sevilen biri olabileceği gibi nefret edilen bir kişi de olabilir. Birden çok kişi konu alınmışsa aralarında bir kıyaslama söz konusu olmaktadır.

Muharrem der ki ben alâyım/ Nergiz başına belayım/ Deli Sinco'dan alayım/ Benden başka erkek var mı ihvan var mı türküsünde fiziksel özellikler ele alınmıştır. *Elimde hıştı sıyrıldı düştü/ Mahlenin puştı Fatma hanım* türküsünde kötü yönlerden bahsedilmiştir.

Metinler içerisinde 1, 20, 73 numaraları türküler kişiler üzerine söylenen türkülerdendir.

3.10. Askerlik Üzerine Söylenen Türküler

Türkler arasında ordu millet anlayışı süregelen bir gelenektir. Vatan ve askerlik büyük bir kutsiyet taşımaktadır. Diğer edebi türler de olduğu gibi türkülerde de askerlik yoğun olarak işlenen bir konudur.

Askerlik türküleri kahramanlık türküleri olarak da nitelendirilebilir. Kahramanlığın yanı sıra askerlik türkülerinde sevgiliye, anneye, babaya ve akrabalara duyulan özlem de işlenmektedir.

Ahlat'ın altında küçük iskele/ On sekiz yaşında gittim askere türküsünde erken yaşta yurdundan ayrılarak askere gitme söz konusudur. Ahlat yöresine ait türküde *Ahlat'ın önünde küçük iskele/ On sekiz yaşında düştüm askere/ Seferberlik vermez teskere* askerlik ve seferberlik konu edinilmiştir.

Metinler içerisinde 4, 11, 33, 47 numaralı türküler ağırlıklı olarak askerlik üzerine söylenen türkülerdir.

3.11. Karşılıklı Söylenen Türküler

Karşılıklı söylenen türküler iki veya daha fazla kişinin karşılıklı olarak söylediği türkülerdir. Karşılıklı söyleme geleneği sözlü edebiyatın sıkça rastlanan ürünlerindedir. Karşılıklı söyleme Âşık Edebiyatında sıkça görülen bir tarzdır. Ancak Bitlis türkülerinde yer alan karşılıklı söylenen türküler âşık atışmalarından farklılık göstermektedir. Âşık atışmalarında bir âşığın söylediği şiire diğer âşık benzer bir şekilde cevap vermektedir. Bitlis türkülerinde ise bu durum soru cevap şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Metinler içerisinde yer alan 80 numaralı türküler karşılıklı söylenen türkülerdir. Türkülerde yer alan *(Koro) Deli kız sinin geliyor/ (Deli) İçinde neler geliyor?* kısmında da anlaşılacağı gibi koro soru sormakta, deli ise cevap vermektedir.

3.12. Nispetsiz Evlilikler Üzerine Söylenen Türküler

Gerçekleşen evliliklerde iki tarafın kültür, yaş, güzellik, aile olarak birbirine denk olmaması nispetsiz evlilik olarak değerlendirilmektedir. Nispetsiz evliliklerde genellikle bir tarafın rızası bulunmamaktadır. Ataerkil toplum yapısının yoğun olduğu yörelerde rıza olmayan taraf genellikle kızdır.

Sevmeden evlenenin/ Ahdan beli bükülür türküsünde çiftlerin birbirinin sevmesi gerektiği aksi takdirde nispetsiz evlilik olacağı belirtilmiştir.

Metinler içerisinde 25 ve 59 numaralı türküler ağırlıklı olarak nispetsiz evlilikleri konu alan türkülerdir.

BÖLÜM IV

4. SÖYLENDİKLERİ ORTAM VE KULLANILDIKLARI YERLERE GÖRE BİTLİS TÜRKÜLERİ

Türküler tasnif edilirken dikkat edilmesi gereken bir başka konu da türkülerin işlevleri ve kullanıldıkları ortamlardır. Ancak türküler konularına göre tasnif ederken açıkladığımız gibi türküler kullanıldıkları ortama göre de kesin bir ayrıma tabi tutmak mümkün değildir. Türküler konuları bakımından birinci bölüme kullanıldıkları ortama göre ise ikinci bölüme dahil olabilir. Örnek olarak bir ağıt konusuna göre ölüm olarak sınıflandırılırken, kullanıldıkları ortama göre tören türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Boratav türkülerini söyledikleri ortama göre şu şekilde tasnif etmiştir:

“1- İş Türküleri

2- Tören Türküleri

a-Bayram Türküleri

b-Düğün Türküleri

c-Dinlik ve Mezheplik Törenlere Değın Türküler

ç-Ağıt Töreninde Söylenen Türküler

3- Oyun ve Dans Türküleri

a-Çocuk Oyunlarında Söylenenler

b-Büyüklerin Oyunlarında Söylenenler” (Boratav, 1992: 174)

4.1. İş Türküleri

İş türküleri bir iş yapılırken coşku vermek ve motive olmak için söylenen türkülerdir. İş türkülerinde yapılan işten doğrudan bahsedilmemektedir. Türkünün

belirle bölümlerinde işe dair kısımlar bulunmaktadır. İş türküleri ile yapılan iş arasında bir ahenk bulunmaktadır.

Bitlis türküleri incelendiğinde iş türkülerine pek rastlanmamaktadır. Metinler içerisinde 9 ve 60 numaralı türküler iş türküleri olarak sınıflandırılabilir.

9 numaralı türküde *Teşiyi eğir eğir eğir eğir dedin eğıremedim* ifadesinden anlaşılacağı üzere kadınların yün eğıirken kullandıkları bir türkü olduğu anlaşılmaktadır.

60 numaralı türkü konusuna göre ninni mahiyetindedir. Kadınların çocukları uyutmaya çalışması iş olarak kabul edilirse bu türkü iş türküleri arasından kabul edilebilir.

4.2. Tören Türküleri

İnsanların kendileri için önemli olan, özel bir anlam ifade eden durumlarda bir araya gelerek düzenledikleri merasimler tören olarak adlandırılmaktadır. Törenler kimi zaman mutlu bir olay üzerine kutlama niteliğinde, kimi zamansa üzüntülü bir olay üzerine matem mahiyetinde olabilir. Törenlerde yaşanan duygu ne olursa olsun türküler tarih boyunca törenlerin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Düğünler, bayramlar, cenaze merasimleri, kız istemeler bu törenlere örnek olarak gösterilebilir.

Bitlis türküleri içerisinde tören türküsü olarak nitelendirebileceğim türküler alt başlıklarda incelenecektir.

4.2.1. Düğün Türküleri

Düğünler insan yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Yeni bir yaşama adım atacak çiftlerin mutluluklarını paylaşmak amacıyla bir araya gelen insanlar bu mutlu günü kutlamak için türküler okumaktadırlar.

Düğünün evlenecek iki kişinin ailelerinde uyandırdığı duygular farklı olduğu için düğünlerde hem eğlenceli türküler hem de hüzünlü türküler okunmaktadır.

Erkeğin ailesinde oğulları yuva kuracağı için bir sevinç hakimken, kız tarafında ayrılığın getirdiği hüzün duygusu hakimdir.

Kızım seni gelin beni melül ettiler dizesinden anlaşılacağı üzere kızını gelin veren aile için düğün gam vericidir. Yine *Gelin gidecağ diye/ Yüreğim dağladile* dizelerinde kızından ayrılmanın acısı yansıtılmaktadır. Karşılıklı söylenen bir türkü olan 80 numaralı türküde (*Koro*) *Deli kız sinin geliyor/ (Deli) İçinde neler geliyor?* dizelerinde düğünden önce kız evine giden tepsi ve içeriğinden bahsedilmektedir.

Bitlis türküleri içerisinde 13, 24, 27, 79, 80 numaralı türküler düğün türküleri olarak sınıflandırılabilir.

4.2.2. Dini Törenlerde Söylenen Türküler

Din insanlar için büyük anlam taşımaktadır. Dinin bir parçası olarak kabul edilen bazı özel günlerde insanlar bir araya gelme ihtiyacı duymaktadır. İslam alemi için kutsal kabul edilen günlerde bir araya gelen insanlar dini mahiyetli türküler dile getirmiştir.

Bitlis türküleri içerisinde dini törenlerde dile getirilen iki türkü bulunmaktadır. 67 numaralı türküde *Kabe'ye bir yüz sürem/ İbrahim Halil yatar* dizelerinde Kabe ve İbrahim Halil dini motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. 83 numaralı türküde ise *Yol üstünde Dede Maksut/ Sen de bize imdat eyle* şeklinde önemli kabul edilen zatlardan yardım talep edilmektedir.

Metinler içerisinde 67 ve 83 numaralı türküler dini tören tasnifine uygun kabul edilebilir.

4.3. Oyun ve Dans Türküleri

Oyun havaları genellikle düğün törenlerinde okunan türkülerdir. Bitlis yöresi halk oyunları açısından zengin bir yöre olduğundan oyun havası türkülere de çokça rastlanmaktadır. Bitlis oyunları belirli bir türkü eşliğinde türkü ile ahenkli olarak icra edilmektedir. Oynanan oyunlar, giyilen kıyafetler, jest ve mimikler türküler sözleri ile bir bütünlük içerisinde.

Bitlis türküleri incelendiğinde bazı türkülerin isimlerini oyunlardan aldığı bile görülmektedir. 2 numaralı türkü ismini Meral oyunundan, 22 numaralı türkü ismini Papuri oyunundan, 30 numaralı türkü ise Süzme oyunundan almaktadır. 54 numaralı türküye halk arasında halay denilmektedir.

Metinler içerisinde 2, 22, 30, 42, 43, 54, 65, 66 numaralı türküler halay türkülerine örnek olarak gösterilebilir.

Törenler türkülerin icrası bakımından da büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle düğünler türkü icralarının en canlı olduğu yerlerdir. Ne yazık ki günümüzde düğünler de ve diğer törenlerde yre türkülerinin icra edilmesi geleneği kaybolmuş durumdadır. Bu geleneği yaşatmak adına Bitlis TV’de Bitlis Arafane geceleri düzenlenmekte ve yöresel türküler okunmaktaydı. Ancak bu kanalın yayın hayatının sona ermesi ile bu gelenek de son bulmuştur.

BÖLÜM V

5. EZGİLERİNE GÖRE BİTLİS TÜRKÜLERİ

Türküleri ezgilerine göre tasnif etmek ciddi müzik bilgisi gerektirdiği için bu bölümde detaylı bir tasnif yapılamamıştır. Bitlis türkülerinin genel olarak usulleri üzerinde durulmuştur.

Şükrü Elçin, türküleri ezgileri bakımından şu şekilde tasnif etmiştir: “Bana göre türkülerimiz ‘uzun hava’ ve ‘kırık hava’ olmak üzere iki kolda toplanmaktadır. Usul ile çalınmayan, her sanatkârın isteğine bağlı, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikisinde mevcut resitatif karşılığı ezgiler ‘uzun hava’ adını almaktadır. Bozlak, Maya, Divan, Eğin, Hoyrat, Çukurova, Türkmânî vb. ezgiler bu gruptandır. Ölçüsü ve ritmi belli ezgiler ise ‘kırık hava’ içinde düşünülmektedir.” (Elçin, 1986: 196)

Nevzat Gözaydın ise türküleri “usullü” ve “usulsüz” olarak iki ayırmış ve “Usullü türküler genellikle oyun havaları olup Konya’da oturak, Urfa’da kırık hava, Ede’de zeybek, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara’da karşılama, Harput’ta şıkütüm, Karadeniz kıyılarında horon, Isparta ve Eğridir’de datdiri, Kars ve Erzurum’da Sümmani ağzı adlarıyla da tanınmaktadırlar. Bunlar belli süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan ölçülü türküler de denir. Yukarıdaki oyun havalarından başka güzelleme, koşma, ninni, taşlama ve yiğitlemede bu bölüm içinde yer almaktadır.

Usulsüz olanlar, süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri ile usulsüz olan türkülerdir. Uzun havalar şeklinde genel bir ad taşıyan bunların ayrıca ağıt, bozlak, Çukurova, divan, hoyrat, kayabaşı, koşma, maya, türkmani adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlardan divan kendine has ezgisi, ritmi ve ayak denilen sazlı bir bölümü içinde bulundurur.” (Gözaydın, 1989: 27-28)

Bu tasnifler neticesinde türküleri ezgisine göre usullü ve usulsüz olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kırık havalar usullü, uzun havalar ise usulsüz türküler içerisinde yer almaktadır.

Bitlis türkülerin notaya alınmış olan türkülerin usulleri şu şekildedir:

8, 21, 28, 39, 49, 54, 67, 68, 71, 77, 82, 85 numaralı türküler 2/4'lük yapıdadır. 1, 16, 20, 25, 35, 36, 38, 42, 43, 44, 55, 58, 84, 87 numaralı türküler 4/4'lük yapıdadır. 34 numaralı türkü 6/4'lük yapıdadır. 4 numaralı türkü 3/8'lik yapıdadır. 3, 5, 11, 29, 46, 48 numaralı türküler 5/8'lik yapıdadır. 14 numaralı türkü 6/8'lik yapıdadır. 18, 40, 41 numaralı türküler 7//'lik yapıdadır. 6, 13, 17, 24, 27, 47, 50, 51, 56, 70, 78, 86 numaralı türküler 10/8'lik yapıdadır. 6, 37, 60, 61, 65 numaralı türküler 12/8'lik yapıdadır. 62 numaralı türküler 22/8'lik yapıdadır.

Bitlis türkülerinden notaya alınan türkülerin çoğunluğunun 2/4, 4/4 ve 10/8'lik yapıda olduğu görülmektedir.

5.1. Bitlis Yöresinde Yaygın Olarak Kullanılan Enstrümanlar

Bitlis türkülerinin icrasında bağlama, def, davul, zurna, kaval ve Bitlis kemençesi kullanılmaktadır.

Bağlamanın yöredeki geçmişi çok eskiye dayanmadığı ve icralarda genel olarak def kullanıldığı için bağlamanın geçmişi çok eskiye dayanmamaktadır. Def çalan kişilerin zaman içerisinde azalması bağlamanın etkisini arttırmıştır.

Eskiden türkülerin icrasında Bitlis kemençesi olarak adlandırılan bir enstrüman kullanıldığı söylenmekte ancak bu enstrüman günümüzde kullanılmamaktadır. Bu çalgının yöre türkülerinin ezgisine uymadığı için benimsenmediği ve zamanla kaybolduğu düşünülmektedir.

Türkülerin icrasında nefesli çalgı olarak kaval ve zurna kullanılmaktadır. Halk oyunlarına ve ezgilere daha uygun olduğu için zurna varlığını sürdürürken kaval kullanımını oldukça azalmıştır.

Davul ve def türkülerin icrasında kullanılan vurmali sazlardır. Def özellikle ilahi ve nefeslerin icrasında kullanılmaktadır. Davul ise zurna ile birlikte günümüzde de halk oyunlarında ve türkülerin icrasında varlığını sürdürmektedir.

BÖLÜM VI

6. BİTLİS TÜRKÜLERİNDE DİL VE ÜSLUP

6.1. Kişi Nitelemeleri

Türkülerde, kişilerin kalıplaşmış nitelemeleri bulunmaktadır. Bekarlıktan evliliğe geçen kadın gelin, bir erkek yiğit, saç seyrelmiş biri kel olarak nitelendirilmiştir. Bitlis türküleri kişi nitelemeleri açısından oldukça zengindir. Özel olarak kişi nitelemeleri üzerine yazılmış türküler bile bulunmaktadır. Bu nitelemeler kimi türkülerde olumlu yöndeymişken kimi türkülerde olumsuz yönde olmaktadır.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi nitelemenin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Dodağı boya (1)	<i>Dodağı boya Menşure hanım (1)</i>
Gızlara paşa (1)	<i>Gızlara paşa Menşure hanım (1)</i>
Mahlenin gülü (1)	<i>Mahlenin güli Menşure hanım (1)</i>
Mahlenin puştı (1)	<i>Mahlenin puştı Fatma hanım (1)</i>
Gözleri şaşı (1)	<i>Gözleri şaşı Safiye hanım (1)</i>
Kel (2)	<i>(Koro) Başına keçel demişler (80)</i> <i>Süleyman'ın saç yok (20)</i>
Yedi mehle sürtüğü (1)	<i>Yedi mehle sürtüğü (33)</i>
Erik ağacı Hatça (1)	<i>Erik ağacı Hatça (53)</i>
İhvan (1)	<i>Benden başka erkek var mı ihvan var mı? (73)</i>
Nikel (1)	<i>Benden başka güzel var mı nikel var mı? (73)</i>
Ayyaş (1)	<i>Benden başka sarhoş var mı ayyaş var mı? (73)</i>
Zengin (1)	<i>Benden başka zengin var mı tüccar var mı? (73)</i>
Şel şaht (1)	<i>(Koro) Koluna şel şaht demişler (80)</i>
Topal (1)	<i>(Koro) Ayağan topal demişler (80)</i>

6.2. Güzellik Motifleri

Türkülerde kullanılan motifler arasında en çok sevgilinin güzelliğini anlatan motifler bulunmaktadır. Aşık için sevgili diğer her şeyden üstün eşsiz bir varlıktır.

Sözlerin en güzeli ona söylenmeli, en güzel benzetmelerle ifade edilmelidir. Sevgili o kadar güzeldir ki onun güzelliğini somutlaştırmanın yolu ancak benzetmelerden geçmektedir.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi güzellik motifinin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, motifin geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Bülbül (4)	<i>Elinde mili bülbüldür dili (1)</i> <i>Vurdun beni yaralı canım bülbülüm gel (2)</i> <i>Dur gelin dur yaralı bülbülüm meralim gel (2)</i> <i>Kurban meral yareli bülbülüm meralim gel (2)</i>
Beli ince (2)	<i>Sarmaya beli inceler(6)</i> <i>Sallansın beli inceler (6)</i>
Ak gerdan (1)	<i>Zülüf ak gerdana dökülür gider (7)</i>
Kara göz (4)	<i>Kara gözlü bir suna (22)</i> <i>Kara gözlüm çiçeklenmiş gül ile (71)</i> <i>Kara gözler bağlamıştır bal ilen (71)</i> <i>Neyleyim de kara gözlüm neyleyim aman neyleyim yaman neyleyim (16)</i>
Sırma saç (2)	<i>Karadır saçların sırmadan telden (14)</i> <i>İpek midir sırma mıdır şal mıdır? (71)</i>
Kalem kaş (2)	<i>Güzeldir kızları kalem kaş olur (16)</i> <i>Kalem kaş kızları ciğerim dağlar (16)</i>
Ala göz (1)	<i>Ala gözler ağarır (18)</i>
Kara kaş (3)	<i>Orta boylu bir kara kaş (30)</i> <i>Gidem görem kara kaşlar yay mıdır? (71)</i> <i>Kaşların karasına (17)</i>
Dal boy (1)	<i>Dal boyun kastındayım (37)</i>
Çakır göz (1)	<i>O çakır gözlerine (45)</i>
Dünya güzeli (1)	<i>Sen bir dünya güzeli (43)</i>
Sümbül (1)	<i>Gidem gören lale sümbül müdür? (71)</i>
Lale (1)	<i>Gidem gören lale sümbül müdür? (71)</i>
Ayva (1)	<i>Gidem görem ayva, turunç, nar mıdır? (71)</i>

Turunç (1)	<i>Gidem görem ayva, turunç, nar mıdır? (71)</i>
Nar (1)	<i>Gidem görem ayva, turunç, nar mıdır? (71)</i>
Ok kirpik (1)	<i>Kirpikleri ok eylemiş sineme (71)</i>
Gül (5)	<i>Di gel gülüm Meyre (72)</i> <i>Hanım yâr canım yâr gülüm yâr (38)</i> <i>Gülüm bizim bağın başını (46)</i> <i>Gül kızın peşindeyim (55)</i> <i>Biri goncasında güldür (77)</i>
Bitlis balı (4)	<i>Dilin Bitlis'in balı (72)</i> <i>Yarım baldır men peteği (52)</i> <i>Şeker midir şerbet midir bal mıdır bal mıdır? (71)</i> <i>Biri şirin bala benzer (77)</i>
Bitlis tütünü (1)	<i>Saçak Bitlis tütünü ille gülüm Meyre (72)</i>
Al gerdan (1)	<i>Beni al gerdana düzün (73)</i>
Bağdat hurması (1)	<i>Biri Bağdat'ın hurması (77)</i>
Ahlat elması (1)	<i>Biri Ahlat'ın elması (77)</i>
Mısır şarabı (1)	<i>Biri mısır şarabıdır (77)</i>
Şeker yoğurması (1)	<i>Biri şeker yoğurması (77)</i>
Lam mim (1)	<i>Biri lam'dır biri mim'dir (77)</i>
Dilber (5)	<i>Gel şimdi dilber gel şimdi</i> <i>Bu şimdi dilber bu şimdi</i> <i>Elinden al şimdi dilber al şimdi</i> <i>Kal şimdi dilber kal şimdi (82)</i>
Maral (2)	<i>Hey ceylanım benim maralım (52)</i> <i>Can maral can can sunam can (78)</i>
Suna (2)	<i>Can maral can can sunam can (78)</i> <i>Kara gözlü bir suna (22)</i>

6.3. Renk Motifi

Türkülerde kullanılan önemli motiflerden biri de renklerdir. Kişilerin iç aleminin anlaşılması açısından renkler önemli bir motiftir. Her bir rengin farklı anlamı anlamı farklı bir duyguyu yansıtmaya gücü vardır. Beyaz saflığı temizliği

ederken, siyah kötüyü, kasveti, ölümü; yeşil bolluğu, bereketi, doğayı, ferahlığı temsil eder. Sarı masumiyetin kaybını ve uğursuzluğu, kırmızı mutluluğu, sevinci, mavi gökyüzünün rengi olarak sonsuzluğu temsil etmektedir.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi renk motifinin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, motifin geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Ak (2)	<i>Zülüf ak gerdana dökülür gider (7)</i> <i>Kara üzüm ağ olmaz (18)</i>
Al (5)	<i>El alem al giymiş ben karalıyam (19)</i> <i>Al almenin iyisini yüke tutarlar (29)</i> <i>Göreceksin yeşil gibi al gibi (70)</i> <i>Gidem görem yeşil, pembe, al mıdır? (71)</i> <i>Beni al gerdana düzün (73)</i>
Kara (16)	<i>Beni baştan çıkartan o göz karalı (8)</i> <i>El alem al giymiş ben kararlıyam (12)</i> <i>Karadır saçların sırmadan telden (14)</i> <i>Bir nenem vardı bahtı karalı (15)</i> <i>Neyleyim de kara gözlüm neyleyim aman neyleyim yaman neyleyim (16)</i> <i>Kaşların karasına (17)</i> <i>Kara üzüm ağ olmaz (18)</i> <i>Düşünüyor kara kara (12)</i> <i>Kara gözlü bir suna (22)</i> <i>Yar kaşların karasına (30)</i> <i>Orta boylu bir kara kaş (2)</i> <i>Ahlat'ın kara taşı (55)</i> <i>Kaşı gözü karadır (62)</i> <i>Kara gözlüm çiçeklenmiş gül ile</i> <i>Kara gözler bağlamıştır bal ilen</i> <i>Gidem görem kara kaşlar yay mıdır?(71)</i>
Mavi (2)	<i>Yeşil mavi gözleriyle (52)</i> <i>Mavi donlu şaş gözlüyüm (73)</i>

Mor (1)	<i>Mor çiçekli yeleşin (58)</i>
Pembe (1)	<i>Gidem görem yeşil, pembe, al mıdır? (71)</i>
Sarı (1)	<i>Saçların uzun örgü sarı güliim Meyre (72)</i>
Yeşil (7)	<i>Yeşil baş ördek olsam (32)</i> <i>Yeşil perde yüktedir (33)</i> <i>Boynu da yeşilli kızlar (51)</i> <i>Yeşil mavi gözleriyle (52)</i> <i>Yeşil sütey yaylası (54)</i> <i>Göreceksin yeşil gibi al gibi (70)</i> <i>Gidem görem yeşil, pembe, al mıdır? (71)</i>

Yukarıdaki tabloda anlaşılabacağı üzere Bitlis türkülerinde en çok kullanılan renk kara olmuştur. Bitlis türkülerinin konuları bakımından ağırlıklı olarak aşk ve sevdâ konularını işlediği göz önüne alındığında sevgilinin çektiği aşkı, sevdâyı ve gamı bu renge yüklemesi olağan görülmektedir.

6.4. Doğa Motifleri

Türkülerde kullanılan doğa motifleri genellikle yörenin yeryüzü şekilleri ile bağlantılıdır. Bir yörenin türkülerinde geçen doğa motiflerine bakıldığında o yörenin fiziki yapısı ile ilgili birçok bilgi elde edilebilir. Dağlık bir yöreye ait türkülerde dağ önemli bir motifken düzlük bir yöreye ait türkülerde motif olarak ova kullanılmaktadır. Her yörede bulunabilen dere, çayır, tepe, yeşillik, bayır, yayla gibi motifler ise ortak motiflerdir.

Türkülerde kullanılan motifler rasgele seçilmemiştir. Bu motiflere birer anlam da yüklenmiştir. Dağ motifi; dertlerin büyüklüğü ve ağırlığı, yaşamın zorluğu hep sembolize etmektedir. Türkülerin vazgeçilmez motifi olan dağlar, kimi zaman aşğın sırdaşı, yurdu; kimi zaman da karşısındaki en büyük engeldir.

Türkülerde iklim olayları da motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifler ruh haliyle ilişkilidir. Kar, boran, fırtına, duman, sis iç sıkıntısını bunalımı sembolize ederken ilkbahar, yağmur, yaz gibi motifler de ferahlığı ve genişliği sembolize eder.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi doğa motifinin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, motifin geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Dağ (19)	<i>Bitlis'in dağlarında (3)</i> <i>Yol ver oy yol ver oy başı dumanlı dağlar (4)</i> <i>Dağlarda ot kalmadı (10)</i> <i>Bu dağın karı menem (10)</i> <i>Dağların ardında nazlı yar ağlar (11)</i> <i>Ahlat'ın dağları kardır gezilmez (11)</i> <i>Bitlis'in dağları kardır geçilmez (12)</i> <i>Etrafı yalçın dağı Kербela (15)</i> <i>Ahlat'ın etrafı dumanlı dağlar (16)</i> <i>Bizim dağın başını (18)</i> <i>Dağlarda yaman olur (22)</i> <i>Bu dağın karı menem (23)</i> <i>Dağdan geldim yorgunam (23)</i> <i>Dağdan kestim değenek (28)</i> <i>Şu dağları aşabilsem (57)</i> <i>O'dur dağına çıkan (67)</i> <i>Gönül dağı gül yüzüne tenine (71)</i> <i>Yaradana el uzatmış dağların (75)</i> <i>Çobanın yatağı dağın eteği (85)</i>
Dere (6)	<i>Bitlis'in içi dere (3)</i> <i>Bu dere buz bağlamış (35)</i> <i>Bu dere kaldı kar (35)</i> <i>Bu derenin uzununu (35)</i> <i>Bugün bir dere geçtim (48)</i> <i>İndim çamın deresine (56)</i>
Kar (8)	<i>Kar yağmış dize değin (5)</i> <i>Bu dağın karı menem (10)</i> <i>Ahlat'ın dağları kardır gezilmez (11)</i> <i>Bitlis'in dağları kardır geçilmez (12)</i> <i>Bu dağın karı menem (23)</i> <i>Bu dere kaldı kar (35)</i> <i>Karlı buzlu belleriyle (52)</i> <i>Karlı dağlar aşa aşa (83)</i>

Güz (2)	<i>Beklesin güze değin (5)</i> <i>Beklesin güze değin (64)</i>
Soğuk (4)	<i>Soğuk vurur ölürem (6)</i> <i>Doya doya soğuk sular içelim (7)</i> <i>Soğuktur suları bir tas içilmez (12)</i> <i>Bitlis'in suları soğuktur serin (14)</i>
Yel (1)	<i>Yel vursa erimenem (10)</i>
Taş (16)	<i>Yüksek minareden attım ben bir taş (11)</i> <i>Atma bu taşları ben yaralıyam (12)</i> <i>Kaleden kaleye taş men olaydım (12)</i> <i>Bitlis'in yolları taştır geçilmez (14)</i> <i>Taşı toprağı kana boyandı (15)</i> <i>Ahlat'ın evleri yontma taş olur (16)</i> <i>Seçtim ifağ taşını (18)</i> <i>Vur destiyi daşlara (25)</i> <i>Su gelir daşa değer (28)</i> <i>Çay içindedir çakıl daş (30)</i> <i>Yıkamışlar taşını (31)</i> <i>Su gelir taşa değer (39)</i> <i>Menim mezar taşımı (51)</i> <i>Ahlat'ın kara taşı (55)</i> <i>Serdim saray taşına (58)</i> <i>Çobanım oturmuş taşın üstüne (85)</i>
Ay (6)	<i>Bir ay doğdu iraktan (10)</i> <i>Bir ay doğar kinarsız (17)</i> <i>Bir ay doğar üç perli (17)</i> <i>Aya bah yıldıza bah (78)</i> <i>Aya bak nice gider (78)</i> <i>Akşam olur güneş gider ay gelir (81)</i>
Yaz (1)	<i>Gider yazı gelir yaman kış olur (16)</i>
Kış (1)	<i>Gider yazı gelir yaman kış olur (16)</i>
Boran (2)	<i>Bizim bağlar borandır (18)</i>

	<i>Bitlis'in başında bora (65))</i>
Göl (4)	<i>Gölde göğercin oynar (21)</i> <i>Su içmem gölünüzden (32)</i> <i>Göl üstüne konalar (51)</i> <i>Yatağımı serin erler göl kenarına (74)</i>
Yıldız (4)	<i>Gökte yıldız sayılmaz (22)</i> <i>Göklere yıldız serseler (30)</i> <i>Göğe de yıldız serpseler (65)</i> <i>Aya bah yıldıza bah (78)</i>
Güneş (3)	<i>Gün vura erimenem (23)</i> <i>Gün vursa erimenem (49)</i> <i>Akşam olur güneş gider ay gelir (81)</i>
Ağaç (5)	<i>Ha şirin nar ağacıyam (25)</i> <i>Kesmede bar ağacıyam (25)</i> <i>Tut ağacı merdiven (45)</i> <i>Erik ağacı çift açar (53)</i> <i>Erik ağacı burmalı (53)</i>
Deniz (3)	<i>Denizler susuz olur mu? (30)</i> <i>Deniz üstü Horasan (58)</i> <i>Deniz kırağı kumdur (58)</i> <i>Denizde dalgada bir sandal gibi (70)</i>
Çay (5)	<i>Çay içindedir çakıl daş (30)</i> <i>Oğlan menü çaydan geçir (50)</i> <i>Çay aşağı çeperler (54)</i> <i>Bitlis çayı bulanuk (61)</i> <i>Bitlis çayı bir umman (61)</i>
Gece (10)	<i>Şu Duhan'dan gece geçtim görmedim (7)</i> <i>Geceleri yatamaz (22)</i> <i>Bu gece girin yase (24)</i> <i>Bu gece misafirem (27)</i> <i>Ne karanlık gecedir (31)</i> <i>Şu uzun gecelerde (48)</i>

	<p><i>Gece düŖte göresen (58)</i></p> <p><i>Men her gece uyanuk (61)</i></p> <p><i>Geceler sessiz sessiz yağar (76)</i></p> <p><i>Dolanır gece gider (78)</i></p>
Buz (3)	<p><i>Bu dere buz bağlamıŖ (35)</i></p> <p><i>Balta kırmaz buzunu (35)</i></p> <p><i>Karlı buzlu belleriyle (52)</i></p>
Su (21)	<p><i>Âvevahve sularını içmedim (7)</i></p> <p><i>Doya doya soğuk sular içelim (7)</i></p> <p><i>Soğuktur suları bir tas içilmez (12)</i></p> <p><i>Bitlis'in suları soğuktur serin (14)</i></p> <p><i>Destiden su dökülür (25)</i></p> <p><i>Çepere su seperler (27)</i></p> <p><i>Suyu serhoş dolaşır (28)</i></p> <p><i>Denizler susuz olur mu? (30)</i></p> <p><i>Su içmem gölünüzden (32)</i></p> <p><i>Hamamda su kortiği (33)</i></p> <p><i>Su gelir daşa değer (36)</i></p> <p><i>Su gelir taşa gider (39)</i></p> <p><i>Gözeller suya indi (41)</i></p> <p><i>Su doldurdum bardağa (43)</i></p> <p><i>Su gelir ark uyanır (44)</i></p> <p><i>Eğildim suyundan içtim (49)</i></p> <p><i>Sular serpin serin olsun (50)</i></p> <p><i>Geçit vermez akan sular (52)</i></p> <p><i>Aşıkların sırdaş olmuş suların (75)</i></p> <p><i>Altun kalbur suyun melhem dediler (75)</i></p> <p><i>Yüreğime bir avuç su serpin oy (75)</i></p>
Kaya (5)	<p><i>Kayada laçın oynar (21)</i></p> <p><i>Kayada yılan öter (40)</i></p> <p><i>Kayanın dibi tendir” (40)</i></p> <p><i>“Kayalar gölgelendi (41)</i></p>

	<i>Kaya başında tendir (41)</i>
Gök (3)	<i>Gökte yıldız sayılmaz (22)</i> <i>Göklere yıldız serseler (30)</i> <i>Gökte melek uyanır (44)</i>
Çayır (1)	<i>Dibi çayır otludur (51)</i>
Yayla (2)	<i>Yaylardan esen rüzgar (52)</i> <i>Yeşil sütey yaylası (54)</i>
Rüzgar (1)	<i>Yaylalardan esen rüzgar (52)</i>
Bahar (3)	<i>Evvel bahar selleriyle (52)</i> <i>Güzelleri gelmiş bahar çağına (75)</i> <i>Gönül yarasına derman baharın (75)</i>
Umman (1)	<i>Bitlis çayı bir umman (61)</i>
Yağmur (1)	<i>Yağmur yağar yere yere yüzüme (81)</i>
Kum (4)	<i>Dibi de kumsuz olur mu? (30)</i> <i>Deniz kırağı kumdur (58)</i> <i>Kumun altı lakkumdur (58)</i> <i>Arkasına kum çeker (67)</i>

Bitlis coğrafyasının dağlık ve engebeli olması türkülerine de yansımıştır. Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi dağ ve taş en çok kullanılan motiftir. Bitlis'in dere yatağına kurulmuş olması, her mevsim coşkun akan suların varlığı da türkülerde sıkça kendine yer bulmuştur.

6.5. Meyve Motifleri

Tohum devamlılığı, bereketi ve varlığı temsil etmektedir. Meyvelerde taşıdıkları çekirdekleri yani tohumları ile bereket sembolü olarak kullanılmaktadır. Bereket sembolü olmalarının yanında türkülerde yer alan meyve motiflerine yüklenen özel anlamlarda bulunmaktadır. Bitlis türkülerinde kullanılan meyvelerin çoğu bölgede yetişen ulaşılabilen meyvelerdir. Bölgede yetişmeyen ancak halkın aşına olduğu meyvelerin de kullanıldığı görülmektedir.

Zeytin uzun yıllar yaşayabilen bir ağaç türüdür. Yörede yetişmeyen bir tür olmasına rağmen barışı temsil etmesiyle Bitlis türkülerinde kendisine yer bulmuştur.

Dut meyvesi yörenin tamamında yetişen bir meyvedir. Sadece meyve olarak değil giyim ahşap olarak oldukça önemli bir ağaç olan dut ağacından elde edilen ahşaplar günlük yaşamda süs eşyası olarak kullanılmaktadır.

Elma aşk meyvesi olarak bilinmekte ve aşkı sembolize etmektedir. Türkülerde sevgilinin yanaklarının göğsünün sık sık elmaya benzetilmesi bundan kaynaklanmaktadır.

Nar bol taneli olması nedeniyle bereketi sembolize etmektedir. Bir bir çoğa dönüşmesinin temsilidir.

Coğrafyamızda yetişmeyen bir meyve olmayan hurma kutsal topraklardan geldiği için kutsal olarak kabul edilmektedir. İslami kültürünün bir parçası olan hurmaya yiyecek olmaktan öte bir kutsallık atfedilmektedir.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi meyve motifinin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, motifin geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Nar (2)	<i>Bağa vardım nar için (8)</i> <i>Ha şirin nar ağacıyam (25)</i>
Şamama (1)	<i>Şamamalar bezende (18)</i>
Ayva (3)	<i>Bir ayvam kaldı sende (44)</i> <i>Ayva gibi sarardım (44)</i> <i>Gidem görem ayva, turunç, nar mıdır? (71)</i>
Dut (3)	<i>Tut ağacı merdiven (45)</i> <i>Bizim bağlar dutludur (51)</i> <i>Dut ağacı burmalı (59)</i>
Zeytin (1)	<i>Zeytin yaprağı yeşil (47)</i>
Turunç (1)	<i>Gidem görem ayva, turunç, nar mıdır? (71)</i>
Elma (2)	<i>Biri Ahlat'in elması (77)</i> <i>Al almenin iyisini yüke tutarlar (29)</i>
Hurma (1)	<i>Biri Bağdat'ın hurması (77)</i>

Üzüm (1)	<i>Kara üzüm ağ olmaz (18)</i>
----------	--------------------------------

6.6. Hayvan Motifleri

Türkülerde kullanılan hayvan motifleri bölgenin coğrafyası ile yakından ilgilidir. Türkü yakıcılar türkülerini tasarlarken etraflarında bulunan canlılardan da feyz almışlardır.

Bitlis türkülerinde de bölgede sıkça rastlanan hayvanlar motif olarak türkülerde yer bulmuştur. Türkülerde geçen hayvan isimleri sözün etkisini artırmak amacıyla kullanılmasının yanı sıra edebiyatımızda genel bir öneme sahip sembollerdir.

Bülbül sadece türkülerde değil şiirlerde de aşığı temsil etmektedir. Aşıklar ayrılık acısını gülün hasretiyle yanan, ahı zar içinde öten, dikenleri yüzünden sevdiği güle kavuşamayan bülbüle yüklemektedir.

Başka bir motif olan at ise sadece bir yük hayvanı değil, aşığı sevdiğine götüren binek, askeri düşmana üstün kılan bir silah ve sıla hasreti çeken gurbetçiyi eve götüren araçtır.

Bitlis türkülerinde karşımıza çıkan başka bir motif olan yılan aşık ile maşuk arasındaki en büyük engel ve düşmandır. Görüldüğü yerde öldürülmelidir.

Ceylan ise sevgilidir. Sevgili de ceylan gibi seke seke yürür. Zerafet ve inceliğin timsalidir. Ancak bir o kadar da ürkektir. Aşık yaşlaşamaz bir türlü ona tam yanına varacakken ürküp kaçar.

Kuş sembolü habercidir. Sevgiliden haber getirip sevgiliye haber götürür. Aşık sevdiğinin ahvalini kuşlardan öğrenir.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi hayvan motifinin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, motifin geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Bülbül (6)	<i>Elinde mili bülbüldür dili (1)</i> <i>Vurdun beni yaralı canım bülbülüm gel (2)</i>
------------	---

	<i>Dur gelin dur yaralı bülbülüm meralim gel (2)</i> <i>Kurban meral yareli bülbülüm meralim gel (2)</i> <i>Kandilin şavkına bülbüller konar (4)</i> <i>Güle bülbül dadanmış (8)</i>
At (3)	<i>Estere bindim oldum süvari (15)</i> <i>Atım terledi durdi (28)</i> <i>Orda binim canım canım yağız atlara (74)</i>
Kelebek (1)	<i>Evden çıktı epenek (20)</i>
Kuş (3)	<i>Elçe olsun kuşlara (25)</i> <i>Kuş besledim kafeste (28)</i> <i>Kuşlar hayranız olam (31)</i>
Horoz (1)	<i>Horozu kattım ayvana (30)</i>
Ördek (3)	<i>Yeşil baş ördek olsam (32)</i> <i>Hay sunalar sunalar (51)</i> <i>Can maral can can sunam can (78)</i>
Yılan (1)	<i>Kayada yılan öter (40)</i>
Maral/ Ceylan	<i>Hey ceylanım benim maralım (52)</i> <i>Bir ceylanın kölesiyem (52)</i> <i>Can maral can can sunam can (78)</i>
Balık	<i>Van Gölünde balıkların kaynasın (75)</i>
Laçın	<i>Kayada laçın oynar (21)</i>
Güvercin	<i>Gölde göğercin oynar (21)</i>

6.7. Çiçek ve Bitki Motifleri

Bölgede yetişen birçok bitki ve çiçek türkülerde karşımıza çıkmaktadır. Bu bitki ve çiçekler sözü güçlendirmek, söze ahenk katmak için kullanıldığı gibi birer motif olarak da kullanılmıştır.

Aşağıda tabloda Bitlis türkülerinde hangi çiçek ve bitki motifinin kaç defa geçtiğine dair rakamlar, motifin geçtiği bent ve türkünün numarası verilmiştir:

Yonca (1)	<i>Yoncalar hanım yoncalar (6)</i>
Gül (18)	<i>Mahlenin güli Menşure hanım (1)</i> <i>Bitlis'in yolları güllük geçilmez (7)</i> <i>Gül kopardım yar için (8)</i> <i>Güle bülbül dadanmış (8)</i> <i>Kırmızı güllerden almıştır rengini (11)</i> <i>Bağında bahçemde gülleri derin (14)</i> <i>Üstünü gül bürüdü (17)</i> <i>Gül dikenden ayrılmaz (23)</i> <i>Eteği gülle biteği (52)</i> <i>Bir tutam gül alasıyam (52)</i> <i>Gül suyunan serin olsun (56)</i> <i>Gül biçtim orağınan (58)</i> <i>Güller sıra sıradır (62)</i> <i>O yar oturmuş gül bağlar (65)</i> <i>Açılır Ahlat gülleri (68)</i> <i>Kara gözlüm çiçeklenmiş gül ile (71)</i> <i>Gül mü taktın saçlarının teline (71)</i> <i>Biri güldür gül abıdır (77)</i>
Tütün (2)	<i>Bitlis tütünü kafa demmi (19)</i> <i>Saçak Bitlis tütünü ille gülüm Meyre (72)</i>
Çimen (1)	<i>Çimen kana boyanır (44)</i>
Geven / gevi (2)	<i>Gevi girsin yoluna (54)</i> <i>Bak gevinin boyuna (54)</i>
Çam (1)	<i>İndim çamın deresine (56)</i>
Kavak (1)	<i>Başım değdi kavağe (61)</i>
Lale (3)	<i>Gidem gören lale sümbül müdür? (71)</i> <i>Dudu'nun bağında laleler biter (81)</i> <i>Lalenin kokusu Duduma yeter (81)</i>
Sümbül (1)	<i>Gidem gören lale sümbül müdür? (71)</i>
Kimya otu (1)	<i>Kokusundan deva bulem kimya otunda (74)</i>
Mısır (1)	<i>Biri mısır şarabıdır (77)</i>

Zencefil (1)	<i>Kavalın üstüne zencefil bağlar</i> (85)
--------------	--

Tablodan da anlaşılacağı üzere Bitlis türkülerinde en çok kullanılan çiçek güldür. Gül sevgiliyi temsil eder ve sevgilinin ağzı, yanakları, rengi güle benzetilmektedir.

6.8. Akrabalık Adları

Bitlis türkülerinde yer alan akrabalık bildiren isimler şu şekilde dağılım göstermiştir:

Kaynata (1)	<i>Kaynatası çubuğunu uzatır</i> (13)
Kayın (3)	<i>Kaynımın kardaşını</i> (18) <i>Babam gayın olmadı</i> (42) <i>Annen gayın olursa</i> (42) <i>Gülüm kaynımın kardaşını</i> (46) <i>Geynimin gardaşını</i> (64)
Kaynana (2)	<i>(Koro) Deli kız kaynanan ölmüş</i> (80) <i>Kaynanesi zalımdır</i> (24)
Baba (6)	<i>Ne anam var ne babam var ne kardaş</i> (11) <i>Baba diyer men günaha girmenem</i> (13) <i>Babam gayın olmadı</i> (42) <i>Baban (Erin) izin vermezse</i> (43) <i>Baba diyer men sözümden dönmenem</i> (79) <i>Babamdan izinsiz vermem ayranı</i> (81)
Anne (7)	<i>Anne diyer men kızımı vermenem</i> (13) <i>Kınayı getir aney</i> (27) <i>Annen gayın olursa</i> (42) <i>Ördüyse annem ördü</i> (42) <i>Annem beni sana verdi</i> (42) <i>Anacan kurbanın olam</i> (52) <i>Ane diyer men kızımı vermenem</i> (79)
Gelin (17)	<i>Dur gelin dur yaralı bülbülüm meralim gel</i> (2)

	<p><i>Gel gelin gel yar gelin eylen eylen (2)</i></p> <p><i>Edalı gelin elleri koynunda (7)</i></p> <p><i>Hızmalı gelin halhallı gelin (7)</i></p> <p><i>Kızım seni gelin beni melül ettiler (13)</i></p> <p><i>Gelinleri söyler kızları ağlar (16)</i></p> <p><i>Şimdi gelin dedile (24)</i></p> <p><i>Gelin sallanı sallanı (26)</i></p> <p><i>Kız ile gelini bir mi tutarler (29)</i></p> <p><i>Kız dururken kimse bağmez geline (29)</i></p> <p><i>Beni bir gelin vurmuş (35)</i></p> <p><i>Kapıda durmuş gelin (58)</i></p> <p><i>Dinim imanım gelin (58)</i></p> <p><i>Ne kız oldum ne gelin (61)</i></p> <p><i>Oy dilber oy, oy güzel oy, gelin oy (75)</i></p> <p><i>Gelinine yakışıyor leçekler (75)</i></p> <p><i>Bin nazınan bağlamışlar bu gelinin başını (79)</i></p>
Kardeş (11)	<p><i>Ne anam var ne babam var ne kardaş (11)</i></p> <p><i>Bacısı güzele kardeş olaydım (12)</i></p> <p><i>Kardaş diyer men sözümnden dönmenem (13)</i></p> <p><i>Kaynımın kardaşını (18)</i></p> <p><i>Yoldan geçen yolcu kardeş (29)</i></p> <p><i>Aman da gardaşım (36)</i></p> <p><i>Yeddi kardaşa değer (39)</i></p> <p><i>Öldürür kardaşların (42)</i></p> <p><i>Geynimin gardaşını (64)</i></p> <p><i>Sağloğğolsun sağloğğolsun vala kardaş sağloğğolsun (79)</i></p> <p><i>Sığınmışam kırk kardaşa (83)</i></p>
Görümce (1)	<i>Görümcesi odasını düzeltir (13)</i>
Kız (10)	<p><i>Kızım seni gelin beni melül ettiler (13)</i></p> <p><i>Kızım başan gam leçeği örttüler (13)</i></p> <p><i>Anne diyer men kızımı vermenem (13)</i></p> <p><i>Gelinleri söyler kızları ağlar (16)</i></p>

	<i>Aldım Çerkez kızını (35)</i> <i>Kızınan bazar olmaz (58)</i> <i>İlle kızım Meyre (72)</i> <i>Ane diyer men kızımı vermenem (79)</i> <i>Benden selam söylen kötü kızına (81)</i> <i>Bu kize de bu kize (87)</i>
Emmi kızı (1)	<i>İnanmaz emmim kızı (17)</i>
Emmi (1)	<i>Aman emmi canım emmi (19)</i>

Tabloda en çok kullanılan akrabalık adlarının gelin ve kız olduğu görülmektedir. Kız ve gelin adlarının hitap ve sıfat olarak kullanıldığı türküler bu tabloya dahil edilmemiştir.

6.9. Sayı Motifleri

Bitlis türkülerinde en çok kullanılan sayının yedi olduğu görülmektedir. Yedi sayısı rastgele seçilmiş bir sayı değildir. Bu sayı tasavvufta oldukça önemlidir. Yediler meclisi tasavvufi bir terimdir ve bölge insanının bu sayıya kulak aşinalığı oldukça fazladır. Güroymak ilçesi günümüzde dahi önemli bir tasavvuf merkezi konumundadır. Bölge halkının büyük bir kısmı tasavvuf ile iç içe olduğu için türkülerde kullanılan sayılarda tasavvufi alt yapıya sahiptir.

Aşağıdaki tabloda sayıların dağılımları ve türkü numaraları verilmiştir:

Yedi (5)	<i>Yedi yıl hasret çeksem (10)</i> <i>Yedi yıl yerde yatem (23)</i> <i>Yedi mehle sürtüğü (33)</i> <i>Yeddi kardaşa değer (39)</i> <i>Yedi yıl yerde kalsam (49)</i>
Beş (3)	<i>Beşinci bölüktedir (33)</i> <i>Bitlis'te beş minare (34)</i> <i>Cebimde yok beş pare (34)</i>
Doksan dokuz (1)	<i>Doksan dokuz yaram var (34)</i>

On altı (1)	<i>On altı yaşındayım</i> (55)
Kırk (1)	<i>Sığınmışam kırk kardaşa</i> (83)
Beş bin (1)	<i>Beş bine satılmıyor</i> (48)
Bir (1)	<i>Bir yara da sen açma</i> (34)

6.10. Yer Adları

Bitlis türkülerinde kullanılan yer isimleri Bitlis ve Ahlat ağırlıklıdır. Diğer ilçelerin nispeten daha yeni yerleşim olmaları türkülerinde geçmemesine neden olmuştur. Bitlis ve Ahlat'ın türkülerde çok kullanılması bu türkülerin çıkış yerlerinin de buralar olduğunu göstermektedir. Özellikle Ahlat üzerine yazılmış birçok türkü bulunmaktadır. Bitlis'in neredeyse bütün mahallelerinin adlarına türkülerde rastlamak mümkündür. Türkü yakıcılar malzemelerini en yakınlarından edinmeye başladıkları için içinde yaşadıkları mahalleri sık sık türküye dahil etmiştir. Etkileşim içinde olunan komşu iller ve İran da türkülerde kullanılmıştır.

Tabloda yer isimleri ve geçtikleri türkülerin numaraları verilmiştir.

Ahlat (14)	<i>Ahlat'ın altında küçük iskele</i> (4) <i>Ahlat'ın önünde küçük iskele</i> (11) <i>Ahlat'ın dağları kardır gezilmez</i> (11) <i>Ahlatlı güzele olaydım yoldaş</i> (11) <i>Ahlat'ın evleri yontma taş olur</i> (16) <i>Ahlat'ın etrafı dumanlı dağlar</i> (16) <i>Ahlat'ın önünde büyük meydanlık</i> (16) <i>Bu Ahlat'ın ellerine</i> (26) <i>Ahlat'ın toyi hınası</i> (54) <i>Ahlat'ın başındayım</i> (55) <i>Ahlat'ın kara taşı</i> (55) <i>Açılır Ahlat gülleri</i> (68) <i>Biri Ahlat'ın elması</i> (77) <i>Şu Ahlat'ın evleri</i> (84)
Bitlis (16)	<i>Burdan Bitlis'e değin</i> (5)

	<p><i>Bitlis'in yolları bükülür gider (7)</i></p> <p><i>Bitlis'in yolları güllük geçilmez (7)</i></p> <p><i>Bitlis'in dağları kardır geçilmez (12)</i></p> <p><i>Bitlis'in yolları taşdır geçilmez (14)</i></p> <p><i>Bitlis'in suları soğuktur serin (14)</i></p> <p><i>Bitlis'i gördüm yüreğim yandı (15)</i></p> <p><i>Bitlis'in ortası kale (19)</i></p> <p><i>Bitlis'te beş minare (34)</i></p> <p><i>Bitlis Tatvan arası (57)</i></p> <p><i>Ne güzeldir Bitlis Tatvan (57)</i></p> <p><i>Bitlis çayı bulanuk (61)</i></p> <p><i>Bitlis çayı bir umman (61)</i></p> <p><i>Bitlis'in önünde bağlar (65)</i></p> <p><i>Bitlis'in başında bora (65)</i></p> <p><i>Toprağım oy Bitlis'im oy canım oy (75)</i></p>
Duhan (1)	<i>Şu Duhan'dan gece geçtim görmedim (7)</i>
Avevahve (1)	<i>Avevahve sularını içmedim (7)</i>
Rahva (2)	<p><i>Rahva yolu geçit vermez geçelim (7)</i></p> <p><i>Göçümüzde revan oldi Rehva düzündü (74)</i></p>
Muş (1)	<i>Ordumuz geldi Muş'a dayandı (15)</i>
Halep (2)	<p><i>Sürdüm Halep yoluna (20)</i></p> <p><i>Halep yolu çepeze (20)</i></p>
Erciş (1)	<i>Şu Erdic'in kızları (23)</i>
Erkizan/ Ergezen (4)	<p><i>Erkizan'dan gelir kervan (26)</i></p> <p><i>Ergezen'de minare (38)</i></p> <p><i>Erkizan bağlarından (54)</i></p> <p><i>Ergezen mahallesinde (84)</i></p>
Avig (1)	<i>Avig yolu incedir (31)</i>
Hersanlı (1)	<i>Hersanlı mahlesine (31)</i>
Takşud (1)	<i>Bizim Takşud'un başını" (31)</i>
Van (2)	<p><i>Giderem Van'a doğru (32)</i></p> <p><i>Giderim Van'a doğru (37)</i></p>

İran (1)	<i>Yolum İran'a doğru (32)</i>
Avul (1)	<i>Avul meydanın düzü (33)</i>
Gamah (1)	<i>Bir ses geldi Gamah'tan (33)</i>
Dideban (3)	<i>Dideban üstündeyim (37)</i> <i>Ne güzeldir şu Dideban (56)</i> <i>Dideban üstündeyim (63)</i>
Gulahsız (1)	<i>Gulahsız'da guyi var (38)</i>
Bağdat (2)	<i>Bağdat'ta hurma biter (40)</i> <i>Biri Bağdat'ın hurması (77)</i>
So (1)	<i>So köyünde yonarlar (51)</i>
Tatvan (3)	<i>Ne güzeldir Bitlis Tatvan (57)</i> <i>Bitlis Tatvan arası (57)</i> <i>Şu Tatvan'ın bağlarına (57)</i>
Garmuş (1)	<i>Şu Garmuş'tan öteye (85)</i>
Poğan (1)	<i>Bu Poğan baş aşağı (60)</i>

6.11. Giyim–Kuşam–Takı

Türküler içinde vücut buldukları toplumlardan birçok izler taşımaktadır. Bunun bir örneği de giyim-kuşam ve takılardır. Bitlis türküleri de yöre insanın giyim-kuşam ve kullandıkları takılardan örnekler taşımaktadır. Türkülerde geçen giyim-kuşam ve takılar genellikle kadınların kullandıkları aksesuarlardır.

Tabloda giyim-kuşam-takılar ve geçtiği türkülerin numaraları verilmiştir.

Potin (1)	<i>Potinin düğmelirem (6)</i>
Kepenek (1)	<i>Evden çıktı kepenek (20)</i>
Kuşak (4)	<i>Ağam bir kuşak vermiş (28)</i> <i>Anam bir guşak vermiş (36)</i> <i>Gevşek bağlar kurşağı (66)</i> <i>Belime bağladı kuşağ (83)</i>
Kolçak (2)	<i>Kolçaklı kolun görem (32)</i> <i>(Koro) Koluna kolçak geliyor (80)</i>

Küpe (1)	<i>Küpesi gel gel eder (45)</i>
Fistan (2)	<i>Kız fistanın kumaştan (54)</i> <i>Fistan köynek alim mi?(59)</i>
Kemer (2)	<i>Kemere koymuş elin (58)</i> <i>Kemerini takmış beline (87)</i>
Yelek (2)	<i>Yelegimi çarkadım (58)</i> <i>Mor çiçekli yelegin (58)</i>
Şal (5)	<i>Belinde Acem şalı (66)</i> <i>İpek midir sırma mıdır şal mıdır? (71)</i> <i>Ne gezersin İpek ile şal ile (71)</i> <i>Yakışır ince şalı (72)</i> <i>Şalını giymiş çıkmış düze (87)</i>
Leçek (2)	<i>Gelinine yakışıyor leçekler (75)</i> <i>(Koro) Başına leçek geliyor (80)</i>
Kalloş	<i>(Koro) Ayağan kalloş geliyor (80)</i>
Gömlek (1)	<i>Fistan köynek alim mi? (59)</i>

6.12. Yeme-İçme

Bitlis türkülerinde yer alan yeme-içme unsurları bölgenin beslenme tarzıyla uyum göstermektedir. Bölge tarım ve hayvancılık ile geçimini sağladığı için tüketilen besinler çoğunlukla hayvansal besinlerdir. Et, buğday ve bunların mamulleri türkülerde de görüldüğü üzere çokça tüketilmektedir.

Kebap	<i>Kebap oldum yiyen yok (32)</i>
Un	<i>Sehinde yarma uni (58)</i>
Büryan	<i>Tandırında büryanların yanmasın (75)</i> <i>Ciğerlerim büryan oldu (86)</i>
Bal	<i>Şeker midir şerbet midir bal mıdır bal mıdır? (71)</i> <i>Biri şirin bala benzer (77)</i>
Ekmek	<i>Çobanın yediği arpa ekmeği (85)</i>
Çay	<i>Doldur içek sade demli (19)</i>

Şeker	<i>Şeker midir şerbet midir bal mıdır bal mıdır? (71)</i> <i>Biri şeker yoğurması (77)</i>
Şerbet	<i>Mevla yazmayınca şerbet içilmez (7)</i> <i>Şeker midir şerbet midir bal mıdır bal mıdır? (71)</i>

BÖLÜM VII

7. METİNLER

Bu bölümde TRT THM repertuarında, Mehmet Öcal'ın Ahlat Halk Türküleri kitabında, Mehmet Törehan Serdar'ın Rüyalar Şehri Bitlis kitabında, Cesim Çelebi'nin Vadideki Güzel Şehir kitabında ve türkü sitelerinde dağınık halde bulunan Bitlis türküleri metinlerini esas alınmıştır. Yöreye ait ağız özelliklerini korumaya çalışılmıştır.

Bağlantı olarak kabul edilen bölümleri italik olarak gösterdik. Dolgu olarak kullanılan kelimeleri parantez içinde gösterdik. Metinleri yapısına göre tasnife uygun şekilde sıralanmıştır.

Metinlerin sonuna TRT THM repertuarındaki yöre ve repertuar numaralarını, diğer kaynaklardan alınan aldığımız metinleri soy isim sayfa numarası (ÖCAL / sayfa numarası) şeklinde, türkü sitelerinden aldığımız metinleri de türkü sitesinin erişim adresleri verilmiştir.

Türkü metinlerinin altında sol tarafta kaynak kişi, sağ tarafta ise derleyenin isimlerini, derleyen kişi ve kaynak kişinin belli olmadığı metinlerde ise sadece derleyen veya kaynak kişi gösterilmiştir.

Kaynak kişiler ile görüşme yapılmak istenmiş ancak derleme tarihi eski olduğundan kaynak kişilerin çoğunun vefat ettiği öğrenilmiştir. Yaşayan iki kaynak kişi olduğu tespit edilmiş ancak bütün girişimlere rağmen bu isimlere de ulaşmak mümkün olmamıştır.

1. Menşure Hanım (Elinde Oya)

Elimde oya gidiyo toya
Dodağı boya Menşure hanım

Elimde maşa gider ataşa
Gızlara paşa Menşure hanım

Elinde mili bülbüldür dili
Mahlenin güli Menşure hanım

Elimde hışti sıyrıldı düşti
Mahlenin puşti Fatma hanım

Elinde sancak geliyor ancak
Beni alacak Fatma hanım

Elimde testi kartoptan başı
Gözleri şaşı Safiye hanım

O yanı gazel bu yanı gazel
Mahleyi gezer Zinnet hanım

İbrahim YURTTAŞ

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 124)

2. Meral Oyunu Türküsü

Can meral can yar eylen eylen eylen
Dur gelin dur yaralı bülbülüm meralim gel

Can gülüm can kal eylen eylen eylen
Vurdun beni yaralı canım bülbülüm gel

Gel gelin gel yar gelin eylen eylen
Kurban meral yareli bülbülüm meralim gel

Ferruh ARSUNAR

(Arsunar, 1948; 20-21)

3. Bitlis'in Dağlarında

Bitlis'in dağlarında
Bülbülüm bağlarında *ray ray ram*

Bitlis'in içi dere
Derenin içi kale *ray ray ram*

Kaleden gördüm yarı
Oturmuş ağlar zari *ray ray ram*

Ağlama nazlı yarım
Sızlama nazlı yârim *ray ray ram*

Fehmi DELİBAŞ **Muzaffer SARISÖZEN**

(Bitlis / TRT THM 272)

4. Ahlat'ın Altında Küçük İskele

Ahlat'ın altında küçük iskele
On sekiz yaşımda gittim askere

Yol ver oy yol ver oy başı dumanlı dağlar
Yol ver oy yol ver oy göğsü çimenli dağlar

Yüksek minareden attım kendimi
Çok aradım bulamadım dengimi

Yol ver oy yol ver oy başı dumanlı dağlar
Yol ver oy yol ver oy göğsü çimenli dağlar

Yüksek minarede kandiller yanar
Kandilin şavkına bülbüller konar

Yol ver oy yol ver oy başı dumanlı dağlar
Yol ver oy yol ver oy göğsü çimenli dağlar

Necla EKER
(Bitlis/TRT THM 4147)

5. Yeri Yeri Han Bağına

Yeri yeri han bağına
Gözeller yığnağına

Mende gelem mende gelem
Mende gelem heyran olam

Burdan Bitlis'e değin
Kar yağmış dize değin

Mende gelem mende gelem
Mende gelem heyran olam

Gidin deyin o yara
Beklesin güze değin

Mende gelem mende gelem
Mende gelem heyran olam

Mustafa AKARSU
(Öcal, 2005; 129)

Mehmet ÖCAL

6. Yoncalar Hanım Yoncalar

Yavaş yürü gelirem

Yoncalar hanım yoncalar

Yoncalar hanım yoncalar

Sallansın beli inceler

Potnim düğmelirem

Sallansın beli inceler

Yoncalar hanım yoncalar

Sallansın beli inceler

Az koynunu yer eyle

Yoncalar hanım yoncalar

Yoncalar hanım yoncalar

Sallansın beli inceler

Soğuk vurur ölürem

Sallansın beli inceler

Yoncalar hanım yoncalar

Sallansın beli inceler

Gidersen yolun olum

Yoncalar hanım yoncalar

Yoncalar hanım yoncalar

Sallansın beli inceler

Uzanım kolun olum
Sarmaya beli inceler

*Yoncalar hanım yoncalar
Sallansın beli inceler*

Nerde konak olursan
Yoncalar hanım yoncalar

*Yoncalar hanım yoncalar
Sallansın beli inceler*

Orda yorganın olum
Sarmaya beli inceler

*Yoncalar hanım yoncalar
Sallansın beli inceler*

Niyazi ATEŞLİ
(Bitlis / TRT THM 1832)

Ankara Devlet Konservatuvarı

7. Bitlis'in Yolları Bükülür Gider

Bitlis'in yolları bükülür gider
Zülûf ak gerdana dökülür gider

*Edalı gelin elleri koynunda
Hızmalı gelin halhallı gelin*

Bitlis'in yolları güllük geçilmez
Mevla yazmayınca şerbet içilmez

*Edalı gelin elleri koynunda
Hızmalı gelin halhallı gelin*

Şu Duhan'dan gece geçtim görmedim
Âvevahve sularımı içmedim

*Edalı gelin elleri koynunda
Hızmalı gelin halhallı gelin*

Rahva yolu geçit vermez geçelim
Doya doya soğuk sular içelim

*Edalı gelin elleri koynunda
Hızmalı gelin halhallı gelin*

Niyazi ATEŞLİ
(Ateşli, 1952; 10)

8. Bağa Vardım Nar İçin

Bağa vardım nar için   *ben yandım yar yandım*
Gül kopardım yar için   *yandım gül bir tanem*

*El vurma diz kırma yüreğim yaralı
Beni baştan çıkartan o göz karalı*

Bağa vardım budanmış   *ben yandım yar yandım*
(ah) Güle bülbül dadanmış   *yandım gül bir tanem*

*El vurma diz kırma yüreğim yaralı
Beni baştan çıkartan o göz karalı*

Terzilerde makine *ben yandım yar yandım*
Kalk gidelim hakime *yandım gül bir tanem*

El vurma diz kırma yüreğim yaralı

Beni baştan çıkartan o göz karalı

Niyazi ATEŞLİ **Muzaffer SARISÖZEN**

(Bitlis / TRT THM 219)

9. Teşiyi Eğir Dedin Eğiremedim

Teşiyi eğir eğir eğir dedin eğiremedim

A benim külli başım ah akılsız bu başım

Ere gitti yoldaşım evde kaldı tek başım

Uşağı üğür üğür üğür dedin üğüremedim

A benim külli başım ah akılsız bu başım

Ere gitti yoldaşım evde kaldı tek başım

Yemeği pişir pişir pişir dedin pişiremedim

A benim külli başım ah akılsız bu başım

Ere gitti yoldaşım evde kaldı tek başım

Necla EKER

(Bitlis / TRT THM 4149)

10. Bir Ay Doğdu Iraktan

Bir ay doğdu ıraktan *meralım*

Öldüm yar ağlamaktan *ömrümün*

Öldüm yar ağlamaktan *can can can can can heyran*

Dağlarda ot kalmadı *meralım*

Yarama bağlamaktan *ömrümün*

Yarama bağlamaktan	<i>can can can can can heyran</i>
Teveğin altı teşti	<i>meralım</i>
Civan ömrüm boş geçti	<i>ömrümün</i>
Civan ömrüm boş geçti	<i>can can can can can heyran</i>
Felek gel ispat eyle	<i>meralım</i>
Hangi günüm hoş geçti	<i>ömrümün</i>
Hangi günüm hoş geçti	<i>can can can can can heyran</i>
Bu dağın karı menem	<i>meralım</i>
Yel vursa erimenem	<i>ömrümün</i>
Yel vursa erimenem	<i>can can can can can heyran</i>
Yedi yıl hasret çeksem	<i>meralım</i>
Men seni unutmenem	<i>ömrümün</i>
Men seni unutmenem	<i>can can can can can heyran</i>
Yöre Ekibi	Osman ÖZDENKÇİ
(Bitlis / TRT THM 4922)	

11. Ahlat'ın Önünde Küçük İskele

Ahlat'ın önünde küçük iskele
On sekiz yaşında düştüm askere
Seferberlik vermez teskere

Yol ver oy yol ver başında dumanlı dağlar
Dağların ardında nazlı yar ağlar

Ahlat'ın dağları kardır gezilmez
Kırık kaleminden yazı yazılmaz
Mevla'nın yazdığı yazı bozulmaz

Yol ver oy yol ver başında dumanlı dağlar
Dağların ardında nazlı yar ağlar

Yüksek Minareden ezan okunur
Okundukça sesi de bize dokunur
Seferberlik çıktı adım okunur

Yol ver oy yol ver başında dumanlı dağlar
Dağların ardında nazlı yar ağlar

Yüksek minareden attım ben bir taş
Ne anam var ne babam var ne kardaş
Ahlatlı güzele olaydım yoldaş

Yol ver oy yol ver başında dumanlı dağlar
Dağların ardında nazlı yar ağlar

Yüksek Minareden attım kendimi
Çok aradım bulamadım dengimi
Kırmızı güllerden almıştır rengini

Yol ver oy yol ver başında dumanlı dağlar
Dağların ardında nazlı yar ağlar

Mustafa AKARSU   **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 76)

12. Bitlis'in Dağları

Bitlis'in dağları kardır geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez
Anadan geçilir yardan geçilmez

*Atma bu taşları ben yaralıyam
El alem al giymiş ben karalıyam*

Kaleden kaleye taş men olaydım
Bacısı güzele kardeş olaydım
Gelene gidene yoldaş olaydım

*Atma bu taşları ben yaralıyam
El alem al giymiş ben kararlıyam*

Mehmet Törehan SERDAR

(Serdar, 2000; 113)

13. Bin Naz İle Bağladılar Başını

Bin naz ile bağladılar başını
Al yağlığı sil gözünün yaşını
Kudret kalemiyle çekmişler kaşını

*Ağlama anam belki gelirim
Eğer ölmezsem seni görürüm*

Kızım seni gelin beni melül ettiler
Kızım başan gam leçeği örttüler
Acep seni havuşta mı gördüler

*Ağlama anam belki gelirim
Eğer ölmezsem seni görürüm*

Anne diyer men kızımı vermenem
Baba diyer men günaha girmenem
Kardaş diyer men sözümden dönmenem

*Ağlama anam belki gelirim
Eğer ölmezsem seni görürüm*

Kaynatası çubuğunu uzatır
Görümcesi odasını düzeltir
Nişanlısı yollarını gözeltir

*Ağlama anam belki gelirim
Eğer ölmezsem seni görürüm*

Niyazi ATEŞLİ
(Ateşli, 1952; 7)

14. Bitlis'in Yolları Taşdır

Bitlis'in yolları taşdır geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez
Anadan geçilir yardan geçilmez

*Karadır saçların sırmadan telden
Ağlarım sızlarım ne gelir elden*

Bitlis'in suları soğuktur serin
Vuruldum sinemden yaram pek derin
Bağımda bahçemde gülleri derin

*Karadır saçların sırmadan telden
Ağlarım sızlarım ne gelir elden*

Niyazi ATEŞLİ   **Muzaffer SARISÖZEN**
(Bitlis / TRT THM 974)

15. Ordumuz Gitti Muş'a Dayandı

Estere bindim oldum suvari
Bir çavuş düştü bende yaralı
Bir nenem vardı bahtı karalı

*Ağlama anam belki gelirem
Eğer ölmezsem seni görürem*

Hasan kalesi bir yüce kale
Etrafı yalçın dağı Kербela
Binbaşım gitti gelmiyor hâlâ

*Ağlama anam belki gelirem
Belki mahşerde seni görürem*

Ordumuz geldi Muş'a dayandı
Taşı toprağı kana boyandı
Bitlis'i gördüm yüreğim yandı

*Ağlama anam belki gelirem
Belki mahşerde seni görürem*

Niyazi ATEŞLİ
(Ateşli, 1952; 4)

16. Ahlat'ın Evleri Yontma Taş Olur

Ahlat'ın evleri yontma taş olur   *anam taş olur yaman taş olur*
Gider yazı gelir yaman kış olur   *anam kış olur yaman kış olur*
Güzeldir kızları kalem kaş olur   *anam taş olur yaman kaç olur*

Neyleyim de kara gözlüm neyleyim aman neyleyim yaman neyleyim
Neyleyim de derdim kime söyleyim aman söyleyim yaman söyleyim

Ahlat'ın etrafı dumanlı dağlar   *anam oy dağlar yaman oy dağlar*
Gelinleri söyler kızları ağlar   *anam oy ağlar yaman oy ağlar*
Kalem Kaş kızları ciğerim dağlar   *anam oy dağlar yaman oy dağlar*

Neyleyim de kara gözlüm neyleyim aman neyleyim yaman neyleyim
Neyleyim de derdim kime söyleyim aman söyleyim yaman söyleyim

Ahlat'ın önünde büyük meydanlık   *anam meydanlık yaman meydanlık*
Güzeldir kızları takar gerdanlık   *anam gerdanlık yaman gerdanlık*
Önümüzde vardır büyük ayrılık   *anam ayrılık yaman ayrılık*
Mustafa AKARSU – İbrahim DEĞENEK   **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 73)

17. Bir Ay Doğar Kinarsız

Bir ay doğar kinarsız
Niçin beni kinarsız
Öyle bir ah çekerim
Memleketçe yanarsınız

Kaşların eyleme güzel
Hatırıma deyme güzel
Çok da güzel değilsin
Kendini övme güzel

Kaşların karasına
Mil çeker yarasına
Seni merhem dediler
Sinemin yarasına

Ben seni aşık sandım
Elinde kaşık sandım
Sanki le bir sarhoşmuş
Kafam bulanık sandım

Bir ay doğar üç perli
Ortası altın perli
Gireydim yar koynuna
Çıkaydım terli terli

Çekmecemin kilidi
Vay üstüne bürüdü
Yazık Civan ömrüm
El oğlunda çürüdü

Çekmecemin kilidi
Üstünü gül bürüdü
İnanmaz emmim kızı
Beni üzdü yürüdü

Niyazi AKSOY
(Öcal, 2005; 79)

Mehmet ÖCAL

18. Bizim Bağlar

Bizim bağlar borandır
Zülûf sıra sıradır
El sevdiğim götürdü
Gözüm ardı sıradır

Bizim dağın başını
Seçtim ifağ taşını

Öyle bir göynüm ister
Kaynımın kardaşını

Bir kız gördüm bedende
Abdes yapar seherde
Bir de o kızını görsem
Şamamalar bezende

Bir kız gördüm ağarır
Bahçe sökmüş bağ arır
Bir de o kızını görsem
Ala gözler ağarır

Erzurum'da bağ olmaz
Kara üzüm ağ olmaz
Komşulukta yar sevmem
Ciğerinde Yağ olmaz yüreğinde yağ olmaz

Selahattin SEFALI   *Mehmet ÖCAL*
(Öcal, 2005; 81)

19. Emmi

Bitlis'in ortası kale
Kaleden seslendim yare
Yar elin vurmuş yüzüne
Düşünüyor kara kara

Aman emmi canım emmi
Bitlis tütününü kafa demmi
Öğlen ikindi arası
Doldur içek sade demli
(Serdar, 2000; 113)

20. El El Epenek

El el epenek
Evden çıktı kepenek
Kepeneğin içi yok
Süleyman'ın saçı yok

Bindim deve boynuna
Sürdüm Halep yoluna
Halep yolu çepeze
İçinde ayı geze

Ayı beni korkuttu
Kulağını kırpttı
Sayım suyum salla
Çek bu sesoyi

Melek AKYÜREK – Şükran AKYÜREK- Rahmi AKYÜREK Mehmet ÖCAL
(Öcal, 2005; 93)

21. Kayada Laçın Oynar

Kayada laçın oynar
Gölde göğercin oynar
Yar salınıp gezende
Dalında saçı oynar

Altını bozdurayım
Gerdana dizdireyim
İpek mendil değilsin
Cebimde gezdireyim

İhsan ERKOÇ
(Öcal, 2005; 118)

Mehmet ÖCAL

22. Papuri Oyunu Türküsü

Papuri here varam
Halım yok seni alam
Anan hizmetim dutsun
Seni sinama saram

Çarşıda olur atlas
Atlasa iğne batmaz
Nişanlı olan kızlar
Geceleri yatamaz

Çarşıda olur kına
Hokkası gelir ona
Güzel kızın ismi ne
Kara gözlü bir suna

Ocakta duman olur
Günler bir zaman olur
Şu Erdic'in kızları
Dağlarda yaman olur

Kaleden attı beni
Toprağa kattı beni
Ağam bezirgan olmuş
Götürdü sattı beni

Gökte yıldız sayılmaz
Gül dikenden ayrılmaz
Sevdiğinle baş başa
Uykulara doyulmaz

Ferruh ARSUNAR

(Ersunar, 1948; 20-21)

23. Bu Dağın Karı Menem

Bu dağın karı menem
Gün vura erimenem
Yedi yıl yerde yatem
Civanem çürümenem

Dağdan geldim yorgunam
Mende sana vurgunam
Geçme kapım önünden
Çoktan sana dargınam

Yöre Ekibi

(<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=6871>)

24. Mendilim Dolu Yemiş

Mendilim dolu yemiş
O yar bana yollemiş
Selamı başüstüne
Niye özü gelmemiş

Başını bağladile
Oturup ağladile
Gelin gidecağ diye
Yüreğim dağladile

Gineyi koyun tase
Bu gece girin yase
Kaynenesi zalımdır
Alır kızı kafese

Gineyi getirdile
Bermağın batırdile
Bir gün önce Nazo'dı
Şimdi gelin dedile

Necla EKER

(Bitlis / TRT THM 4154)

25. Şirin Nar Ağacıyam

Ha şirin nar ağacıyam
Kesmede bar ağacıyam
Ha şirin ha şirin nar ağacıyam
Kesmede bar ağacıyam

Vur destiye gümlesin
Arif olan dinlesin
Sevdiğini almayan
Hiç evlendim demesin

Destiden su dökülür
Civan ömrüm sökülür
Sevmeden evlenenin
Ahdan beli bükülür

Vur destiyi daşlara
Elçe olsun kuşlara
Sevmeden evlenenin
İşi kalır düşlere

İbrahim YURTTAŞ

(Öcal, 2005; 126)

Mehmet ÖCAL

26. Yüksek Konağın Gelini

Yüksek konağın gelini
Gelin sallanı sallanı
Göster konağın yolunu
Almayınca gitmem seni

Erkizan'dan gelir kervan
Dizimde kalmadı derman
Söyle canım malım kurban
Almadan kız gitmem seni

Kuş bakışlı Van Gölü'ne
Düşüm ellerin diline
Bu Ahlat'ın ellerine
Kız gel bana sevdim seni

Mustafa AKARSU

Cesim ÇELEBİ

(Çelebi, 1999; 167)

27. Kınayı Getir Aney

Kınayı getir aney
Parmağın batır aney
Bu gece misafirem
Koynunda yatır aney

Kalada var çeperler
Çepere su seperler
Irak yoldan geleni
Terli terli öperler

Sivik uci kuş burni
Oldum yarin düşküni
Baş açık yalın ayak
Yola düştüm kış günü

Yöre Ekibi   *İzzet ALTINMEŞE*
(Bitlis / TRT THM 4569)

28. Dağdan Kestim Değenek (Eman Yemman)

Emman yemman   Dağdan kestim değenek
Emman yemman   Ortası benek benek
Emman yemman   Yeniden bir yar sevdim
Emman yemman   Eskisine ne gerek

Emman yemman   Dağdan kestim kereste
Emman yemman   Kuş besledim kafeste
Emman yemman   Dediler yarın hasta
Emman yemman   Yetiştim son nefeste

Emman yemman   Hayladi durdi
Emman yemman   Atım terledi durdi
Emman yemman   Karşıdan gelen güzel
Emman yemman   Beni yürekten vurdi

Emman yemman   Değirmen üç dolaşır
Emman yemman   Suyu serhoş dolaşır
Emman yemman   Ağam bir kuşak vermiş
Emman yemman   Belime üç dolaşır

Emman yemman   Değirmenin bendine
Emman yemman   Döner kendi kendine
Emman yemman   Ağam bir kuşak vermiş

Emman yemman Belime üç dolaşır

Emman yemman Su gelir daşa değer

Emman yemman Kirpikler kaşa değer

Emman yemman Ağam bir kuşak vermiş

Emman yemman Azizdir başa değer

Mustafa AKARSU – Ömer TİMUÇİN

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 94)

29. Yoldan Geçen Yolcu Kardeş

Yoldan geçen yolcu kardeş

Eylen bir sual sorem sana

Sorem de muradım alem

Men mi güzelem gız mı güzeldir *yar güzeller*

Yoldan geçen yolcu menem

Razı olsem söylemenem

Nabalnize giremenem

Sen de güzelsen gız da güzeldir *yar güzeller*

Al almenin iyisini yüke tutarlar

Çürük olanları yole atarlar

Kız ile gelini bir mi tutarler

Kız dururken kimse bağmez geline *yar güzeller*

Necla EKER

(Bitlis / TRT THM 4151)

30. Süzme Oyunu

Horozu kattım ayvana *deh ayvana*

Dedim değme şu heyvana

Budur ki kilsadan gelir *emma gelir*
Nazlı yar arkadan gelir

Yar kaşların karasına *karasına*
Yar hal vurdum arasına
Yar seni merhem demişler *yar demişler*
Bu sinamın yarasına

Göklere yıldız serseler *yar serseler*
Yar sevgin beni örseler
Canımı kurban ederim *ben ederim*
Yar seni bana verseler

Denizler susuz olur mu? *deh olur mu*
Dibi de kumsuz olur mu?
Hele bir gez düşünün *yar düşünün*
Bir yiğit yarsız olur mu?

Çay içindedir çakıl daş *deh çakıl daş*
Gönül kanlı gözüm de yaş
Aklımı başımdan aldı *emma aldı*
Orta boylu bir kara kaş
Ferruh ARSUNAR
(Arsunar, 1948; 20-21)

31. Avig Yolu İncedir

Avig yolu incedir *oy oy*
Ne karanlık gecedir *dayanamam ben*
Kuşlar hayranız olam *oy oy*
O yarin hali nicedir *dayanamam ben*

Giderim böylesine *oy oy*
Hersanlı mahlesine *dayanamam ben*
Orda bir garip ölmüş *oy oy*
Varın gidek yasına *dayanamam ben*

Bizim Takşud'un başını *oy oy*
Yıkamışlar taşını *dayanamam ben*
Öyle bir özlemişim *oy oy*
Kaynımın kardaşını *dayanamam ben*

Niyazi ATEŞLİ

(Ateşli, 1952; 5)

32. Bağa Gel Boyun Görem

Bağa gel boyun görem *loy loy loy loy malım*
Kolçaklı kolun görem *loy loy loy loy malım*
Dudak senden diş benden *loy loy loy loy malım*
Yar seni nerde görem *loy loy loy loy malım*

Giderem Van'a doğru *loy loy loy loy malım*
Yolum İran'a doğru *loy loy loy loy malım*
Kes başım kanım aksın *loy loy loy loy malım*
Kadir bilene doğru *loy loy loy loy malım*

Giderim dur diyen yok *loy loy loy loy malım*
Kebab oldum yiyen yok *loy loy loy loy malım*
Ben yarime kavuştum *loy loy loy loy malım*
Gözün aydın diyen yok *loy loy loy loy malım*

Giderim elinizden *loy loy loy loy malım*
Kurtulam dilinizden *loy loy loy loy malım*
Yeşil baş ördek olsam *loy loy loy loy malım*

Su içmem gölünüzden *loy loy loy loy malım*

Niyazi ATEŞLİ

(Ateşli, 1952; 11)

33. Avul Meydanın Düzü

Avul meydanın düzü *hele yar zalim yar*

Devriye sardı bizi *ben neyleyim dünyayı*

Ceht edin arkadaşlar *hele yar zalim yar*

Belki kurtarah kıızı *ben neyleyim dünyayı*

Hamamda su kortiği *hele yar zalim yar*

Cepte sabun kırtiği *ben neyleyim dünyayı*

Senin de mi dilin var *hele yar zalim yar*

Yedi mehle sürtüğü *ben neyleyim dünyayı*

Evleri höyüktedir *hele yar zalim yar*

Yeşil perde yüktedir *ben neyleyim dünyayı*

Ben ağamı tanıram *hele yar zalim yar*

Beşinci bölüktedir *ben neyleyim dünyayı*

Bir ses geldi Gamah'tan *hele yar zalim yar*

Öldüm yar ağlamaktan *ben neyleyim dünyayı*

Bağda yaprak kalmadı *hele yar zalim yar*

Yareme bağlamaktan *ben neyleyim dünyayı*

Niyazi ATEŞLİ

(Ateşli, 1952; 3)

34. Bitlis'te Beş Minare

Bitlis'te beş minare *beri gel oğlan beri gel*

Yüreğim dolu yare *beri gel canan beri gel*

İsterem yanan gelem *beri gel oğlan beri gel*
Cebimde yok beş pare *beri gel canan beri gel*

Tüfegim dolu saçma *beri gel oğlan beri gel*
Güzelim benden kaçma *beri gel canan beri gel*
Doksan dokuz yaram var *beri gel oğlan beri gel*
Bir yara da sen açma *beri gel canan beri gel*

Nazmi ZÜLFİKAR

(Bitlis / TRT THM 2226)

35. Bu Dere Buz Bağlamış

Bu dere buz bağlamış *yeri yeri can*
Dibi yarpuz bağlamış *kolları dolu mercan*
Beni bir gelin vürmüş *yeri yeri can*
Yaramı kız bağlamış *kolları dolu mercan*

Bu dere kaldı kar *yeri yeri can*
Sevdan beni aldı yar *kolları dolu mercan*
İkimizin sevdası *yeri yeri can*
Kıyamete kaldı yar *kolları dolu mercan*

Bu derenin uzununu *yeri yeri can*
Balta kırmaz buzunu *kolları dolu mercan*
Aldım Çerkez kızını *yeri yeri can*
Çekemedim nazını *kolları dolu mercan*

Mustafa AKARSU

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 84)

36. Değirmen Üç Dolaşır

Değirmen üç dolaşır *aman da gardaşım*

Suyi serhoş dolaşır *canım yoldaşım*
Anam bir guşak vermiş *aman da gardaşım*
Belime üç dolaşır *canım yoldaşım*

Değirmenin bendine *aman da gardaşım*
Döner kendi kendine *canım yoldaşım*
Anam bir guşak vermiş *aman da gardaşım*
Üç dolaşır belime *canım yoldaşım*

Su gelir daşa değer *aman da gardaşım*
Kirpikleri Kaşa değer *canım yoldaşım*
Anamdan mektup gelmiş *aman da gardaşım*
Azizdir başa değer *canım yoldaşım*
Mustafa AKARSU **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 89)

37. Dideban Üstüneyim

Dideban üstüneyim *loy loy loy loy loy malım*
Dal boyun kastındayım *loy loy loy loy loy malım*
Erenler dua edin *loy loy loy loy loy malım*
Ben murad üstüneyim *loy loy loy loy loy malım*

Gidersen yolun olum *loy loy loy loy loy malım*
Uzanım kolun olum *loy loy loy loy loy malım*
Nerde konah edersen *loy loy loy loy loy malım*
Orda yorganın olum *loy loy loy loy loy malım*

Giderim Van'a doğru *loy loy loy loy loy malım*
Yolun ihvana doğru *loy loy loy loy loy malım*

Kes başım kanı aksın *loy loy loy loy loy malım*
Kadir bilene doğru *loy loy loy loy loy malım*
Niyazi ATEŞLİ **Muzaffer SARISÖZEN**
(Bitlis / TRT THM 673)

38. Gulahsız'da Guyi Var

Gulahsız'da guyi var *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Güzellerin toyi var *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Eller gülüp oynuyor *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Menim ah-ü zarım var *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*

Ergezen'de minare *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
El ettim eski yâre *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Ne golum ne kanadım *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Nasıl gidem o yâre *hanım yâr canım yâr gülüm yâr*
Hüsamettin SUBAŞI **Atakan ÇELİK**
(Bitlis / TRT THM 719)

39. Hele Düğme Düğmelendi

Su gelir taşa değer *Hele düğme vay vay düğmelendi*
Kırpikler kaşa değer *Ela gözler vay vay sürmelendi*
Öyle bir yar sevmişem *Hele düğme vay vay düğmelendi*
Yeddi kardaşa değer *Ela gözler vay vay sürmelendi*

Su gelir taşa gider *Hele düğme vay vay düğmelendi*
Dolanır boşa gider *Ela gözler vay vay sürmelendi*
Öyle bir yar sevmişem *Hele düğme vay vay düğmelendi*
Azizdir başa değer *Ela gözler vay vay sürmelendi*
Nejdet VANGÖLÜ **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 112)

40. Kayada Yılan Öter

Kayada yılan öter *dost nenni nenni*
Bağdat'ta hurma biter *dost aylar aylar*
Ergen kızın koynunda *dost nenni nenni*
Yapraksız meyva biter *dost aylar aylar*

Kayanın dibi tendir *yar nenni nenni*
Tebiri gözel yandır *dost aylar aylar*
Yarım küsmüş gidiyor *yar nenni nenni*
Dönder Allah'ım dönder *dost aylar aylar*

Şükran AKYÜREK – Melek AKYÜREK

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 119)

41. Kayalar Gölgelendi

Kayalar gölgelendi *yar nenni nenni*
Gözeller suya indi *dost nenni nenni*
Her gözelden bir öpüş *yar nenni nenni*
İmanım tezelandı *dost nenni nenni*

Kaya başında tendir *yar nenni nenni*
Tendiri böyle yandır *dost nenni nenni*
O yar küsmüş gidiyor *yar nenni nenni*
Dönder Allah'ım dönder *dost nenni nenni*

Mustafa AKARSU

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 121)

42. Kız Saçların Saçların (Şinanay)

Kız saçların *yar yar yar aman*
Oynar omuz başların *ninna ninna ninna yar*
Kız seni alır kaçarım *yar yar yar aman*

Öldürür kardaşların *ninna ninna ninna yar*

Kız saçların iki kat *yar yar yar aman*

Bir katını bana sat *ninna ninna ninna yar*

Annen gayın olursa *yar yar yar aman*

Gel bir gece bizde yat *ninna ninna ninna yar*

Kız saçların kim ördü *yar yar yar aman*

Ördüyse annem ördü *ninna ninna ninna yar*

Babam gayın olmadı *yar yar yar aman*

Annem beni sana verdi *ninna ninna ninna yar*

Selahattin SEFALI **Mehmet ÖCAL**

(Öcal, 2005; 123)

43. Oynama Yorulursun

Oynama yorulursun *hah ha hah ha ha ninna*

Civansın kırılırsın *hah ha hah ha ha ninna*

Sen bir dünya güzeli *hah ha hah ha ha ninna*

Her yerde bulunmazsın *hah ha hah ha ha ninna*

Bağa gel bostana gel *hah ha hah ha ha ninna*

Zülûfün destele gel *hah ha hah ha ha ninna*

Baban (Erin) izin vermezse *hah ha hah ha ha ninna*

Yalandan hastalan gel *hah ha hah ha ha ninna*

Odun attım mutfağa *hah ha hah ha ha ninna*

Su doldurdum bardağa *hah ha hah ha ha ninna*

Dediler yarin gelmiş *hah ha hah ha ha ninna*

Başladım oynamağa *hah ha hah ha ha ninna*

Niyazi ATEŞLİ

(Bitlis / TRT THM 783)

44. Su Gelir Ark Uyanır (Ey Naze)

Su gelir ark uyanır *hey naze naze*
Çimen kana boyanır *şuşa gerdan beyaze*
İkimizin anından *hey naze naze*
Gökte melek uyanır *şuşa gerdan beyaze*

Giderem bende bende *hey naze naze*
Bir ayvam kaldı sende *şuşa gerdan beyaze*
Ayva gibi sarardım *hey naze naze*
Din iman yok mu sende *şuşa gerdan beyaze*

İhsan ERKOÇ

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 125)

45. Tut Ağacı Merdiven

Tut ağacı merdiven *hımı hummi torivan*
Dibinde kurdum divan *hımı hummi torivan*
Beni yardan edeni *hımı hummi torivan*
Ne din bulsun ne iman *hımı hummi torivan*

Dama çıkmış el eder *hımı hummi torivan*
Küpesi gel gel eder *hımı hummi torivan*
O senin kaş gözlerin *hımı hummi torivan*
Beni derbeder eder *hımı hummi torivan*

Çarşıdan aldım bakır *hımı hummi torivan*
Yosmam gözlerin çakır *hımı hummi torivan*
O çakır gözlerine *hımı hummi torivan*
Kurban olsun bu fakir *hımı hummi torivan*

Niyazi ATEŞLİ

(Ateşli, 0952; 14)

46. Gülüm Bizim Bağın Başını (Gülüm Hoy Nar)

Gülüm bizim bağın başını
Gülüm seçdim ifak taşını
Gülüm öyle bir göynüm ister
Gülüm kaynımın kardaşını

Gülüm hoy nar hoy nar hoy nare

Gülüm bizim bağda susam var
Gülüm desem var demesem var
Gülüm benim yarım çok güzel
Gülüm ne zalım anası var

Gülüm hoynar hoynar hoynare

Gülüm Gel gidek daş eyvana
Gülüm dökülsün yaş eyvana
Gülüm men diyem yar ağlasın
Gülüm dökülsün yaş eyvana

Gülüm hoynar hoynar hoynare

Mustafa AKARSU   **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 104)

47. Bir Cenderme Geliyor

Bir cenderme geliyor (lo)
Kaymakam konağından
Fiske vursam kan damlar (lo)
O yarin yanağından

Haydi malım haydi canım

Şinanay aslan yarım

Kurşun attım havaya (lo)

Dolana yar dolana

Ben burda ısrar eyledim

Sen orda sallanmaya

Haydi malım haydi canım

Şinanay aslan yarım

Zeytin yaprağı yeşil

Altında kahve pişir

Ben sana mal olamam

Var aklın başa devşir

Haydi malım haydi canım

Şinanay aslan yârim

<http://turku.sitesi.web.tr/bitlis/bir-cenderme-geliyor.html>

48. Bögün Bir Dere Geçtim

Bugün bir dere geçtim

Yitirdim bıçağımı

Kız sana küçük derken

Söndürdün ocağımı

Oy niye hanım niye

Öldüm yar diye diye

Martinim atılmıyor

Beş bine satılmıyor
Şu uzun gecelerde
Yalnız yatılmıyor

*Oy niye hanım niye
Öldüm yar diye diye*

Martinim allı pullu
İstemem dolu mulu
Alırsam kız alırım
Yanakları pum pullu

*Oy niye hanım niye
Öldüm yar diye diye*

Pişği bıçakladım
Tivini açıkladım
Sandım ki yar koynumda
Yastığı kucakladım

*Oy niye hanım niye
Öldüm yar diye diye*

Mustafa AKARSU   **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 82)

49. Dolani Ah Dolani

Bu dağın karı menem
Gün vursa erimenem
Yedi yıl yerde kalsam
Gün vursa erimenem

Dolani ah dolani
Getir götürme balami

Eyvanın altından geçtim
Eğildim suyundan içtim
Men bu yere garip düştüm
Garibem yoktur vatanım

Dolani ah dolani
Getir götürme balami

Mustafa AKARSU   **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 92)

50. Eyvanın Altından Geçtim (Oğlan Valami)

Eyvanın altından geçtim
Eğildim suyundan içtim.
Ben bu ele garip düştüm.
Garibem yoktur vatanım (yoktur elimden tutanım)

Oğlan valami valami
Getir götürme balami

Ezmeyinen büzmeyinen
Yar bulunmaz gezmeniyen
Kızlar kazsın mezarımı
Altın saplı kazmayınam

Oğlan valami valami
Getir götürme balami

Oğlan menü çaydan geçir

Ne verirsen geçireyim
Oğlan valami valami
Getir götürme balami

Oğlan valami valami
Getir götürme balami

Kazyın kazyın derin olsun
Sular serpin serin olsun
Sevdiğim kız imam olsun
Kızlar kılsın namazımı

Oğlan valami valami
Getir götürme balami

Mustafa AKARSU
(cal, 2005; 97)

Mehmet ÖCAL

51. Hay Sunalar (Hırlı, Hışırılı Kızlar)

Hay sunalar sunalar
Gl üstüne konalar
Menim mezar taşıımı
So köyünde yonarlar

Hırlı hışırılı kızlar
Boynu da yeşilli kızlar

Bizim bağlar dutludur
Dibi çayır otludur
Kurban olduğun Allah
El kızını (oğlu) ne tatlıdır

Hırlı hısrılı kızlar

Boynu da yeşilli kızlar

Mustafa AKARSU

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 110)

52. Süphan Dağı

Süphan Dağının eteği

Eteği gülle biteği

Anacan kurbanın olam

Yarım baldır men peteği

Hey ceylanım benim maralım

Başı moralı Süphan Dağı

Men Süphan'ın balasıyam

Bir tutam gül alasıyam

Yaylalardan esen rüzgar

Bir ceylanın kölesiyem

Hey ceylanım benim maralım

Başı moralı Süphan Dağı

Karlı buzlu belleriyle

Yeşil mavi gözleriyle

Geçit vermez akan sular

Evvel bahar selleriyle

Hey ceylanım benim maralım

Başı moralı Süphan Dağı

Mehmet Törehan SERDAR

(Serdar, 2000; 115)

53. Erik Ağacı (Telli Kurban)

Erik ağacı çift açar
Dola kollarını boynuma
Telli kurban telli can
He can ay can

Telli kurban telli can le can
Telli kurban telli can hey can

Erik ağacı Hatça
Dolandı kollarım saça
Men iğit ona diyerem
Ala sevdiğini kaça

Telli kurban telli can le can
Telli kurban telli can hey can

Erik ağacı burmalı
Gölgesinde durmalı
İki yar sevenleri
Haçeriyle vurmalı

Telli kurban telli can le can
Telli kurban telli can hey can

Mustafa AKARSU   **Cesim ÇELEBİ**
(Çelebi, 1999; 166)

54. Yeşil Sütey Yaylası (Halay)

Yeşil sütey yaylası
Van Gölünün havası
Defli davullu olur

Ahlat'ın toyi hınası

Oy narin, narin, narin
Can narin, narin, narin
Toydadır benim yarım

Bir o yanan bir bu yanan
Kız yanakların baldan
Allan pullan gel yarım
Erkizan bağlarından

Oy narin, narin, narin
Can narin, narin, narin
Toydadır benim yarım

Kız fistanın kumaştan
Çıkardın meni baştan
Anam da seni ister
Korğiriğ biz başlıktan

Oy narin, narin, narin
Can narin, narin, narin
Toydadır benim yarım

Çay aşağı çeperler
Çepere su seperler
Irak yoldan geleni
Terli terli öperler

Oy narin, narin, narin
Can narin, narin, narin
Toydadır benim yarım

Gevi girsin yoluna
Bak gevinin boyuna
Bütün ahlat davetli
..... beğın toyuna
Mustafa AKARSU
(Öcal, 2005; 131)

Mehmet ÖCAL

55. Ahlat'ın Başındayım

Ahlat'ın başındayım
On altı yaşındayım
Kınamayın vay dostlar
Gül kızın peşindeyim

*Güley güley gül hanım
Gel otur benim canım
Sensin benim dermanım
He canım he malım*

Ahlat'ın kara taşı
Yandı bağırımın başı
O yar burdan gideli
Durmaz gözümün yaşı

*Güley güley gül hanım
Gel otur benim canım
Sensin benim dermanım
He canım he malım*

Zeki ERGEZEN

Selahattin ALPAY

(<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=5556>)

56. İndim Çamın Deresine (Kazıyın Kızlar)

İndim çamın deresine
Balta vurdum kurusuna
Nazlı yarin havasıyla
Kazıyın kızlar mezarımı

*Kazıyın kazıyın derin olsun
Gül suyunan serin olsun
Kızlar kılsın namazımı
Sevdiğim kız imam olsun*

Ezmeyinen büzmeyinen
Yar bulunmaz gezmeyinen
Kazıyın kızlar mezarımı
Altın saplı kazmayinen

*Kazıyın kazıyın derin olsun
Gül suyunan serin olsun
Kızlar kılsın namazımı
Sevdiğim kız imam olsun*

Melek AKYÜREK   **Mehmet ÖCAL**

(Öcal, 2005; 114)

57. Şu Dağları Aşabilsem

Şu dağları aşabilsem
Gezip gezip görebilsem
Ben istemem ölüp gidem
Yar koynuna girebilsem

Aman aman aman aman

*Ne güzeldir Bitlis Tatvan
Aman aman aman aman
Ne güzeldir Şu Dideban*

Bitlis Tatvan arası
Sevda başımın belası
Ne olur güzel bah halime
Nedir bu derdin çaresi

*Aman aman aman aman
Ne güzeldir Bitlis Tatvan
Aman aman aman aman
Ne güzeldir Şu Dideban*

Şu Tatvan'ın bağlarına
Aşık oldum kızlarına
İçinde bir sevdiğim var
Ne olur güzel gel yanıma

Mustafa AKARSU   **Cesim ÇELEBİ**
(Çelebi, 1999; 169)

58. Giderem Kırağınan (Hay Hori Hori)

Giderem kırağınan
Gül biçtim orağınan
Yitirdim nazlı yari
Ararım çırağınan

*Hay hori, hori, hori
Vay yad ellerin yari
Var sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var*

Kapıda durmuş gelin
Kemere koymuş elin
Kızınan bazar olmaz
Dinim imanım gelin

Hay hori, hori, hori
Vay Yad ellerin yari
Var Sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var

Sehende yarma uni
Demirlidir demirli
Oğlan kızı alacak
Yeminlidir yeminli

Hay hori, hori, hori
Vay Yad ellerin yari
Var Sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var

Deniz üstü Horasan
Ara meni bulasan
Gündüz hayalen getir
Gece düşte göresen

Hay hori, hori, hori
Vay Yad ellerin yari
Var Sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var

Deniz kırağı kumdur

Kumun altı lakkumdur
İstedim vermediler
Kötü kader bahtımdır

Hay hori, hori, hori
Vay Yad ellerin yari
Var Sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var

Yeleşimi çarkadım
Serdim saray taşına
Mor çiçekli yeleşin
Neler geldi başına

Hay hori, hori, hori
Vay Yad ellerin yari
Var Sen ağlama sevdiğim
Men ağlasam yeri var

Mustafa AKARSU – Mehmet AKARSU
(Öcal, 2005; 108)

Mehmet ÖCAL

59. Vur Destiye Gümlesin (Gızlar Gızlar Gelim Mi?)

Vur testiği gümlesin
Arif olan dinlesin
Sevdiğini almayan
Hiç evlendim demesin

Gızlar gızlar gelim mi?
Fistan köynek alim mi?
Siz anazın koynunda
Men savuktan ölim mi?

Dut ağacı burmalı
Gölgesinde durmalı
İki yar sevenleri
Hançer ile vurmalı

*Gırlar gırlar gelim mi?
Fistan köynek alim mi?
Siz anazın koynunda
Men savuktan ölim mi?*

Ahmet BAYDAROĞLU
(Bitlis / TRT THM 4038)

Soner ÖZBİLEN

60. Atem Tutem

Hop hopun olsun oğlum
Gül topun olsun oğlum
Sıralı gavak dibinde (oy)
Toyluğun olsun oğlum

*Atem tutem men seni
Şekere gatem men seni
Akşam baben gelende oy
Ogüne atem men seni*

Ev süpüre toz ede
Hemama gider naz ede
El ayağı kir içinde
Yıkamam diye naz ede

*Atem tutem men seni
Şekere gatem men seni*

Akşam baben gelende oy

O güne atem men sen

Nazire SUBAŞI Hüsamettin SUBAŞI

(Bitlis/ TRT THM 1443)

61. Bitlis Çayı Bulanuk (Memyane)

Bitlis çayı bulanuk *memyane memyane*

İçinde oynar baluk *memyane kim yane*

Eğer yarım yoh ise *memyane memyane*

Men her gece uyanuk *memyane kim yane*

Memyane memyane oy memyane memyane

Memyane kim yanemem oy memyane memyane

Bitlis çayı bir umman *memyane memyane*

Men bu dertten kurtulmam *memyane kim yane*

Eller yarimi aldı *memyane memyane*

Ölsem gene unutmam *memyane kim yane*

Memyane memyane oy memyane memyane

Memyane kim yanemem oy memyane memyane

Sallandım girdim bağı *memyane memyane*

Başım değdi kavağı *memyane kim yane*

Ne kız oldum ne gelin *memyane memyane*

Cuvan girdim toprağı *memyane kim yane*

Memyane memyane oy memyane memyane

Memyane kim yanemem oy memyane memyane

Necla EKER

(Bitlis / TRT THM 4148)

62. Çıranın Burnu

Çıranın burnunu kes   *koy çıran yansın*
Severem bilmezmişen   *dilber oynasın*
Yana yana kül oldum   *koy çıran yansın*
İmana gelmezmişen   *dilber oynasın*

Çıranın burnunu kes koy çıran yansın
Lebi koy lebin üstüne dilber oynasın

Bizim bağcılar burdadır   *koy çıran yansın*
Güller sıra sıradır   *dilber oynasın*
Ele bir yar sevmişem   *koy çıran yansın*
Kaşı gözü karadır   *dilber oynasın*

Çıranın burnunu kes koy çıran yansın
Lebi koy lebin üstüne dilber oynasın

Mustafa AKARSU   **Mehmet ÖCAL**
(Öcal, 2005; 86)

63. Memmi Hayranın Olam

Dideban üstüneyim   *memmi*
Dal boyun kastındayım   *memmi*
Erenler dua edin   *memmi*
Ben murad üstüneyim   *memmi*

Memmi hayranın olam memmi
Memmi yesirin olam memmi

Gidersen yolun olum   *memmi*
Uzanım kolun olum   *memmi*

Nerde konak eylersen *memmi*
Orda yorganın olum *memmi*

Memmi hayranın olam memmi

Memmi yesirin olam memmi

Niyazi ATEŞLİ

Neriman ALTINDAĞ TÜFEKÇİ

(Bitlis / TRT THM 1745)

64. Yeri Yeri Han Bağına 1

Kar yağmış dize değin *men de gelim men de gelim*
Burdan Bitlis'e değin *men de gelim hayran olim*
Gidin o yare deyin *men de gelim men de gelim*
Beklesin güze değin *men de gelim hayran olim*

Yeri yeri han bağına (men de gelim men de gelim)

Gözeller yığnağına (men de gelim hayran olim)

Bizim bağın başına *men de gelim men de gelim*
Seçtim ifah taşını *men de gelim hayran olim*
Ele bi göynüm istir *men de gelim men de gelim*
Geynimin gardaşını *men de gelim hayran olim*

Hüsamettin SUBAŞI

Atakan ÇELİK

(Bitlis / TRT THM 713)

65. Bitlis'in Önünde Bağlar

Bitlis'in önünde bağlar *hanımey le le*
O yar oturmuş gül bağlar *belalım le le*
Bu dertlere dayanamaz *hanımey le le*
Ne hastalar ne de sağlar *belalım le le*

Vay hanım hanım hanım hanım hanımey le le
Sensin benim yar dermanım belalım le le

Bitlis'in başında bora *hanımey le le*
Cahil idim düştüm tora *belalım le le*
Beni tora düşürenler *hanımey le le*
Dilerim yansınlar nara *belalım le le*

Vay hanım hanım hanım hanım hanımey le le
Sensin benim yar dermanım belalım le le

Göge de yıldız serpseler *hanımey le le*
Beni de toya salsalar *belalım le le*
Canım kurban ederem *hanımey le le*
Yari bana verseler *belalım le le*

Vay hanım hanım hanım hanım hanımey le le
Sensin benim yar dermanım belalım le le

Yöre Ekibi **Selahattin ALPAY**
(Bitlis / TRT THM 2375)

66. Oynama Yorulursun 1

Odun attım mutvağa *hah hah hah hah ha ninna*
Su doldurdum bardağa *hah hah hah hah ha ninna*
Men avratlık etmenem *hah hah hah hah ha ninna*
Senin gibi hottağa *hah hah hah hah ha ninna*

Ninna ellerin malı hah hah hah hah ha ninna
Çürük beylerin malı hah hah hah hah ha ninna
Beyler netsin bu malı hah hah hah hah ha ninna

Bu Poğan baş aşağı *hah hah hah hah ha ninna*
Belinde Acem şalı *hah hah hah hah ha ninna*
Hani beyler uşağı *hah hah hah hah ha ninna*
Gevşek bağlar kurşağı *hah hah hah hah ha ninna*

Ninna ellerin malı hah hah hah hah ha ninna
Çürük beylerin malı hah hah hah hah ha ninna
Beyler netsin bu malı hah hah hah hah ha ninna

Bağa gel bostana gel *hah hah hah hah ha ninna*
Zülüfün destele gel *hah hah hah hah ha ninna*
Erin izin vermezse *hah hah hah hah ha ninna*
Yalandan hastala gel *hah hah hah hah ha ninna*

Ninna ellerin malı hah hah hah hah ha ninna
Çürük beylerin malı hah hah hah hah ha ninn
Beyler netsin bu malı hah hah hah hah ha ninna

Oynama yorulursun *hah hah hah hah ha ninna*
Civansın kırılırsın *hah hah hah hah ha ninna*
Sen bir dünya güzeli *hah hah hah hah ha ninna*
Her yerde bulunmazsın *hah hah hah hah ha ninna*

Ninna ellerin malı hah hah hah hah ha ninna
Çürük beylerin malı hah hah hah hah ha ninna
Beyler netsin bu malı hah hah hah hah ha ninna

Niyazi ATEŞLİ

(Ateşli, 1952; 8)

67. Arkasına Kum Çeker

Arkasına kum çeker

Göz yaşınan yoğuran
Kabe'ye bir yüz sürem
İbrahim Halil yatar

Kurban için emrola
Emre itaat kıyıla
İsmail peygamber yatar
İsmail peygamber yatar

O'dur dağına çıkan
Mevla ile konuşan
Bin bir keramet kılan
Musa peygamber yatar
Mehmet AKARSU
(Öcal, 2005; 78)

Mehmet ÖCAL

68. Doğuluyum Doğuluyum

Doğuluyum doğruyum
Anadolu çocuğuyum
Mertlik bende sükut bende
İyilemez ki yara bende yara bende

Doğusunda Süphan Dağı
Batısında Nemrut Dağı
Güneyinde Van Gölü var
Açılır Ahlat gülleri
Ahmet SUBAŞI
(Öcal, 2005; 91)

Mehmet ÖCAL

69. Getme Ağam Getme Seni Yetirem

Getme ağam getme seni yetirem
Sen abdal ol ben keşkölün götürem
Gel ey (...) karşıan bir ses getirem
Odlu Kerem beni rüsvay eyleme

Hey bakır mısın şu kafanın yüzüne
Toprak dolmuş kulağına gözüne
Heç uydun mu kör lainin sözüne
Helal deyip haram yedin mi kafa

Bir gülüdüm has bahçede biterdim
Cerrah idim yüz bin derde yeterdim
Sekseni yaşadım yüzde yazardım
Ahretin mamurdur get dedi Kerem

Sıddık ERDAL

Halil Bedii YÖNETKEN - Rıza YETİŞEN

(Eğrilmez, Turhan ve Güzelgöz, 2010; 149)

70. Gözyaşım Mürekkep

Gözyaşım mürekkep mızrabım kalem
Yare mektup yaza yaza usandım
Gönül postasından hayale selam
Dertlerimi yaza yaza usandım

Uzaktan bir engel çıkar karşıma
İster kendin taşı ister taşıma
Gurbet elde kaldım yalnız başıma
Dertlerimi yaza yaza usandım

Her bir insan çiçeği yok bir dal gibi
Göreceksin yeşil gibi al gibi
Denizde dalgada bir sandal gibi
Kürek çekip yüze yüze usandım

Mustafa AKARSU – Hüseyin DEVECİ
(Öcal, 2005; 100)

Mehmet ÖCAL

71. Kara Gözlüm

Kara gözlüm çiçeklenmiş gül ile
Gidem gören lale sümbül müdür?
Çevirdi yolumu tatlı diliyle
Şeker midir şerbet midir bal mıdır bal mıdır?

Kara gözler bağlamıştır bal ilen
İpek midir sırma mıdır şal mıdır?
Tatlı meyveleri taze çağ ilen
Gidem görem ayva, turunç, nar mıdır?

Gönül dağı gül yüzüne tenine
Gidem görem kara kaşlar yay mıdır?
Kırpikleri ok eylemiş sineme
Hayal mıdır, rüya mıdır, hal mıdır?

Gönül verdim güzellerin birine
Melek midir, huri midir, sır mıdır?

Yolum düştü o güzelin köyüne
Soram görem kalınacak yer midir?

Gül mü taktın saçlarının teline
Yoksa kokan gerdandaki ter midir?
Aşık oldum gözlerinin rengine
Gidem görem o da bana yar mıdır?

Ne gezersin İpek ile şal ile
Gidem görem yeşil, pembe, al mıdır?
Atmış beni sevdasının bendine
Gidem görem gidilecek yol mudur?

Hüseyin DEVECİ – Mustafa AKARSU

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 116)

72. Meyre (Yollarına Bakarım)

Yollarına bakarım
Di gel gülüm Meyre
Görmezsem ah çekerim
Canım gülüm Meyre

Eğer benim olmazsan
Beyaz gülüm Meyre
Memleketi yakarım
İlle gülüm Meyre

Boyun selvinin dalı
Fidan gülüm Meyre
Yakışır ince şalı
Canım gülüm Meyre

Güzel kızlar içinde
İlle kızım Meyre
Dilin Bitlis'in balı
Canım gülüm Meyre

Parça boyun südümü dıza gülüm Meyre
Alam güzel kokunu canım gülüm Meyre
Saçların uzun örgü sarı gülüm Meyre
Saçak Bitlis tütünü ille gülüm Meyre

Nurettin ÖLEKLİ

Cesim ÇELEBİ

(Çelebi, 1999; 171)

73. Çiğdem Der ki Ben Elayım

Muharrem der ki ben alâyım
Nergiz başına belayım
Deli Sinco'dan alayım
Benden başka erkek var mı ihvan var mı?

Nergiz der ki ben nazlıyım
Resülgilde gizliyim
Mavi donlu şaş gözlüyüm
Benden başka güzel var mı nikel var mı?

Azo der ki uğur ola
Kesen bereketle dola
Düşe kalka vardım yola
Benden başka sarhoş var mı ayyaş var mı?

Şengo der ki boyum uzun
Beni al gerdana düzün
Beşbirlik düzüm düzüm

Benden başka zengin var mı tüccar var mı?

Niyazi ATEŞLİ

(Ateşli, 1952; 6)

74. Obamızı Götür Beyim Nemrut Dağına

Obamızı götür beyim Nemrut Dağına
Orda binim canım canım yağız atlara
Adaklar adayın anam büyük zatlara
Ben de bu dünyadan anam murad almadım

Göçümüzde revan oldi Rehva düzünde
Acılarım iner oldu iki dizime
Umudum da kaldı mahşer gününe
Ben de bu dünyadan anam murad almadım

Yatağımı serin erler göl kenarına
Kokusundan deva bulem kimya otunda
Tabipler de biçaredir ölüm derdinde
Ben de bu dünyadan anam murad almadım

Nurettin ÖLEKLİ

Cesim ÇELEBİ

(Çelebi, 1999; 170)

75. Canım Oy

Dayamış sırtını Nemrut Dağına
Doyum olmaz güzeline bağına
Güzelleri gelmiş bahar çağına
Toprağım oy Bitlis'im oy canım oy

Oy dilber oy, oy güzel oy, gelin oy

*Yüreğimin yarası çok, derin oy
Altun kalbur suyun melhem dediler
Yüreğime bir avuç su serpin oy*

Yaradana el uzatmış dağların
Aşıkların sırdaş olmuş suların
Gönül yarasına derman baharın
Toprağım oy, Bitlis'im oy, canım oy

*Oy dilber oy, oy güzel oy, gelin oy
Yüreğimin yarası çok, derin oy
Altun kalbur suyun melhem dediler
Yüreğime bir avuç su serpin oy*

Güzeline kurban olur sevenler
Gelinine yakışıyor leçekler
Ayrılanlar hasretini çekenler
Toprağım oy, Bitlis'im oy, canım oy

*Oy dilber oy, oy güzel oy, gelin oy
Yüreğimin yarası çok, derin oy
Altun kalbur suyun melhem dediler
Yüreğime bir avuç su serpin oy*

Çalsın davul gençler kalksın oynasın
Van Gölünde balıkların kaynasın
Tandırında büryanların yanmasın
Toprağım oy, Bitlis'im oy, canım oy

*Oy dilber oy, oy güzel oy, gelin oy
Yüreğimin yarası çok, derin oy*

*Altun kalbur suyun melhem dediler
Yüreğime bir avuç su serpin oy*

(Serdar, 2000; 116)

76. Geceler Sessiz Sessiz Yağar

Geceler sessiz sessiz yağar
Yağar sabahlara kadar
Ağlama gönül ağlama
Bu sevda seni de yakar

*Geceler uzun geceler sensiz
Geceler çekilmiyor sensiz
Geceler hüsrana geceler ayaz
Geleceksen artık etme naz*

Geceler sessiz sessiz tüter
Tüter ocağın dumanı
Ağlama gönül ağlama
Yarın yok dini imanı

*Geceler uzun geceler sensiz
Geceler çekilmiyor sensiz
Geceler hüsrana geceler ayaz
Geleceksen artık etme naz*

Kenan EREL

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2283>

77. Hanım Senin Sinelerin

Hanım senin sinelerin
Ben bilirim neye benzer

Biri güldür gül abıdır
Biri mısır şarabıdır
Biri şirin bala benzer

Biri Ahlat'ın elması
Biri Bağdat'ın hurması
Biri şeker yoğurması
Biri şirin bala benzer

Biri lam'dır biri mim'dir
Ya bizi gark eden kimdir
Biri goncasında güldür
Biri sultan Süleyman'a benzer

Mustafa AKARSU – Hüseyin DEVECİ
(Öcal, 2005; 106)

Mehmet ÖCAL

78. Can Maral Can

Can maral can can sunam can
Can maral can can sunam can
Can maral can can sunam can

Aya bah yıldıza bah
Suya giden kıza bah
Yüzün dönder bize bah

Can maral can can sunam can
Can maral can can sunam can
Can maral can can sunam can
Can maral can can sunam can

Aya bak nice gider
Dolanır gece gider
İki kaşın arası
Bir yolla haca (yara) gider

İhsan ERKOÇ

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 85)

79. Bin Nazınan Bağlamışlar

Bin nazınan bağlamışlar bu gelinin başını

Al yağlığı nazlı nazlı sil gözünün yaşını
Ane diyer men kızımı vermenem
Baba diyer men sözümnden dönmenem
Kardaş diyer günahına girmenem

Sağloğğolsun sağloğğolsun vala kardaş sağloğğolsun
Sağloğğolsun sağloğğolsun cepler doli yağloğğolsun

Necla EKER

(Bitlis / TRT THM 4153)

80. Deli Kız Sinin Geliyor

(Koro) Deli kız sinin geliyor
(Deli) İçinde neler geliyor
(Koro) Başına leçek geliyor
(Deli) Haniye niye gelmedi
(Koro) Başına keçel demişler
(Deli) Haniye hayranız olam

Hele bak kurbanız olam

Haniye bunun keçeli

(Koro) Deli kız sinin geliyor
(Deli) İçinde neler geliyor
(Koro) Koluna kolçak geliyor
(Deli) Haniye niye gelmedi
(Koro) Koluna şel şaht demişler
(Deli) Hele bak hayranız olam

Hele bak kurbanız olam

Haniye bunun şel şahtı

(Koro) Deli kız sinin geliyor
(Deli) İçinde neler geliyor
(Koro) Ayağan kalloş geliyor
(Deli) Haniye niye gelmedi
(Koro) Ayağan topal demişler
(Deli) Hele bak hayranız olam

*Hele bak kurbanız olam
Haniye bunun topalı*

(Koro) Deli kız kaynanan ölmüş
(Deli) Oh oh oh sandığı bana kalmış
(Koro) Deli kız nişanlın ölmüş
(Deli) Topraklar başıma olmuş [ağlar]

Niyazi ATEŞLİ
(Ateşli, 1952; 9)

81. Dudu Dillim

Dudu'nun bağında laleler biter
Lalenin kokusu Duduma yeter
Bu ayrılık bize ölümden beter

*Kerem eyle dudu dillim ayranı
Anamdan izinsiz vermem gerdanı
Babamdan izinsiz vermem ayranı*

Akşam olur güneş gider ay gelir
Herkes sevdiğini alır yan gelir
Sen ağlama gözlerinden kan gelir

Kerem eyle dudu dillim ayranı

Anamdan izinsiz vermem gerdanı
Babamdan izinsiz vermem ayrıanı

Yağmur yağar yere yere yüzüme
Çamur çıkar kıratımın dizine
Benden selam söylen kötü kızına
Tarasın zülfünü döksün yüzüne

Kerem eyle dudu dillim ayrıanı
Anamdan izinsiz vermem gerdanı
Babamdan izinsiz vermem ayrıanı

Sabahtan kalktım
Ayrıanı yaydım
Kalaylı kazanda
Yoğurdu çaldım
Askere gideni
Ölür mü sandın

Kerem eyle dudu dillim ayrıanı
Anamdan izinsiz vermem gerdanı
Babamdan izinsiz vermem ayrıanı

Kenan EREL

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3517>

82. Gel Şimdi Dilber

Yeter Allahın seversen
Gel şimdi dilber gel şimdi
Hasretinden ciğerlerim eridi şimdi eridi
Can seni görmezse eğer
Ne rahmin ne tesellin var

Bencileyin seni seven
Bu Şimdi dilber bu Şimdi

Cevabın aldım dilinden
Öldüm sevdanın derdinden
Elinden al Şimdi dilber al Şimdi
Öldüm sevdanın derdinden
Al Şimdi dilber al Şimdi

Uğrayıp ulu yerlere
Gidem gerçek erenlere
Ben gidince engellerde
Kal Şimdi dilber kal Şimdi

Mustafa AKARSU – Hüseyin DEVECİ
(Öcal, 2005; 99)

Mehmet ÖCAL

83. Karlı Dağlar AŞa AŞa

Karlı dağlar aşa aşa
Belimi vermişem daşa
SıgınmıŐam kırk kardaşa
Sen de bize imdat eyle

Anadan olmiŐam uşağ
Belime bağladı kuşağ
Yüksekte Hasan PadiŐah
Sen de bize imdat eyle

Anamdan emmiŐem ak süt
Cehennemden çıkmaz hesüt
Yol üstünde Dede Maksut
Sen de bize imdat eyle

Sağında Kırklar Bulağı
Solundan akar ayağı
Baba Mahmutlar Çırağı
Sen de bize imdat eyle

Polatoğlu söyler beyit
Aldeste de Sultan Seyit
Sen de bize imdat eyle

Polatoğlu

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,81059/halk-muzigi.html>)

84. Şu Ahlat'ın Evleri

Şu Ahlat'ın evleri   *ley ley leylim yar*
Büklüm büklüm yolları   *ley ley leylim yar*
Pek hoşuma gidiyor   *ley ley leylim yar*
Tezek kokan kızları   *ley ley leylim yar*
Çörek kokan kızları   *ley ley leylim yar*

Şu Garmuş'tan öteye   *ley ley leylim yar*
Giderim geze geze   *ley ley leylim yar*
Ben o kızı görünce   *ley ley leylim yar*
Süzerim ince ince   *ley ley leylim yar*

Ergezen mahallesinde   *ley ley leylim yar*
Göz koydum birisine   *ley ley leylim yar*
Bilseydim ezelden   *ley ley leylim yar*
Giderdik kız biz bize   *ley ley leylim yar*

Ömer TİMUÇİN

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 128)

85. Yola Gel Yola (Çobanım)

Çobanım oturmuş taşın üstüne
Taramış zülfünü kaşın üstüne
Yardan gelen selam başım üstüne

*Yola gel yola gel çobanım yola
O beyaz kolların boynuma dola
Örüver kolların boynuma dola*

Çobanım oturmuş kavalın yağlar
Kavalın üstüne zencefil bağlar

*Yola gel yola gel çobanım yola
O beyaz kolların boynuma dola
Örüver kolların boynuma dola*

Çobanın yatağı dağın eteği
Çobanın yediği arpa ekmeği

*Yola gel yola gel çobanım yola
O beyaz kolların boynuma dola
Örüver kolların boynuma dola*

Mustafa AKARSU

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 133)

86. Emrah'ım Der

Emrah'ım der o günündür
Arşa çıkan tütünündür
Yare gidecek günündür
Düşem yollara yollara

Bilen bilir Bilen bilmez
Kimin bilir kimin bilmez
Bu dünya kimseye kalmaz
Yara beni desem olmaz

Yandı bu sinem de yandı
Yandı bu ciğerim yandı
Yandı yar aşkına yandı
Yandı yar yoluna yandı
Ciğerlerim büryan oldu
Düşem dillere dillere

Selahattin SEFALI

Mehmet ÖCAL

(Öcal, 2005; 95)

87. Kemerini Takmış Beline

Kemerini takmış beline (Anası kurban olsun)
Gülüne de gülüne
Şalını giymiş çıkmış düze (Anası kurban olsun)
Bu kıze de bu kıze
Yatağını sermiş hasire (Anası kurban olsun)
Yesire de yesire

Necla EKER

(Bitlis/ TRT THM 4152)

SONUÇ

Bitlis yöresi kültürel açıdan zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginlik türkülere de yansımıştır. Toplumsal açıdan oldukça mühim olan türküler kültürel birikimlerin muhafaza edilmesi ve diğer nesillere iletilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan türkülerin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bu görev bilinciyle TRT Repertuarı, yazılı ve dijital kaynaklar taranarak bir araya getirilen türküler tahlil ve tasnif edilmiştir.

Bitlis türküleri üzerinde yapılan tahlil ve tasnif çalışmasından:

Bitlis türkülerinin yapı olarak çoğunlukla 7 heceli ve mani kıtalı olduğu tespit edilmiştir.

Bitlis türkülerinin konu olarak aşk ve sevda ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında hasret, askerlik ve kahramanlık gibi konulara sahip türküler de bulunmaktadır.

Bitlis türkülerinin usul bakımından 2/4, 4/4 ve 10/8'lik olduğu görülmüştür. Bitlis türkülerinin bazılarında, bağlantılardaki kelimelerin diğer bentlerde değiştiği görülmüştür.

Türkülerde yöre ağızlarından kaynaklanan çeşitli ses değişimleri görülmüştür. (kız>gız, uşak>uşağ, ben>men, oynamaya>oynamağa, taş>daş, kıza>kıze, dudak>dodak, güzel>gözel, kenar>kinar, ufak>ifağ, ağacıyım>ağacıyam, mahalle>mahle, geliyorum>gelirem, erimem>erimenem, ağladılar>ağledile, vebal>nabal).

Türkülerin başında, sonunda veya bent sonlarında ifade zenginliği sağlamak için ünlemlere rastlanmıştır.

TRT Repertuarındaki türkülerin nota kayıtlarında kaynak kişi, derleyici veya notaya alan kişilerden kaynaklandığı düşünülen yazım yanlışlıkları, kelime ve hece eksiklikleri gibi yapısal bozukluklar tespit edilip düzeltilmiştir.

Bitlis türküleri isimlerini genelde birinci bentlerinin ilk dizesinden almaktadır. Bununla beraber isimlerini bağlantılardan alanlar da mevcuttur.

Bitlis türkülerinin diğer yörelerde karşımıza çıkan varyantları vardır. Bu varyantlara çalışmamızda yer verilmemiştir.

TRT repertuarından yer alan bazı türkülerin farklı derleyiciler tarafından fazladan bent eklenerek derlendiği tespit edilmiş ve metinler içerisinde bunlara da yer verilmiştir.

Bu çalışmada elde ettiğimiz sonuçlar Bitlis yöresine ait 87 türkü ile sınırlıdır. Yapılacak başka bir çalışmadan çıkarılacak sonuçlar, bu çalışmada ortaya çıkanlardan farklı olabilir.

KAYNAKLAR

- Arınç, K. (1995, Ocak). “Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: BİTLİS.” *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi (Eastern Geographical Review)*, 1, 67-95.
- Arsunar, F. (1948). *Anadolu Halk Türkülerinden Örnekler III*, CHP Halkevleri Yayınları.
- Aslan, E. (2003). *Türk Halk Bilimi Araştırmaları*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi.
- Ateşli, N. (1952). *Bitlis'ten Sesler Havalide Çok Söylenen ve Her Biri Bir Altın Değerini Taşıyan Türkü, Maya, Hoyrat, Atasözleri*. Bolu İl Basımevi.
- Banarlı, N.S. (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1-2*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bekki, S. (2004). *Baş Yastıkta Göz Yolda/ Sivas Türküleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Çağlıyan, A. (2015). “Bitlis İlinde Arıcılık Faaliyetleri.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 30, 1-25.
- Çelebi, C. (1999). *Bitlis Vadideki güzel Şehir*. Ankara: Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı.
- Çobanoğlu, Ö. (2010, Ocak). “Türkü Olgusu Bağlamında Türkü ve Şarkı”. *Türk Yurdu Dergisi*, 269, 46-49.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eğrilmez, S., Turhan, S. ve Güzelgöz, O. (2010). *Türkülerdeki Hekimlik Ve Sağlıkla İlgili Türküler*, Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Ekici, M. (2013). *Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme. Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri I*. Sivas: Es Ofset Matbaacılık.
- Elçi, A. C. (2008). “Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları”. *Milli Folklor*, 78, 37-54.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Feryal.
- Gazimihâl, M. R. (2006). *Anadolu Türküleri ve Musıkî İstikbâlimiz*. (Haz.: Metin Özarslan), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Güven, M. (2009). *Türküler Dile Geldi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2283> Erişim tarihi: 18 Aralık 2019
- <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3517> Erişim tarihi: 23 Ocak 2020
- <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=5556> Erişim tarihi: 15 Kasım 2019
- <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=6871> Erişim tarihi: 21 Eylül 2019
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Köprülü, M. F. (1993). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Akçağ.
- Öcal, M (2005). *Ahlat Halk Türküleri*. Ankara: Ertem.
- Özbakır, B. (1988). *Amasya Türküleri*. Amasya: Amasya Belediyesi.
- Özbek, M. (1994). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken.
- Öztelli, C. (1972). *Evlerinin Önü/ Bütün Halk Türküleri*. İstanbul: Hürriyet.
- Şen, R. Yurtkuran, S. (2004, Aralık). “Bitlis'te Yaşayan Ailelerin Sosyo-Demografik, Sosyo-Ekonomik Sosyo-Kültürel Özellikleri ile Toplumsal Hayatta Törenin Gücü”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 7, 50 – 56.
- Tahir'ül Mevlevi (1994). *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun.
- Taş, F.Turhan, S.(2004). *Erzincan'a Girdim Ne Güzel Bağlar/Erzincan Türküleri III*. Ankara: Erzincan Valiliği.
- Törehan, S. (2000). *Rüyalar Şehri Bitlis*. Bitlis: Hamle.
- Tuncel, M. (1992). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Turhan, S. Eğrilmez S. Güzelgöz O. (2010). *Türkülerdeki Hekimlik ve Sağlıkla İlgili Türküler*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Türkçe Sözlük** (2005). Ankara: TDK.

DİZİN

(Türküler)

A

- Ahlat'ın Altında Küçük İskele : 64
Ahlat'ın Başındayım : 103
Ahlat'ın Evleri Yontma Taş Olur : 75
Ahlat'ın Önünde Küçük İskele : 71
Arkasına Kum Çeker : 114
Atem Tutem : 109
Avig Yolu İncedir : 86
Avul Meydanın Düzü : 88

B

- Bağa Gel Boyun Görem : 87
Bağa Vardım Nar İçin : 68
Bin Naz İle Bağladılar Başımı : 72
Bin Nazınan Bağlamışlar : 123
Bir Ay Doğar Kinarsız : 76
Bir Ay Doğdu Iraktan : 70
Bir Cenderme Geliyor : 96
Bitlis Çayı Bulanuk (Memyane) : 109
Bitlis'in Dağları : 72
Bitlis'in Dağlarında : 64
Bitlis'in Önünde Bağlar : 112
Bitlis'in Yolları Bükülür Gider : 67
Bitlis'in Yolları Taşdır : 73
Bitlis'te Beş Minare : 88
Bizim Bağlar : 77
Bögün Bir Dere Geçtim : 97
Bu Dağın Karı Menem : 80
Bu Dere Buz Bağlamış : 89

C

- Can Maral Can : 123

Canım Oy : 120

Ç

Çıranın Burnu : 110

Çiğdem Der Ki Ben Elayım : 119

D

Dağdan Kestim Değenek (Eman Yemman) : 84

Değirmen Üç Dolaşır : 90

Deli Kız Sinin Geliyor : 124

Dideban Üstüneyim : 90

Doğuluyum Doğuluyum : 115

Dolani Ah Dolani : 98

Dudu Dillim : 125

E

El El Epenek :78

Emmi : 78

Emrah'ım Der : 130

Erik Ağacı (Telli Kurban) : 101

Eyvanın Altından Geçtim (Oğlan Valami) : 99

G

Geceler Sessiz Sessiz Yağar : 122

Gel Şimdi Dilber : 126

Getme Ağam Getme Seni Yetirem : 115

Giderem Kırağınan (Hay Hori Hori) : 106

Gözyaşım Mürekkep : 116

Gulahsız'da Guyi Var : 91

Gülüm Bizim Bağın Başını (Gülüm Hoy Nar) : 95

H

Hanım Senin Sinelerin : 122

Hay Sunalar (Hırlı, Hışırlı Kızlar) : 100

Hele Düğme Düğmelendi : 91

İ

İndim Çamın Deresine (Kazıyın Kızlar) : 104

K

- Kara Gözlüm : 117
Karlı Dağlar Aşa Aşa : 127
Kayada Laçın Oynar : 79
Kayada Yılan Öter : 92
Kayalar Gölgeledi : 92
Kemerini Takmış Beline : 130
Kınayı Getir Aney : 83
Kız Saçların Saçların (Şinanay) : 93

M

- Memmi Hayranın Olam : 111
Mendilim Dolu Yemiş : 81
Menşure Hanım (Elinde Oya) : 63
Meral Oyunu Türküsü : 63
Meyre (Yollarına Bakarım) : 118

O

- Obamızı Götür Beyim Nemrut Dağına : 120
Ordumuz Gitti Muş'a Dayandı : 74
Oynama Yorulursun : 93
Oynama Yorulursun 1 : 113

P

- Papuri Oyunu Türküsü : 79

S

- Su Gelir Ark Uyanır (Ey Naze) : 94
Süphan Dağı : 100
Süzme Oyunu : 85

Ş

- Şirin Nar Ağacıyam : 82
Şu Ahlat'ın Evleri : 128
Şu Dağları Aşabilsem : 105

T

- Teşiyi Eğir Dedin Eğiremedim : 69

Tut Ağacı Merdiven : 94

V

Vur Destiye Gümlesin (Gızlar Gızlar Gelim Mi) : 108

Y

Yeri Yeri Han Bağına : 65

Yeri Yeri Han Bağına 1 : 112

Yeşil Sütey Yaylası (Halay) : 102

Yola Gel Yola (Çobanım) : 129

Yoldan Geçen Yolcu Kardeş : 85

Yoncalar Hanım Yoncalar : 66

Yüksek Konağın Gelini : 82

SÖZLÜK

A

- Abdes:** Abdest
Arir: Arıyor
Ark: Su yolu
Arş: Göğün en yüksek katı
Ataş: Ateş
Avevahve: Bitlis ile Siirt arasında bir yer
Avig: Bitlis'te bir mahalle adı
Avul: Bitlis'te bir mahalle adı

B

- Bah:** Bak
Balami: Yavrumu
Başığtan: Başlıktan
Bazar olmaz: Pazarlık olmaz
Beden: Kale burcu
Beri gel: Geri dön
Bermağ: Parmak
Bezirgan: Tüccar
Bilmezmisen: Bilmiyor musun?
Bencileyin: Benim
Bögün: Bugün
Büryan: Yöresel bir yemek, yakmak

C

- Cehd:** Çaba
Civan: Genç

Ç

- Çeper:** Kurumuş meşe
Çepeze: Sazlık yer
Çerkez: Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir halk
Çırağınan: Meşale ile
Çıra: Ağaçların yanmaya elverişli bölümü

Çobanızam: Çobanınızım

D

Daş: Taş

Değenek: Sopa

Değın: Kadar

Diyer: Der

Dodağ: Dudak

Doli: Dolu

Dudu: Papağan

Duhan: Bitlis'te bir yer adı

Durdi: Durdu

E

Elçe: Elçi

Ele: Öyle

Emman: Aman

Emmi: Amca

Epenek: Kelebek

Erdic: Erciş

Ergezen: Ahlat'ta bir mahalle ismi

Erkizan: Ergezen Mahallesi'nin yöresel söylenişi

Ester: At

Eyvan: Evlerin önünde avluya bakan geniş alan

Ezmeyinen: Ezme ile

G

Gamah: Bitlis'te bir mahalle adı

Garibem: Garibim

Gark Etmek: Salmak

Garmuş: Ahlat'ta bir mesire alanı

Gayın: Kayın

Gazel: Yaprak

Gelem: Geleyim

Gevi: Güvey, damat/ Dikenli bir bitki

Gıney: Kına

Gögercin: Güvercin

Kulaksız: Kulaksız, Ahlat'ta bir yer adı

Guşak: Kuşak

Guyi: Kuyu

H

Han bağı: Ahlat'ta meyve ağaçları ile dolu yeşil alan

Hatça: Hatice

Hayla: Bağırarak bir yere yöneltmek

Havuş: Hayvanların toplandığı yer, ağıl

Here: Nereye

Hesüt: Kıskaç

Hınnası: Kınası

Hırlı-Hışırlı: Boyna takılan süs eşyalarının çıkardığı ses

Hıştı: Büyük iğne

Hidmetim : Himmeti

Hori: Huri

I

Irak : Uzak

İ

İfağ: Küçük

İyit: Yiğit

K

Kalloş: Galoş

Kartop: Patates

Kazmayinen: Kazma ile

Kazın: Kazın

Keçel: Kel

Kepenek: Çobanların soğuktan korunmak için giydiği giysi

Kırağınan: Kıyıdan

Kırpıttı: Oynattı

Kırtığı: Parçası

Kıza: Kıza

Kilsa: Kilise

Kinarsız: Kenarsız

Korğiriğ: Korkuyoruz

Kortiği: Deliği

Köynek: Gömlek

L

Laçın: Kayalık dağlarda yaşayan yırtıcı bir tür kuş

Lain: Şeytan

Lakkum: Bataklık

Leçek: Tülbent

Leb: Dudak

M

Martin: Bir çeşit tüfek

Mehle: Mahalle

Melhem: İlaç

Men: Ben

Mil: Göze sürme çekmeye yarayan ince uzun araç

N

Nabalı: Vebali

O

Ogüne: Önüne

Olmuşam: Olmuşum

Orağınan: Orak ile

Ö

Örüver: Dola

P

Perli: Kanatlı

Pişigi: Kediye

Potin: Uzun ayakkabı

S

Saçaklamak: Yolmak

Sağloğgolsun: Sağlık olsun

Savuk: Soğuk

Serhoş: Sarhoş

Severem: Severim

Sinem: Gönlüm

Sini: Tepsi

Sivik: Hafif

Sor Köyü: Ahlat taşının çıkarıldığı köy

Suyi: Suyu

Sütey Yaylası: Adilcevaz ilçesinde bir yayla

Ş

Şamama: Güzel kokulu süs kavunu

Şaş: Şaşı

Şavk: Işık

Şel-şaht: Giyim kuşam

Şuşa: Şise

T

Takşud: Bitlis'te bir yer adı

Tendir: Tandır

Teşi: Yün eğirmeye yarayan alet

Teşt: Leğen

Teto: El

Tevek: Ocak

Tezze: Taze

Tivini: Tüyünü

Tor : Tuzak

Toyi: Düğünü

U

Uşağ: Bebek

Ü

Üğür: Yavaşça sallamak

V

Valami: Sahi mi?

Vermenem: Vermem

Vurdi: Vurdu

Y

Yandır: Yak

Yane yane: Yana yana

Yarma Uni: Buğdayın öğütülerek un haline getirilmesi

Yarpuz: Güzel kokulu bir ot

Yemman: Yaman

Yeri: Yürü

Yesir: Esir

Z

Zencefil: Otsu bir bitkiden elde edilen baharat

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KARACAR Umut
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.11.1984 Tatvan
Telefon : 05427869215
Faks :
E-mail : umut.karacar@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans Lisans	YYÜ Sosyal Bilimler Ens. Halk Edebiyatı Bilim Dalı	12.06.2020
Lisans	Dicle Üniv. Eğitim Fak. Türkçe Öğretmenliği	24.06.2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-2019	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen
2019- Halen	Milli Eğitim Bakanlığı	Müdür Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Tiyatro, sinema, doğa sporları

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu: **Bitlis Türküleri Üzerine Bir İnceleme**

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 96sayfalık kısmına ilişkin, 25/05/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12 (on iki) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

12/06/2020

Umut KARACAR

Adı Soyadı : Umut KARACAR

Öğrenci No : 179201100

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programı : Halk Edebiyatı

Statüsü : Y. Lisans X Doktora

DANIŞMAN
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
...../...../2020

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
...../...../2020
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü